

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Martin Weiser

**Totalitární tendence v německé
koloniální politice**

Diplomová práce

Praha 2008

Autor práce: **Martin Weiser**

Vedoucí práce: **Doc. PhDr. Dagmar Moravcová, CSc.**

Oponent práce: **Prof. PhDr. Vladimír Nálevka, CSc.**

Datum obhajoby:

Hodnocení:

Bibliografický záznam

WEISER, Martin. *Totalitární tendence v německé koloniální politice*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2008. 112 s. Vedoucí diplomové práce Doc. PhDr. Dagmar Moravcová, CSc.

Anotace

Diplomová práce *Totalitární tendence v německé koloniální politice* pojednává o německé koloniální politice vůči africkým domorodcům v letech 1884-1914. Hlavní důraz je kladen na charakteristiku a analýzu německé domorodé politiky v nejvýznamnější kolonii - Německé jihozápadní Africe. Práce se snaží o postižení vztahu kolonistů ke kolonizovaným, o charakterizaci rasistických představ Němců a popis jejich dopadu na koloniální realitu. Dále pojednává o válce Herero a především o německém vedení bojů během tohoto konfliktu. Snaží se identifikovat příčiny jeho radikalizace, jakož i zodpovědět otázku o genocidním záměru. V části totalitarismus jsou rozebrány totalitární aspekty německé domorodé politiky v Německé jihozápadní Africe, jak se rozvinula po skončení války Herero. Následně je věnována pozornost srovnání německé koloniální politiky vůči domorodcům s africkou koloniální politikou ostatních velmocí. Závěrečná kapitola se snaží zodpovědět otázku po kontinuitě německé historie, po kontinuitě mezi německým kolonialismem a nacionálním socialismem.

Annotation

The diploma thesis *Totalitarian tendencies of German colonial policies* deals with German colonial policies towards Africans in the period between 1884-1914. The main focus is placed on the characteristics and analysis of German native policy in the most important of German colonies – German South West Africa. This piece attempts to pinpoint the relationship between the colonizers and the colonized, to illustrate the racist prejudice of the Germans and to describe the impact of these ideas on the colonial reality. Furthermore, this work reflects upon the Herero war, with particular interest being paid to the German war strategy, and tries to identify the reasons behind its radicalization as well as to resolve the query concerning the genocidal intent. The totalitarianism section of this thesis explores the totalitarian aspects of German native policy in German South West Africa and their development following the Herero war. A comparison of German colonial policies towards the natives with colonial policies of the other major powers active on the African continent follows. The final chapter endeavours to answer the question regarding the continuity of German history and continuity between German colonialism and National Socialism.

Klíčová slova

Kolonialismus, rasismus, rasové zákonodárství, genocida, totalitarismus, nacionální socialismus, Německo, Německá jihovýchodní Afrika.

Keywords

Colonialism, racism, racial laws, genocide, totalitarianism, national socialism, Germany, German South West Africa.

Prohlášení

- 1.** Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
- 2.** Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze dne

Martin Weiser

Poděkování

Rád bych poděkoval Doc. PhDr. Dagmar Moravcové, CSc. za její konstruktivní kritiku, přínosné komentáře a podnětné rady. Františku Kopeckému, Evě Streblové, Aleně Weiserové a Vladimíru Weiserovi na tomto místě děkuji za pomoc při gramatické korektuře textu. Konečně bych také rád vyjádřil své díky Janu Šmrhovi za kontrolu správnosti překladů.

Obsah

Prolog.....	7
Úvod	8
1 Rasismus.....	15
1.1 Rasismus jako teorie - Břemeno bílého muže a <i>Zivilisierungsmission</i>	15
1.2 Rasismus v praxi	17
1.2.1 Vnímání domorodců kolonisty.....	17
1.2.2 Právní postavení domorodců	18
1.2.2.1 <i>Prügelstrafe</i>	20
1.2.3 Rasová segregace a diskriminace	22
1.2.3.1 Rasové míšení	23
Dopisová aféra	24
1.3 Shrnutí	24
2 Genocida.....	26
2.1 Válka Herero.....	27
2.1.1 Výbuch povstání a jeho příčiny	27
2.1.2 Počáteční fáze povstání.....	28
2.1.3 Změna vedení	29
2.1.4 Bitva na Waterbergu a její následky.....	29
2.1.5 <i>Schießbefehl</i>	30
2.1.6 Změna válečné strategie	32
2.1.7 Válečné následky a německý způsob vedení války	33
2.1.8 Důvody radikalizace německých vojsk.....	34
2.1.9 Genocidní záměr – první genocida 20. století?.....	35
<i>Medži-medži</i>	37
2.2 Shrnutí	38
3 Totalitarismus.....	39
3.1 Sběrné a koncentrační tábory	39
3.1.1 <i>Sammellager</i>	40
3.1.2 <i>Konzentrationslager</i>	40
3.1.2.1 Swakopmund	41
3.1.2.2 Haifischinsel	42
3.1.3 Tragická bilance	43
3.2 <i>Zwangsarbeit</i>	43
3.3 Sociální inženýrství.....	45
3.3.1 Odysea Namů	45
3.3.2 Další plány	46
3.4 Na cestě k totalitní společnosti	47
3.4.1 Zákaz rasově smíšených manželství	48

3.4.1.1	Tecklenburgovy návrhy	48
3.4.1.2	Rozhodnutí windhoeckého soudu	49
3.4.1.3	Další omezující nařízení	50
	Parlamentní debaty o míšencích	51
3.4.2	Vyvláštění domorodých obyvatel	51
3.4.3	Značení domorodých obyvatel a pasová povinnost	52
3.4.4	Pracovní opatření	53
3.5	Shrnutí – společnost vpravdě totalitní	54
4	„Koloniální politika je vždy nelidská“	57
4.1	Rasismus a fyzické tresty	57
4.2	Koloniální války, genocida a koncentrační tábory	59
4.2.1	Búrská válka	59
4.2.2	Koncentrační tábory	60
4.2.3	Rekapitulace	61
4.3	Totalitarismus a totalitní opatření	62
4.3.1	Nucené práce	62
4.3.2	Zákaz rasově smíšených manželství	62
4.3.3	Vyvláštění domorodých obyvatel a pasová povinnost	63
4.4	Shrnutí – německá koloniální politika jako extrémní příklad?	64
5	Historická kontinuita	66
5.1	Historické paralely	67
5.1.1	Od rasismu k totalitarismu	67
5.1.1.1	Koloniální ideologie	67
5.1.1.2	Koloniální praxe	68
5.1.1.3	Lingvistické vazby	69
5.1.2	Genocida	69
5.1.2.1	„Rasová válka“	70
5.1.2.2	Likvidace	70
5.1.2.3	Koncentrační tábory	71
5.1.2.4	Další paralely	72
5.1.2.5	Rekapitulace	72
5.2	Přenos paralel	73
5.2.1	Média	73
5.2.2	Osobní linie	74
5.3	Shrnutí	76
	Závěr	78
	Epilog	80
	Použitá literatura	81
	Seznam příloh	94
	Přílohy	96

Prolog

Richard Wagner, nadšen koloniální myšlenkou a přesvědčen o vynikajících kolonizačních schopnostech Německa, zvolal 15. června 1848 v Drážďanech entuziasticky: „Chceme se v lodích plavit přes moře, tu a tam zakládat mladé Německo. Chceme to dělat lépe než Španělé, pro které se nový svět stal náboženskými jatkami, jinak než Angličané, pro které se stal kramářskou truhlou. Chceme to dělat německy a nádherně.“¹

---

¹ Gründer 2000, 20

„Nun wollen wir in Schiffen über das Meer fahren, da und dort ein junges Deutschland gründen. Wir wollen es besser machen als die Spanier, denen die neue Welt ein pfäffisches Schlächterhaus, anders als die Engländer, denen sie ein Krämerkasten wurde. Wir wollen es deutsch und herrlich machen.“

Úvod

Jevgenij Ivanovič Zamjatin ve své románové antiutopii *My* píše o době, kdy jsou lidé pouhými čísly a ve které se snění považuje za „vážnou duševní nemoc“; George Orwell v díle *1984* popisuje společnost, ve které je každý jedinec neustále sledován „Velkým Bratrem“ a konstantně podrobován propagandistické mašinerii; Aldous Leonard Huxley v *Brave New World* líčí budoucnost, ve které je vše podřízeno dokonalému sociálnímu inženýrství a plánování. Všichni tři se ve svých dílech zabývali charakterizací společností, v nichž se individualita jedince stává zcela nadbytečnou a postradatelnou; společností, které lidi degradují na pouhé lehce nahraditelné součástky obrovského stroje pokroku; společností, jež se ukázaly mnohem méně utopické, než se na první pohled mohlo zdát.

Avšak nejen v populární literatuře se během 20. století věnovaly tisíce stran popisu a analýzám totalitních režimů. I v sociálních vědách a zejména v politologii se totalitní režimy a totalitarismus staly předmětem výzkumu. Totalitarismus se po druhé světové válce stal jedním z nejpobulárnějších a zároveň i nejkontroverznějších politologických konceptů, který ani po skončení studené války neztratil na významu a zůstává dodnes aktuální. V obecném povědomí se totalitarismus stal „synonymem toho nejhoršího co člověk v moderní době stvořil, synonymem toho nejhoršího v člověku.“²

Pojmy „totalitarismus“ a „totalitární“ mají své kořeny v polovině dvacátých let minulého století v Mussoliniho Itálii. Byl to právě fašistický *Duce*, jež tyto termíny zpopularizoval, když nezřídka hovořil o *lo stato totalitario*, tedy „státu všezahrnujícím“, jako o svém cíli.³ Již na konci dvacátých let se tento termín používal i v denním tisku pro označení antiparlamentních nedemokratických systémů Itálie, Německa a Sovětského svazu. Největší popularity dosáhl však totalitarismus až po skončení druhé světové války, kdy kromě označení již zmíněných tří režimů sloužil nezřídka i k designaci komunistických režimů ve východní Evropě, na Kubě nebo v Číně.⁴

V odborné politologické literatuře přispěly hlubšímu porozumění fenoménu totalitarismu zejména studie a analýzy Hannah Arendtové, Carla Joachima Friedricha, Zbigniewa Brzezinského, Raymonda Arona, Juana Josého Linze, Giovanniho Sartoriho, Edwarda Halletta Carra a Jakoba Leiba Talmona. Za dodnes nevlivnější definiční vymezení pojmu se dá považovat šestibodová charakteristika Carla Joachima Friedricha a Zbigniewa Brzezinského v jejich knize *Totalitarian Dictatorship and Autocracy*, publikované roku 1956. Totalitarismus zde delimitují šesti společnými a souvisejícími znaky⁵, kterými jsou:

---

² Říchová 2000, 225

³ Říchová 2000, 227

⁴ Od prvních prací, věnujících se totalitarismu, byl pojem a s ním související historické a politické analýzy předmětem rozsáhlé – zejména levicové – kritiky, jež v některých případech vedla k odmítnutí konceptu jako celku a jeho označení za pouhý propagandistický nástroj studené války. Více viz Říchová 2000, 231 – 232 a 235 – 237

⁵ Velmi podobný je i výčet pěti definičních prvků Raymonda Arona: 1. Fenoménu totalitarismu patří k režimu, který poskytuje jedné straně monopol na politickou činnost. 2. Monopolní strana je vedena nebo vyzbrojena ideologií, které přikládá absolutní autoritu a která se v důsledku toho stává oficiální státní pravdou. 3. K šíření této oficiální pravdy si pak stát vyhrazuje dvojitý monopol, monopol prostředků násilí a monopol prostředků přesvědčování. Všechny komunikační prostředky, rádio, televize, tisk, jsou řízeny a ovládány státem a těmi, kdo ho zastupují. 4. Většina ekonomických a profesních aktivit je podřízena státu a stává se jistým způsobem součástí státu samého. Protože stát je neoddělitelný od své ideologie, je většina ekonomických a profesních aktivit zabarvena oficiální pravdou. 5. Protože všechno je státní činnost a protože každá činnost je podřízena ideologii, je chyba, které se někdo dopustí v ekonomické nebo profesní činnosti, současně chybou ideologickou. Odtud vyplývá nakonec politizace, ideologické přehodnocení všech možných chyb jednotlivců a jako závěr teror policejní i ideologický. (Aron 1993, 158)

1. oficiální ideologie, kterou musí všichni členové společnosti přijímat a akceptovat;
2. jediná masová politická strana ve většině případů v čele s jediným vůdcem; tato strana je hierarchicky organizována a je buď nadřizena státní byrokracií, nebo je s ní výrazně propojena;
3. prakticky absolutní monopol na kontrolu všech prostředků ozbrojené moci (armády); tato monopolní kontrola je prováděna buď politickou stranou, nebo s ní spojenou a řízenou byrokracií;
4. prakticky úplná kontrola prostředků masové komunikace, která je prováděna prostřednictvím stejných mechanismů jako kontrola ozbrojených složek;
5. systém fyzické a psychologické kontroly společnosti prostřednictvím policie využívající teroristických postupů;
6. centrální řízení a kontrola ekonomiky.⁶

Většina významných autorů považuje totalitarismus za ideální typ, kterého nikdy nebylo ve skutečnosti zcela dosaženo, ale k němuž řada režimů směřovala a několik z nich se mu téměř limitně přiblížilo. Jak ve své stati *To the Stalin Mausoleum* z roku 1990 výstižně poznamenává Martin Malia: „Totalitarismus neznámá, že takové režimy vykonávají ve skutečnosti totální kontrolu nad obyvatelstvem; znamená to spíše, že na takovou kontrolu aspirují. Neznámá to, že jsou ve svých výkonech všemocné, ale spíše, že institucionálně jsou jejich pravomocí neomezené.“⁷

Zajímavou otázkou, která s tímto pojetím totalitarismu souvisí, je otázka po spojitosti totalitarismu s modernitou a zkoumání, zda existovaly totalitní systémy ve všech obdobích lidské historie, či zda se poprvé objevily až na přelomu první a druhé třetiny dvacátého století. Na jedné straně stojí tzv. „primordialisté“ zastoupeni zejména Edwardem Hallettem Carrm, na druhé „modernisté“ reprezentovaní většinou ostatních autorit v oboru.

Podle primordialistické interpretace je možné nalézt a identifikovat totalitní režimy ve všech historických érách, protože totalitní sklony či pudy patří k lidské přirozenosti.⁸ Totalitní tendence a fenomény dokládají na příkladech starověkého Egypta, antických Atén či Sparty nebo Kalvíny Ženevy. V tomto pojetí jsou totalitní režimy nedílnou součástí historie, neboť totalitarismus „je věčným pokušením onoho primitivního člověka, pokušením, které dřímá v každém z nás a procítá a rozpoutává se v okamžicích sociálního otřesu.“⁹

Naproti tomu argumentují „modernisté“ tím, že totalitarismus je specificky moderní a kvalitativně zásadně odlišný fenomén. Totalitarismus je podle nich podmíněn vedle moderní techniky také existencí „masové společnosti“. „Masová společnost“ se projevuje zejména narušením pospolitosti, odděleností a vykořeněním jednotlivců a jejich izolovaností od ostatních. Jelikož nikdy dříve nebylo dosaženo stupně atomizace společnosti srovnatelného se mírou atomizace společnosti ve dvacátém století, není možné v dřívějších epochách hovořit o totalitarismu.¹⁰ Dřívější autokratické, tyranské či despoticke vlády se sice v některých ohledech svým

⁶ Řichová 2000, 228. Prvních pět bodů použil Carl Joachim Friedrich již ve své definici z roku 1954 v publikaci *The Unique Character in Totalitarian Society*. Pro poněkud odlišnou charakteristiku jednotlivých bodů viz Novák 2007, 109 či Fort, Vetterli 1997, 5-6.

⁷ Novák 2007, 117

⁸ Přesto však většina autorů zastávající primordialistickou tezi připouští odlišnost historických příkladů a totalitních režimů 20. století, přinejmenším na úrovni jejich byrokratizace a technizace lidských životů. Zároveň ale zdůrazňují, že základní myšlenka a lidský pud na kterých byly totalitní systémy v kterémkoliv období lidské historie vybudovány, jsou shodné s těmi moderními.

⁹ Norberto Bobbio citován v Řichová 2000, 226

¹⁰ Přesto ani v moderních masových společnostech nedochází k úplnému zpřetrhání vazeb mezi jedinci. Lidé si stále udržují, byť často velmi omezené, kontakty zejména na úrovni rodiny, úzkého okruhu přátel, na akademické či náboženské rovině, které se přinejmenším částečně vymykají kontrole a dohledu státu.

charakterem blížily totalitním diktaturám dvacátého století, nikdy však nebyly schopny ovlivnit všechny aspekty života jednotlivce, tedy působit na něj v jeho celistvosti. Často se spokojily jen s vyřazením občanů z politického života. Naproti tomu si moderní totalitní systémy činí nárok na člověka ve všech oblastech jeho života.¹¹ Jak shrnují Friedrich a Brzezinsky: „Ani orientální despotie dávné historie, ani absolutní monarchie moderní Evropy, ani tyranie starověkých řeckých měst, ani římské impérium, ani tyranie městských států italské renesance či vojenské diktatury bonapartismu posledního století nevykazují takový plán, tuto kombinaci charakteristických rysů, i když mohou obsahovat jeden nebo více z jeho konstitutivních prvků...hranice dané technologií však zabránily nekompromisnímu vývoji podél totalitárních linií.“¹²

Přes přesvědčení „modernistů“ o unikátnosti totalitních režimů 20. století připouští většina z nich, že je možné nalézt k nim analogie, vysledovat obdobné trendy a identifikovat jisté totalitární tendence i v historicky starších politických systémech. Pokusem o nacházení takových analogií, sledování těchto trendů a identifikaci totalitárních tendencí je tato diplomová práce.

Avšak kde tyto strukturální podobnosti hledat?

Hannah Arendtová, jako jedna z prvních pojednala téma totalitarismu ve své knize *The Origins of Totalitarianism* již roku 1951. V této často značně nesourodé knize¹³ analyzuje postupně antisemitismus, imperialismus a totalitarismus. Obecně bývá za nejpřínosnější, byť zároveň také nejkontroverznější považována její analýza totalitarismu v závěrečné části knihy. V ní představuje Hitlerův a Stalinův systém vlády jako velmi podobné a v řadě ohledů téměř shodné režimy doposud nepoznaného a bezprecedentního zla. Režimy, které ve jménu přírodních či historických zákonů směřují, vedeni neomylnými vůdci, za pomoci metod teroru – jež postihuje jedince zcela náhodně, bez ohledu na jejich činy či postoje¹⁴ - ke „světlym zítřkům“. Opírají se při tom o atomizované masy a nezpochybnitelnou ideologii. Esencí tohoto nového způsobu vlády jsou ideologie a teror. Ideologie, jež se nesnaží pouze o změnu okolního světa či radikální přeměnu společnosti, ale usiluje o transformaci lidské povahy a přirozenosti samé. Teror, jehož ústřední instituci tvoří koncentrační tábory, které jsou jakousi laboratoří¹⁵ režimů pro testování lidské povahy a lidských hranic. V nich se oba režimy přiblížily, ve své snaze o zničení lidské individuality a ovládnutí lidských bytostí zevnitř, totalitárnímu ideálu nejbližše. Lidem v koncentračních táborech měla být odňata nejen svoboda pohybu či slova, ale dokonce i svoboda myšlení. Z nezávislých jedinců a osobností se zde měli odstraněním lidské spontánnosti¹⁶ zajatci změnit na jakési Pavlovovy psy nebo pouhé „svazky reakcí“¹⁷, které na

¹¹ Giovanni Sartori charakterizuje tento aspekt totalitarismu jako „uvěznění celé společnosti do rámce státu, vše pronikající politické ovládnutí všeho, včetně mimopolitického života člověka.“ (Řichová 2000, 233)

¹² Citováno dle Fort, Vetterli 1997, 11

¹³ O tom, že se jedná o vnitřně nespojitou knihu - jakoby složenou s různých esejů pokrývajících rozličná témata – spíše než o koherentní monografii, svědčí i fakt, že Arendtová pro každou ze tří hlavních částí knihy napsala zvláštní předmluvu, a také řada provizorních názvů, které pro své dílo zvažovala: *The Elements of Disgrace: Anti-Semitism – Imperialism – Racism, The Three Pillars of Hell, A History of Total Domination*. (Grosse 2006, 39-40)

¹⁴ „Úkolem totalitní policie není odkrývat zločiny, ale být po ruce, když se vláda rozhodne pro zatýkání určité populační skupiny.“ (Arendtová 1996, 577) „Lidské bytosti jsou podezřelé a priori, prostě pro svou schopnost myslet, a tato podezřelost se nedá rozpílit vzorným chováním, neboť lidská schopnost myslet je rovněž schopností změnit názor.“ (Arendtová 1996, 583)

¹⁵ „Koncentrační a vyhlazovací tábory totalitních režimů slouží jako laboratoře, v nichž je ověřována základní víra totalitarismu, že možné je všechno.“ (Arendtová 1996, 592)

¹⁶ „...autorita v jakékoli formě vždy slouží k restrikci neboli omezení svobody, ale nikdy k jejímu odstranění. Naproti tomu totalitní ovládnutí usiluje o odstranění svobody, dokonce o eliminaci lidské spontánnosti vůbec...“ (Arendtová 1996, 551)

¹⁷ „Modelem „občana“ totalitního státu je Pavlovův pes, exemplář lidského druhu redukováný na nejzákladnější reakce, svazek reakcí, který lze kdykoli likvidovat a nahradit kterýmkoli z dalších svazků reakcí o úplně stejném chování.“ (Arendtová 1996, 615) „Lidé, pokud představují něco víc než animální reagování a plnění funkcí, jsou pro totalitní režimy něčím zcela nadbytečným.“ (Arendtová 1996, 617)

daný podnět vždy reagují naprosto stejným způsobem, neboť „totální ovládnutí nepřipouští svobodnou iniciativu v žádné oblasti života, žádnou aktivitu, která není zcela předvídatelná.“¹⁸

Otázce kolonialismu se Arendtová během svého života věnovala pouze ve svých článcích mezi lety 1944 a 1950 a taktéž ve druhé části knihy *The Origins of Totalitarianism*.¹⁹ Přesto je kolonialismus pro její analýzu totalitarismu podstatný.²⁰ Světová politika vzešlá z kolonialismu osmdesátých let 19. století byla podle Arendtové nezbytným předpokladem pro totalitarismus, protože „před érou imperialismu neexistovala žádná světová politika, která by dávala smysl totalitárnímu nároku na celosvětovou vládu.“²¹ Navíc se podle ní v koloniích smínil evropský rasismus s vládou prostřednictvím dekretů, místo vlády práva, což v důsledku vedlo ke svévolnému zabíjení lidí, tedy jednomu z typických znaků jakékoliv totalitní vlády. Nejvíce prvků vznikající totalitní vlády, které považovala za klíčové i pro totalitární režimy 20. století, spatřovala na území dnešní Jižní Afriky. Té se také týkala její poznámka o kořenech totalitarismu v evropské koloniální politice.

Podobně jako Arendtová budu i já ve své práci hledat prvky totalitarismu v evropské koloniální politice. V této studii tedy nepůjde o vytvoření nějaké obecné teorie totalitarismu, či přiřazení zkoumané situace k definičnímu rámci totalitarismu, ale o hledání jeho prvků, přičemž některé z nich mohou odpovídat uvedeným definicím a jiné nemusí. Na rozdíl od Arendtové však totalitární tendence nebudu hledat v koloniální politice Velké Británie nebo Francie, nýbrž v koloniální politice Německa.

Ve své práci budu zkoumat koloniální politiku v německých afrických koloniích – Německé východní Afriky, Kamerunu, Togu a zejména Německé jihozápadní Afriky²² - od vyhlášení protektorátu nad Německou jihozápadní Afrikou v roce 1884 do vypuknutí první světové války v roce 1914. Těžištěm mého zájmu budou německé postoje a politika vůči domorodým národům Afriky.

Z výběru tématu je zřejmé, že má práce nebude úzce profilovanou studií ryze politologického charakteru, ale spíše dílem politologicko-historickým nebo možná přesněji historicko-politologickým, překračujícím meze dané limity jednoho oboru. Vycházejíce z politologických teorií a úvah bude se tato práce snažit hledat důkazní materiál pro své teze v lidských dějinách. Důkazní materiál, který bude vyhodnocován a analyzován jak za pomoci historických, tak politologických metod.

Cíle tohoto hledání a těchto analýz budou především dva. Tím primárním bude identifikovat v německé koloniální politice totalitární elementy a metody a vysledovat jejich genezi. Sekundárním záměrem bude využít takto získané empirické poznatky v komparaci, a to v komparaci dvojí. Tou první bude srovnání německého kolonialismu s koloniální politikou ostatních evropských zemí v Africe, podněcované úsilím nalézt shody a vysledovat rozdíly mezi politikou jednotlivých mocností. Druhou bude porovnání totalitárních tendencí v německé koloniální politice s totalitarismem nacionálně socialistického režimu, vedené snahou najít paralely a případně objevit spojitosti.

Cílům mé práce odpovídají jak struktura, tak i metody výzkumu využité při jejím psaní. Úvodní kapitoly pojednávající vývoj k totalitarismu jsou převážně popisného charakteru, části zabývající se srovnáním pak o poznání více analytické. Přestože důraz je v celé práci kladen zvláště na

¹⁸ Arendtová 1996, 471

¹⁹ Arendtová sama nikdy nevytvořila žádnou obecnou teorii totalitarismu, nesnažila se nalézat a konstruovat historické kauzality. Spíše než „původ“ totalitarismu zkoumala a identifikovala různé prvky tohoto způsobu vlády. Tento fakt je mnohem lépe reflektován v německém názvu knihy - *Elemente und Ursprünge totaler Herrschaft*.

²⁰ Grosse 2006, 36

²¹ Grosse 2006, 40

²² V dalším textu i NJA.

Německou jihozápadní Afriku, v prvních dvou kapitolách bude příležitostně odkazováno i na ostatní německé kolonie v Africe. Od třetí kapitoly budou reference na ně velmi omezené z důvodů, které se váženému čtenáři po přečtení práce stanou zřejmé. Základní metodou, které tato práce využívá zejména v prvních třech kapitolách, je metoda empiricko-analytická. Hojně využívanou je i metoda komparativní, a to především v závěrečných dvou oddílech.

Předmětu německého kolonialismu obecně je v České republice věnováno jen velmi málo pozornosti a německé domorodé politice konkrétně prakticky žádná. V zahraničí, zejména v germanofonním a anglofonním světě, je tomu jinak. Německý kolonialismus rozhodně není oblastí neprobádanou. Koloniální politice Wilhelmovského Německa byly věnovány stovky knih, přičemž německému kolonialismu v Německé jihozápadní Africe, která bude ústředním bodem mého zájmu, většina z nich. Řada z těchto studií pojednává i některá z témat, kterými se budu zabývat ve své práci, např. rasismus, koloniální války, genocidu nebo otázku kontinuity německé historie. Žádná z nich se však, pokud je mi známo, nepokouší o jejich ucelenou syntézu. I proto jsem přesvědčen, že má práce bude mít podstatnou přidanou hodnotu.

Vedle toho, že půjde o komplexní pojednání a vedle faktu, že do českého akademického prostředí uvede téma doposud opomíjené, bude jejím největším přínosem metoda zpracování a analýzy a to především ve dvou ohledech. Všechny významné studie se doposud tímto předmětem výzkumu zabývaly zejména z hlediska historického. Předkládaná práce by měla zohlednit i některé politologické aspekty problematiky, přestože i ona bude z velké části stavět na historickém bádání a historické komparaci. Druhým přínosem v tomto ohledu by měla být kapitola věnovaná srovnání německého kolonialismu v Africe s kolonialismem ostatních evropských zemí. Přestože svým rozsahem nikterak robustní, mohla by alespoň naznačit možnosti dalšího výzkumu této velmi zanedbávané problematiky.

Při tvorbě předkládané diplomové práce jsem vycházel pouze ze zahraničních zdrojů, z německy a anglicky psané - až na výjimky sekundární - literatury.²³ Ani já jsem se nevyhnul problému asymetrie v literatuře zabývající se koloniální historií. Asymetrií mám na mysli fakt, že drtivá většina knih o kolonialismu – a ten německý v tomto ohledu není výjimkou – byla napsána Evropany a nezbytně tudíž reflektuje jejich subjektivní postoje, přístupy a cíle. Prakticky jediným relevantním africkým pramenem napsaným během mnou studovaného období německého kolonialismu v NJA jsou deníkové zápisky náčelníka kmene Nama Hendrika Witbooi. Literatury snažící se psát o problematice z „africké perspektivy“ je o poznání více, avšak ty nejpřínosnější knihy psané z tohoto úhlu byly stejně napsány Evropany, což problém subjektivity řešit nepomáhá. Na výsledcích mé práce by se však tato asymetričnost neměla příliš projevit. Je totiž zaměřena z velké části na německé (případně evropské) postoje a jejich politiku vůči domorodcům, nikoliv obráceně, a pro studium problematiky z této perspektivy je pramenů a literatury více než dostatek. Ty nejdůležitější nyní stručně představím.

Pro studium německé politiky vůči domorodcům v NJA zůstávají dodnes nepostradatelné dvě práce ze 60. let: *„Let Us Die Fighting“* napsaná Horstem Drechslerem a *Namibia under German rule* od Helmuta Bleye. Kniha východoněmeckého historika Horsta Drechslera – zaměřená zejména na charakteristiku vztahů mezi kolonizátory a kolonizovanými v letech 1884-1903 a popis války Herero - je sice značně ovlivněna dobou, ve které byla napsána, což se podepsalo na jejím marxistickém podtextu, přesto ji však lze, zejména díky podrobnému archivnímu výzkumu, považovat za *Standartwerk*. Podobně se dá označit i studie západoněmeckého historika Helmuta Bleye. Bley v ní jako jeden z prvních navazuje na tezi Hannah Arendtové o kořenech

---

²³ Všechny překlady uvedené v textu, jsou mými překlady. V případě významných citací je většinou v poznámce pod čarou uvedeno i jejich původní znění.

totalitarismu v evropské koloniální politice a jako jeden z prvních podrobněji zkoumá poslední léta německé nadvlády v NJA a změnu vztahů mezi Němci a Afričany v této době. Na Bleye v tomto ohledu po více než třiceti letech navázal v roce 2001 Jürgen Zimmerer se studií *Deutsche Herrschaft über Afrikaner*, která se prakticky výhradně zabývá německou politikou vůči domorodcům v NJA po skončení války Herero a která, především díky využití dosud nezpracovaných namibijských archivních materiálů, výrazně posunula naše vědění o tomto období.

Kromě těchto tří studií, které považuji za základní, existuje řada dalších, jež se věnují specifickým aspektům německé koloniální politiky. Rasismem v německých koloniích, jeho vývojem i jeho vlivem na Německo se v přínosné studii „*Schwarze Bestien, rote Gefahr*“ zabývá Frank Sobich. Tématu rasismu se zaměřením na německé rasové zákonodárství se podrobně ve své knize *Moderne Imperialisten* věnuje i Birgithe Kundrus.

Pro studium německé koloniální politiky v NJA před začátkem války Herero, zůstávají zásadní rozsáhlé paměti Theodora Leutweina *Elf Jahre Gouverneur in Deutsch-Südwestafrika*, které poskytují řadu informací, jež jinde nelze nalézt a mnoho důležitých vhladů do koloniálního života a německé domorodé politiky od člověka, který za ní byl přes deset let zodpovědný. Vhodným doplňkem, především s ohledem na německé pojetí domorodé spravedlnosti a používání fyzických trestů, je sbírka dokumentů Fritze Ferdinanda Müllera *Kolonien unter der Peitsche: eine Dokumentation*. Zajímavým zdrojem informací o německé domorodé politice je i britská *Blue Book* v přetisku *Words Cannot Be Found* od Jana-Barta Gewalda a Jeremyho Silvestera, byť je nutné k ní přistupovat s opatrností, vzhledem k okolnostem za jakých byla vydána.²⁴

Válka Herero představuje pravděpodobně nejlépe dokumentovanou událost celých koloniálních dějin Německa. Existuje celá řada knih detailně popisujících průběh bojů i postupnou radikalizaci německé válečné politiky. Za ty lepší se vedle charakteristiky obsažené v Drechslerově studii dají považovat *The Revolt of the Hereros* od Jona Bridgmana nebo kniha Waltera Nuhna *Sturm über Südwest*. Z memoárů německých vojáků, kteří se bojů přímo zúčastnili, bych upozornil především na *Wanderungen und Kämpfe* od Ludwiga von Estorffa. Při popisu průběhu války Herero kromě těchto a dalších zdrojů vycházím také ze své bakalářské práce *The Herero war*.

Poválečným létům a stále rigidnější domorodé politice během nich se vedle prací Bleye a Zimmerer věnují např. *Kriegsbewältigung und Geschichtsbewußtsein* od Gesinne Krüger, *Absolute Destruction* od Isabel Hull nebo sborník *Genozid und Gedenken* vydaný Henningem Melberem. Tyto knihy zkoumají i otázku spojitostí mezi německou koloniální politikou v NJA a nacionálním socialismem.

Podnícen některými myšlenkami „Původu totalitarismu“ Hannah Arendtové, nechal jsem se ve své studii částečně inspirovat i její strukturou. Arendtové triáda antisemitismus, imperialismus, totalitarismus, se v mém případě v popisné části proměňuje v trojici rasismus, genocida, totalitarismus, na kterou navazují dvě komparativní kapitoly.

První část práce je věnována charakteristice koloniálního rasismu jako ideologie teoreticky zdůvodňující a ospravedlňující nutnost evropské expanze do kolonií a jako soustavy názorů výrazně ovlivňujících koloniální praxi a vztahy mezi německými kolonizátory a kolonizovanými Afričany. Svým rozsahem je část věnovaná rasismu kratší než zbylé dvě kapitoly z triády, což je však dáno zejména přesunutím některých tematicky souvisejících podkapitol do části totalitarismus z chronologických důvodů.

---

²⁴ *Blue Book* byla vydána v listopadu 1918, v době, kdy byla Jihozápadní Afrika okupována vojsky Jihoafrické Unie a jedním z jejích cílů bylo zdiskreditovat německou koloniální politiku.

Ve druhé kapitole se zabývám tématem genocidy a zvláště války Herero, která se dá označit za zlomovou událost nejen v rámci NJA, ale v rámci německého kolonialismu obecně. Důraz při popisu války Herero není kladen na průběh bojů. Diskutovány jsou pouze válečné události besprostředně významné pro cíle této práce. Zaměření je v první řadě na německou válečnou politiku, její vývoj v průběhu bojů a na argumenty, které za tímto vývojem stojí. Zvláštní pozornost je při tom věnována osobnosti generála von Trotha a jeho roli ve válce. V závěru kapitoly je pojednána otázka genocidního úmyslu.

Třetí část nazvaná „totalitarismus“ pojednává jak krátkodobé, tak střednědobé následky a dopady války Herero na domorodé obyvatelstvo. Charakterizuje vznik a fungování koncentračních táborů v NJA, podmínky a důvody zavedení nucených prací a i některé sociálně-inženýrské pokusy německé administrativy. Dále svědčí o postupné cestě k totalitarismu a k úplné kontrole nad domorodým obyvatelstvem, tedy o charakteristikách systému, ze kterých posléze vycházejí závěrečné komparativní kapitoly.

První srovnávací oddíl je zaměřen na komparaci německé koloniální politiky vůči domorodcům v NJA s politikami, které ostatní evropské koloniální mocnosti praktikovaly na africkém kontinentu. Srovnání navazuje na předchozí strukturu práce a probíhá v oblastech: rasismus, koloniální války resp. genocida a totalitarismus.

Podobnou komparativní schématikou je charakterizována i závěrečná část mé práce, ve které je německá koloniální politika v Africe podrobena srovnání s politikou nacionálních socialistů ve východní Evropě, jakož i s jejich židovskou politikou. Na základě výsledků tohoto srovnání je následně pojednána otázka historické kontinuity mezi oběma obdobími a mezi oběma systémy.

Zásadními otázkami na které se předkládaná diplomová práce bude snažit odpovědět, jsou tyto:

1. Objevily se již v německé koloniální politice totalitární tendence a metody?
2. Pakliže ano, odlišují nějak tyto tendence a metody německou koloniální politiku od koloniální politiky ostatních evropských zemí?
3. Je možné německý kolonialismus považovat v určitých ohledech za předchůdce nacionálního socialismu?

Jestliže se cíle této práce dají shrnout do tří otázek, je možné její teze nejstručnějším způsobem vyjádřit odpovědí „ano“ na každou z nich.

1 Rasismus

Život v Africe byl před evropskou kolonizací dalek Rousseauovského ideálu o „mírumilovném vznešeném divochovi“ a mnohem spíše by se dal připodobnit k Hobbesovskému *homo homini lupus* a charakterizovat jeho slovy jako „krutý, odporný a krátký“.²⁵ Do tohoto světa „divochů“ - kteří stále žili v mýtu, ustavičně reprodukcují prvotní úkon, a pro které neexistovaly dějiny jako pohyb po ose, ale jako cesta v kruhu – vpadli během „boje o Afriku“ zástupci nejrozvinutějších evropských mocností s jasnou vizí lineárního historického vývoje. Byl to vpravdě střet civilizací.

Z evropské perspektivy se jednalo o střet řádu a chaosu, pokroku a zaostalosti, křesťanství a šamanství, prosperity a bídy, bílé a černé. Evropané byli šokováni „lidskými tvory“, kterým žádný „civilizovaný“ člověk nedovedl porozumět a jejichž lidství natolik přistěhovalce děsilo a ponižovalo, že už nijak nestáli o to, patřit k těmž lidskému druhu.²⁶ K interpretaci antitezí a jen stěží pochopitelné africké reality však byli vyzbrojeni řadou teorií: rasovým učením a rasovými představami 18. a 19. století, sociálním darwinismem, jež kladl rovnítko mezi společenství lidí a animální svět, či představou hierarchicky uspořádaného světa.

Kombinace pseudovědeckých doktrín a biologizace sociálních věd spolu s tradicí evropského rasového myšlení zrodily koloniální rasismus. Stavíce na Nietzscheho filosofii o „vůli k moci“ a navazující na rasistické ideje zejména Josepha Artura Counta Gobineaua (*Essai sur l'inégalité des races humaines*) a Houstona Stewarta Chamberlaina (*Die Grundlagen des 19. Jahrhunderts*) přijali němečtí kolonisté pohled na černochoy jako na nejnižší rasu, odsouzenou k postupnému zániku, a na bělochoy jako na rasu nadřazenou, předurčenou k dominanci světu.²⁷ Rasismus se tak stal „hlavní ideologickou zbraní imperialistické politiky.“²⁸ Vedle toho se rasismus promítl i do skutečnosti pomocí souboru institucí, zákonů a nařízení ovlivňujících a mnohdy přímo určujících každodenní život domorodců v afrických koloniích.

1.1 Rasismus jako teorie - Břemeno bílého muže a *Zivilisierungsmission*

Základem koloniálního myšlení byla představa, že jsou Afričané zásadně odlišní od Evropanů, a to jak z hlediska fyzické konstituce, tak duševní výbavy. Rozdílná fyziognomie a zejména intelekt neumožňovaly Afričanům dosahovat výsledků srovnatelných s Evropany v žádném oboru lidské činnosti. Zatímco Němci a ostatní bílí Evropané, pocházející ze samého středu kulturního světa, stáli na vrcholu pomyslného žebříčku lidského pokolení, černí Afričané byli na jeho opačném konci.²⁹ Diametrální rozdíly mezi oběma skupinami se daly vysvětlit různě. Vysvětlením, které přinejmenším během posledních tří desetiletí před první světovou válkou, tedy v době německého kolonialismu, jednoznačně převážilo, bylo vysvětlení diferencí za pomoci konceptu rasy.³⁰

Termín rasa byl nezdědka používán velmi volně a v různých souvislostech. Ještě ve druhé polovině 19. století se pojmu používalo například ve spojení: „rasa pracujících“ či „rasa právníků“. Rasa byla multidimenzionálním konceptem, jež zahrnoval vedle biologických i sociální, kulturní a další prvky. Na konci 19. století a na začátku 20. století však docházelo ke stále větší biologizaci rasy

²⁵ Viz např. LeBlanc, Register 2003

²⁶ Arendtová 1993, 278

²⁷ Stoecker 1987, 121

²⁸ Arendtová 1993, 248

²⁹ V hierarchicky uspořádaném světě měli podle dlouhé řady teoretiků černoši představovat „chybějící článek“ ve „velkém řetězu bytí“ (*great chain of being*), tedy spojnicí mezi vyššími primáty typu orangutánů ve světě zvířat a světem lidí. (Sobich 2006, 113)

³⁰ Osterhammel 2002, 113

a tím i k přechodu od kulturního rasismu k rasismu biologickému.³¹ Díky němu bylo možné jednoduše explikovat rozdíly mezi intelektuálně, kulturně a morálně méněcennými africkými domorodci a evropskými členy nadřazené civilizace, evropskými nositeli pokroku, pořádku, křesťanství a prosperity.

S biologickým pojetím rasy bylo úzce spojené chápání národa jako živoucího organismu. Tak jako každý živoch musí v neúprosném světě zvířat neustále bojovat o přežití, musel i takto pojmávaný národ bojovat o své místo na slunci. Národ musel růst, aby přežil. Národ musel expandovat, aby nezanihl. Musel expandovat na nová území a do neznámých krajů, kde se střetával s příslušníky jiných národů. I německý národ musel růst a expandovat a Afrika s řadou národů či kmenů, jejichž osudem byl beztak postupný úpadek a zánik, byla přirozeným cílem této expanze. Německé rozpínání tak bylo v souladu s dějinným vývojem. Jak na zasedání *Reichstagu* 28. listopadu 1906 prohlásil kancléř von Bülow: „Otázka nestojí jestli kolonizovat chceme nebo ne; my musíme kolonizovat, ať chceme nebo ne. Pud ke kolonizaci, k rozšiřování vlastní národnosti existuje v každém národě, který se těší zdravému růstu a silné životní energii. Proto byl i německý národ od svého vstupu do světových dějin, před 2000 lety, národ kolonizátorský, a my kolonizátorským národem zůstaneme, dokud budeme mít v kostech zdravou dřev.“³²

Němci, jako členové vyšší rasy, byli nadáni dispozicemi k vládnutí nad nižšími rasami, předurčenými k ovládnutí. Bylo přirozené, že se členové nižších ras podřídí příslušníkům ras vyšších a nechají se od nich vést. Německý politik Walther Rathenau tuto logiku dobře vystihl: „Pokud by měl černocho kvality Evropana, neměli bychom žádné právo kolonizovat jeho zemi.“³³ Černošské populaci Afriky žijící ve špíně, neznalosti a zaostalosti, neschopné produktivně využívat přírodních podmínek a nerostných surovin svého kontinentu, bylo nutné podat pomocnou ruku. Právě v tom spočívalo „břemeno bílého muže“. Posláním bílého muže, ba jeho povinností, bylo osvětlit loučí pokroku a civilizace i ty nejtemnější kouty světa, povznést africké domorodce a zároveň zajistit využití přírodního bohatství jejich zemí.

Wilhelmova říše pocítovala jako koloniální *late comer* ono „břemeno bílého muže“ snad ještě silněji než ostatní koloniální velmoci. Německá *Zivilisierungsmission* měla „přinést německý pořádek do afrického chaosu“³⁴, pořádek ve formě německé kultury, tradic, norem a náboženství. Jejím veřejným cílem bylo pozvednout africké „děti přírody“ (*Naturkinder*)³⁵, často i proti jejich vůli, na škále civilizace alespoň o stupínek výš. Tito „nemorální domorodci s nemorálními tradicemi“³⁶ měli být „vychováni“ - tak jako děti - svými přísnými, avšak spravedlivými evropskými otci. Jejich „výchova“ neměla sloužit pouze Německu, ale celému lidstvu.³⁷ Z tohoto pohledu se kolonialismus může jevit téměř jako „dar a milost civilizace“ nebo jako „druh dlouhodobé humanitární intervence.“³⁸ „Humanitární intervence“, která skutečně musela být dlouhodobá – jednalo se o dobu minimálně desítek let, spíše však o dobu neurčitou -, protože povznést Afričany na vyšší civilizační úroveň nebylo možné ze dne na den.

³¹ V případě německých kolonií se tento trend dá nejlépe vysledovat v Německé jihozápadní Africe po začátku hererského povstání (viz kapitola 3.4.1).

³² Melber 2002, 69

„Die Frage steht nicht so: ob wir kolonisieren wollen oder nicht; sondern wir müssen kolonisieren, ob wir wollen oder nicht. Der Trieb zur Kolonisation, zur Ausbreitung des eigenen Volkstums ist in jedem Volke vorhanden, das sich eines gesunden Wachstums und kräftiger Lebensenergie erfreut. Darum war auch das deutsche Volk seit seinem Eintritt in die Weltgeschichte, seit 2000 Jahren, ein kolonisierendes Volk, und wir werden ein kolonisierendes Volk bleiben, solange wir gesundes Mark in den Knochen haben.“

³³ Koponen 1995, 563 - 564

³⁴ Heinrich Ernst Göring, komisař v NJA v druhé polovině 80. let 19. století, citován dle Nuhn 1989, 323

³⁵ Schultz-Ewerth 1930, 222

³⁶ Glocke 1997, 115

³⁷ Slovy komisaře pro osídlení v NJA Paula Rohrbacha: „V žádném případě se nedá dokázat, že by udržení jakékoliv úrovně národní nezávislosti, národní prosperity a politické organizace rasami Německé jihozápadní Afriky bylo stejným nebo dokonce větším přínosem pro rozvoj lidstva obecně nebo konkrétně pro rozvoj německého národa, než když bývalá území těchto ras budou přenechána rase bílé.“ (Mbuende 1986, 51)

³⁸ Osterhammel 2002, 116

Paternalistický přístup k domorodcům sdíleli němečtí osadníci, úředníci, vojáci i misionáři v koloniích, stejně jako většina německých politiků³⁹ i německé veřejnosti v říši. Výstižně jej formuloval Wilhelm Solf, ministr pro kolonie, ve své řeči k parlamentu ze 6. března 1913: „Domorodci jsou neznalí – je potřeba je vzdělat. Jsou líní – musejí se naučit pracovat. Jsou špinaví – je potřeba je umýt. Jsou nemocní, trpí řadou chorob – je potřeba je vyléčit. Jsou divocí, krutí a pověřčiví – je potřeba je umírnit a osvětit. Celkem vzato, vážení pánové, jsou to velké děti, které potřebují výchovu a vedení.“⁴⁰

Výše uvedeným způsobem se projevoval rasismus jako „ideologická zbraň“. Jak se však promítl do koloniální praxe?

1.2 Rasismus v praxi

V praxi se rasistické myšlení promítlo do každodenního koloniálního života v Kamerunu, Togu, Německé jihozápadní Africe i Německé východní Africe a stalo se do jisté míry bází, na které byly vybudovány vztahy mezi bělošskými kolonisty a černošskými domorodci, a to vztahy jak neformalizované tak formalizované.

1.2.1 Vnímání domorodců kolonisty

V neformalizované podobě se rasismus projevoval nejvýrazněji při běžném styku a střetávání Němců s Afričany. Němci dennodenně přicházející do styku s Afričany - tedy s lidskými tvory, „kteří žili bez zacílené budoucnosti a bez úspěšné minulosti a byli stejně nepochopitelní jako chovanci blázince“⁴¹ - na domorodce nejčastěji hleděli jako na nedospělé jedince s mentální kapacitou dětí a tomu odpovídajícími schopnostmi. Tyto domorodé „děti“, které buď nebyly ještě vychovány vůbec, nebo jen špatně, byly často stereotypizovány jako *exempli gratia*: líné, hloupé, neupřímné, kruté, nečisté atd. Proto je bylo nutné vychovat řádným způsobem v dospělá a zejména naučit práci.⁴² Koncept „výchovy k práci“ (*Erziehung zur Arbeit*) se stal jedním

---

³⁹ Ani němečtí sociální demokraté, jinak nezřídka kritizující konkrétní projevy německé koloniální politiky, neměli proti takovému pojetí kolonialismu námitek. Jejich postoj dobře charakterizují slova poslance Augusta Bebela pronesená na půdě parlamentu 1. prosince 1906: „Vážení pánové, koloniální politika sama o sobě není zločinem. Koloniální politika může být za určitých okolností kulturním skutkem, záleží jen na tom, jak bude dělána. Existuje velký rozdíl mezi tím, jaká by koloniální politika měla být a tím, jaká je. Pokud přijdou zástupci kultivovaných a civilizovaných národností, jakými jsou například evropské a severoamerické národy, k cizím národům jako osvoboditelé, přátelé a tvůrci, jako pomocníci v nouzi, aby jim předali vymoženosti kultury a civilizace, aby je vychovali v kulturní jedince, pokud jde o ušlechtilý úmysl a správný způsob, pak jsme my sociální demokraté těmi prvními, kteří jsou připraveni takovou kolonizaci, jako velké kulturní poslání, podpořit.“ (Melber 2002, 68)

„Meine Herren, dass Kolonialpolitik getrieben wird, ist an und für sich kein Verbrechen. Kolonialpolitik zu treiben kann unter Umständen eine Kulturtat sein, es kommt nur darauf an, wie die Kolonialpolitik getrieben wird. Es ist ein großer Unterschied, wie Kolonialpolitik sein soll, und wie sie ist. Kommen die Vertreter kultivierter und zivilisierter Völkerschaften, wie es zum Beispiel die europäischen Nationen und die nordamerikanischen sind, zu fremden Völkern als Befreier, als Freunde und Bildner, als Helfer in der Not, um ihnen die Errungenschaften der Kultur und Zivilisation zu überbringen, um sie zu Kulturmenschen zu erziehen, geschieht das in dieser edlen Absicht und in der richtigen Weise, dann sind wir Sozialdemokraten die ersten, die eine solche Kolonisation als große Kulturmission zu unterstützen bereit sind.“

⁴⁰ Melber 2002, 69

„Die Eingeborenen sind unwissend – sie müssen unterrichtet werden. Sie sind faul – sie müssen arbeiten lernen. Sie sind schmutzig – sie müssen gewaschen werden. Sie sind krank, mit allerlei Gebrechen – sie müssen geheilt werden. Sie sind wild, grausam und abergläubisch – sie müssen besänftigt und erleuchtet werden. Alles in allem, meine Herren: sie sind große Kinder, die der Erziehung und der Leitung bedürfen.“

⁴¹ Arendtová 1993, 285

⁴² Řečeno slovy jednoho koloniálního úředníka: „Pouze přísnou výchovou vyrobíme z těchto lidí dobrý [pracovní] materiál.“ (Müller 1962, 150)

z klíčových pojmů německého koloniálního slovníku,⁴³ i když ve skutečnosti znamenal „velmi mnoho práce a velmi málo výchovy.“⁴⁴

Přestože Němci pod tímto zorným úhlem pohlíželi na domorodce jako na nerovnocenné bílým Evropanům, pohlíželi na ně jako na lidi. Na lidi se schopností se učit, na jedince způsobilé vývoje, které je možné správným zacházením a správnou výchovou ovlivnit a pozvednout. To znamenalo, že jejich odlišnou barvou kůže, jejich rasou, nebyl jednou pro vždy stanoven jejich charakter. Znamenalo to, že kromě daných biologických faktorů na ně působily i vlivy okolní a společenské. V průběhu německého kolonialismu však tento, z počátku dominantní, pohled na Afričany postupně ustupoval a začal být nahrazován pohledem na domorodce, jako na tvory k lidskému pokolení nepřínáležející.

Především v posledních dvou desetiletích německého kolonialismu a v NJA zejména od začátku války Herero⁴⁵, byli domorodci stále častěji vyčleňováni z lidského společenství a přirovnáváni ke zvířatům. Animální paralela se stala dokonce tak obvyklou, že misionář Elger, toho času činný v NJA, tvrdil, že „průměrný Němec shlíží na domorodce shora, jako by byl na stejné úrovni jako vyšší primáti.“⁴⁶ Snad nejochvěvněji byl takový postoj vyjádřen v petici 75 německých osadníků v NJA. V ní Ministerstvu pro kolonie 21. července 1900 *inter alia* psali: „Od pradávna si naši domorodci zvykali na lenost, krutost a tupost. Čím špinavější jsou, tím lépe se cítí. Pro kteréhokoliv bělocha, který žil mezi domorodci, je téměř nemožné považovat je vůbec za lidské bytosti v evropském smyslu.“⁴⁷

Rozdíl mezi nahlížením domorodců jako dětí a jako zvířat je velmi podstatný a ukazuje na výrazný posun od spíše kulturního pojetí rasy k pojetí biologickému. Děti je možné vychovat, zvířata nikoliv. Ty lze pouze zkrotit. Ať se budeme snažit sebevíc, ze zvířete člověka neuděláme. Zvířecí podstatu nelze změnit. Stejně tak s domorodci. Kdo se domorodcem narodí, ten jím i zůstane. Jak to vyjádřil deník *Der Tag* v článku ze 30. března 1904: „Negr zůstane negrem, ať je pokřtěn či nikoliv.“⁴⁸

Kromě výše nastíněných a na rasismu založených vztahů německých kolonistů k domorodcům, existovaly v koloniích i vztahy mezi Němci a Afričany, které byly vystavěny na odlišných základech a které nebyly tak dalece determinovány rasismem. Ty byly ale spíše výjimkou než pravidlem. Ve většině vztahů mezi kolonisty a domorodci byl rasismus společným jmenovatelem sjednocujícím německé kolonisty. Neprojevoval se však jen v kontaktu mezi bělošskými osadníky a černošskými domorodci, ale brzy se promítl i do institucionálního rámce německých kolonií a stal se součástí jejich legislativního systému.

1.2.2 Právní postavení domorodců

Jestliže kolonizátoři stáli skutečně na vrcholu lidského vývoje a afričtí domorodci na jeho opačném konci, bylo jen logické, že pro tak odlišné skupiny lidí nemohla platit – a také neplatila – stejná pravidla. Jak v oblasti zákonodárné, tak soudní a výkonné existovaly v pravidlech pro obě skupiny podstatné rozdíly.

⁴³ Již roku 1885 *Deutsch-Ostafrikanische Gesellschaft* například vypsal soutěž na zodpovězení otázky „Jak nejlépe vychovat černocho (*Neger*) k práci na plantáži?“ (Conrad 2004, 109)

⁴⁴ Osterhammel 2006, 23

⁴⁵ O přechodu od charakterizace Hererů jako „dětí“ k jejich popisu jako „krvelačných černochů“ či „bestií“ během války Herero a biologizaci rasy na jejich příkladě viz. Sobich 2006, 72-103.

⁴⁶ (Madley 2004, 169) S tím korespondovala i mnohdy opakovaná označení domorodců jako „paviánů“, „prasat“ nebo „sviní“ (Müller 1962, 39)

⁴⁷ Bley 1996, 97

⁴⁸ Sobich 2006, 127-128

„Ein Kaffer bleibt ein Kaffer, mag er getauft sein oder nicht.“

Koloniální zákonodárství se v řadě ohledů značně odlišovalo od evropské legislativy, ba někdy bylo přímo její negací. Funkcí zákonodárství ve vztahu k domorodcům tak nebylo stanovovat nové a na vzájemné dohodě založené právní normy, ale mnohem spíše uzákoňovat již zavedenou koloniální praxi a tím jí dodat punc legality. Koloniální legislativa byla většinou formulována nekonkrétně až vágně, což dávalo kolonistům značnou volnost ve výkladu právních norem.

Ve všech německých afrických koloniích existovalo dvojí zákonodárství, které bylo jedním z výrazů asymetrického vztahu mezi kolonizátory a kolonizovanými. Na bělochy se vztahovala pouze německá legislativa, zatímco na domorodé černošské obyvatelstvo⁴⁹ částečně jejich legislativa autochtonní a zčásti, zejména v trestních otázkách, zákonodárství německé. Zdůvodnění potřeby duálního právního řádu poskytli např. zástupci Německé koloniální společnosti pro NJA ve svém psaní kancléři Bismarckovi již roku 1887, když psali, že zákony určitého národa jsou „výrazem jeho povahy a ducha“ a dále, že „povaha a duch afrických hord, mají s tím německým jen málo společného“⁵⁰, z čehož se dalo dovodit, že obě skupiny není možné zrovnoprávnit.

Ani v justiční sféře se Afričané rovnoprávnosti nedočkali, ani zde existoval jednotný systém. Sváry mezi Afričany rozhodoval domorodý arbitr, avšak spory mezi domorodci a Němci nebo jinými Evropany se řešily před německými soudy podle německého práva. Přes značně odlišné podmínky v různých regionech se nedá říci, že by v nich platila zásada rovnosti před zákonem. Nerovnost byla snad nejlépe exemplifikována povinností svědectví několika Afričanů, k vyvážení svědectví jednoho Evropana. V NJA bylo dokonce během jednoho období třeba svědectví 7 domorodců k vyvážení hlasu jediného bělocha.⁵¹

Princip *nulla poena sine lege* pro domorodé obyvatelstvo neplatil a nezřídka na ně byly aplikovány zákony retributivně.⁵² Taktéž bývali trestáni způsobem, který neměl žádné opodstatnění v zákoně.⁵³ Neexistovala pro ně žádná dělba mezi mocí výkonnou a soudní a jen minimální možnost obrany proti nepříznivému soudnímu rozhodnutí. Spravedlnosti nenapomáhal ani fakt, že všichni soudci v koloniích byli Němci, téměř vždy příznivě nakloněni svým spoluobčanům.⁵⁴ Velká část z nich byla nadto bez odborného právníckého vzdělání a většina také bez znalosti afrických jazyků, zvyků a kultury.

Tyto faktory stavěly domorodce, při absenci precizně definovaných právních norem, často do situace naprostého bezprávního či právního vakua, což se odráželo i v konkrétních soudních procesech a rozhodnutích. Na těch lze velmi dobře ukázat rozdílnost trestů za stejné prohřešky pro domorodce a Evropany. Názorně jsou tyto rozdíly vidět na trestech za přečin nejvyšší - za vraždu. Podle statistiky guvernéra NJA Leutweina⁵⁵ došlo v kolonii před rokem 1903 k šesti případům vraždy bělocha domorodcem a pěti vraždám domorodců kolonisty.⁵⁶ Afričané byli v těchto případech vždy odsouzeni k trestu smrti, zatímco Evropané byli potrestáni odnětím

⁴⁹ Žádná závazná či všeobecně používaná definice „domorodce“ však v německých koloniích nikdy neexistovala. (Sippel 2003, 298)

⁵⁰ Nagl 2007, 46

⁵¹ (Leutwein 1906) Při soudu farmáře Ohlsena v NJA nadto jeho právník požadoval svědectví 12 domorodců k vyvážení Ohlsenova svědectví, což zdůvodňoval tím, že jakýkoliv nižší poměr by urážel „rasovou uvědomělost“ soudu. (Bley 1996, 263)

⁵² Sippel 2003, 303

⁵³ Nagl 2007, 48-49

⁵⁴ Například bývalý okresní soudce ve Swakopmundu Hanemann napsal: „jediná kapka bílé krve pro mě byla stejně vzácná jako život jednoho z našich černých spoluobčanů.“ (Bley 1996, 141)

⁵⁵ Theodor Gotthilf Leutwein se narodil roku 1849. V letech 1869 až 1887 sloužil v armádě. Roku 1893 byl vyslán do NJA, kde se v roce 1895 stal velitelem *Schutztruppe* a *Landeshauptmannem*. V letech 1898-1904 působil ve funkci guvernéra NJA.

⁵⁶ (Leutwein 1906, 431) Tato statistika je téměř jistě neúplná. Většina vražd nikdy nebyla ani úředně zaznamenána, natož pak souzena. Stejně tomu bylo i s ostatními zločiny. Před soudem v NJA například neskončil ani jeden případ znásilnění, přestože ke znásilňování domorodých žen a dívek docházelo velmi často.

svobody maximálně v délce tří let. Guvernér Leutwein tyto rozsudky výstižně komentoval slovy o tom, že „život bílého muže měl větší cenu než život domorodce.“⁵⁷

Rasismus vedl v německých koloniích k ustavení duálního legislativního a soudního systému, ve kterých zákony ani soudní rozhodnutí nesloužily k řešení či alespoň mírnění skutečných či potenciálních konfliktů, ale zejména k větší kontrole Němců nad Afričany. Jedním z dalších opatření, které mělo k vyšší kontrole nad domorodci přispívat, byla institucionalizace fyzických trestů.

1.2.2.1 *Prügelstrafe*

Němečtí kolonisté, jakoby se do jisté míry inspirovali tvrzením Maxe Buchnera, německého konzula v Kamerunu v letech 1884-1885, který prohlásil: „s takzvanou humanitou se dají kolonie po nějaký čas udržet, ale už ne tvořit (*schaffen*).“⁵⁸ K „tvoření“ svých kolonií nezřídka užívali i metod a instrumentů, které bychom za humánní mohli jen těžko označit. Jedním z nejrozšířenějších takových nástrojů byly fyzické tresty, které se staly významným instrumentem k donucení Afričanů, dělat to, co kolonisté žádají a k jejich trestání v případě, že tak nečinili.

Fyzické tresty byly používané od počátku německé koloniální vlády v Africe až do jejího konce.⁵⁹ Němcům se jevily jako nejefektivnější a zároveň nejlevnější prostředek k trestání domorodců a byly proto preferovány před tresty odnětí svobody či jinými postihy. Nejběžnější trest - 25 ran nástroji *Schambock*⁶⁰ či *Tauende*⁶¹ - se postupně se stal součástí každodenního života, každodenním stereotypem. Domorodci byli trestáni za všechny možné prohřešky - lenost, nečinnost, zanedbání povinnosti, neposlušnost, drzost, útěk či třeba „dojení cizích krav“ atd.⁶² Ve většině těchto a podobných případů existovala značná diskrepance mezi vyměřeným trestem a závažností spáchaného zločinu. Například domorodec Job Bantam tak byl odsouzen ke třem měsícům ve vězení a 50 ranám za „krádež mléka“. Hererové Barnabas Isaak a Salib byli potrestáni 15 ranami za „znečištění pláže“.⁶³

Hlavním argumentem velmi rozšířeného používání fyzických trestů bylo tvrzení, že se domorodci, stejně jako malé děti, musí trestat ihned po prohřešku, aby měl trest skutečně výchovný efekt. Ostatní způsoby trestu (např. vězení), takový efekt mít neměly. Dále se poukazovalo na to, že Afričané v *Prügelstrafe* nespátřují nic neobvyklého či ponižujícího a vzhledem ke struktuře své kůže ji snášejí bez problémů a přestojí ji bez větší fyzické újmy.⁶⁴

⁵⁷ Gewalt, Silvestr 2003, 94

⁵⁸ Stoecker 1960, 27

⁵⁹ Do roku 1896 neexistoval v německých koloniích jediný zákon či nařízení, které by provádění fyzických trestů jakkoliv regulovalo nebo omezovalo. Jejich použití bylo ponecháno zcela na libovůli koloniálních úředníků a kolonistů. Tresty i 100 ran za drobné přestupky nebyly výjimkou. Tuto neutěšenou situaci částečně upravovalo nařízení německého kancléře z 22. května 1896 - *Verfügung des Reichkanzlers wegen Ausübung der Strafgerichtsbarkeit und der Disziplinargewalt gegenüber den Eingeborenen in den deutschen Schutzgebieten von Ostafrika, Kamerun und Togo* - ve kterém se stanovila alespoň základní pravidla pro vyměřování a uplatňování fyzických trestů. Nařízení stanovilo horní hranici 50 ran (maximálně 25 najednou) a vyjímalo ženy, Araby a Indy ze skupiny osob tímto způsobem trestatelných. Dále byla stanovena povinná přítomnost lékaře při výkonu trestu a povinnost provedené tresty evidovat. Přes drobné změny v následujících letech (např. až od roku 1907 měli koloniální úředníci povinnost ověřovat pravdivost obvinění a totožnost trestaného) zůstalo kancléřské nařízení z roku 1896 základním dokumentem upravujícím užití a aplikaci fyzických trestů. Avšak ani toto nařízení neznamenalo pro většinu domorodců žádnou velkou změnu, protože ponechávalo kolonistům značnou volnost v aplikaci *Prügelstrafe*. Ve skutečnosti tak v podstatě umožňovalo potrestat libovolného Afričana za libovolný „přestupek“.

⁶⁰ *Schambock*, někdy také *Kiboko*, byl obvykle 50 až 100 cm dlouhý bič o průměru 1,5 až 2 cm vyrobený z hroší kůže. (Müller 1962, 102)

⁶¹ *Tauende* byl bič standardně dlouhý 60 cm a 2 až 2,5 cm široký.

⁶² Gewalt, Silvestr 2003, 258

⁶³ Müller 1962, 90

⁶⁴ Tato představa nebo spíše jen dojem spočíval v přesvědčení, že domorodci mají vyšší práh bolesti a silnější, méně citlivou, kůži. Díky tomu měli černí Afričané snášet takové tresty, které by se jinak mohli zdát příliš násilné či nehumánní, bez větší

Fyzické tresty byly tak časté, že si Kamerun u Afričanů vysloužil přezdívku *Fünfundzwanzigerland* podle nejobvyklejšího rozsudku k 25 ranám.⁶⁵ Četností *Prügelstrafe* byl na své návštěvě německých koloniích v roce 1907 zaskočen i Ministr pro kolonie Bernhard Dernburg. Ve své zprávě z cesty poznamenal: „V Dar-es-Salamu chodil téměř každý běloch na procházku s bičem; na stole hlavní pokladny jsem jeden takový našel; v kanceláři usambarské dráhy ležel hned vedle kalamáře, a tak si skoro každý běloch dovoluje tlouci libovolného černocha.“⁶⁶ Postřeh Bernharda Dernburga dokládá následující statistika.

Tabulka 1 Fyzické tresty v afrických koloniích Německa⁶⁷

Rok	Německá východní Afrika	Kamerun	Německá jihozápadní Afrika	Togo
1901/02	3476	315	257	162
1902/03	4735	407	473	181
1903/04	4783	293	340	194
1904/05	5655	367	187	161
1905/06	6322	665	294	290
1906/07	5981	906	336	363
1907/08	4654	924	534	434
1908/09	3746	1334	703	620
1909/10	5799	1513	928	566
1910/11	5509	1909	1262	735
1911/12	5944	2851	1655	733
1912/13	8057	4800		832

Z tabulky je na první pohled zřejmý inkrementální nárůst počtu fyzických trestů ve všech německých koloniích, zrychlující zejména v posledních letech německé nadvlády. Přestože v úředních statistikách rozhodně nebyly zaznamenány všechny tresty (řada z nich byla provedena kolonisty okamžitě po „přečinu“ bez oznámení úřadům)⁶⁸, je tento trend zřetelný. Pouze v případě Německé východní Afriky je během „Dernburgovy éry“ v letech 1906/07 - 1909/10 patrný pokles. V případě Kamerunu dokonce stoupl počet tělesných trestů během celého období více než patnáctkrát. Ve všech koloniích, s výjimkou Toga, je pak evidentní skokový nárůst během let 1910 – 1914, související s intenzifikací koloniálního hospodářství a rozšiřováním německé nadvlády i do odlehlých koutů kolonií.

Navzdory ojedinělým hlasům, které vybízely ke zrušení fyzických trestů jako nehumánních, k zásadní diskuzi o jejich zrušení a nahrazení jinými tresty nikdy nedošlo.⁶⁹ Proti jakémukoliv

bolesti a nepříznivých zdravotních následků. Ve skutečnosti se však vyskytla řada případů, kdy bičování způsobilo domorodcům vážná zranění (zejména vnitřních orgánů), jejichž následkem někdy bývala i smrt (viz příloha).

⁶⁵ Müller 1962, 34

⁶⁶ Müller 1962, 29

⁶⁷ Müller 1962, 114

⁶⁸ Ani tresty vykonávané úředníky nebyly často dokumentovány, o čemž, jakož i o četnosti jejich používání, svědčí i výrok Gea Schmidta, vedoucího okresu v Togu, z roku 1907: „Měl jsem právo výkonu trestu a kdybych pokaždé musel sepisovat protokol, potřeboval bych k tomu deset sekretářek.“ (Sebald 1988, 298)

⁶⁹ Vášnivě se diskutovalo pouze o tom, jaký nástroj má být k bití používán, aby byl trest co „nejhumánnější“. Debata byla vyvolána rozhodnutím koloniální sekce Ministerstva zahraničí z 31. října 1905, které nařídilo v koloniích Toga a Kamerunu používat pro výkon trestu nadále pouze *Schambock* či *Kiboko*, tedy nástroje již dříve používané v Německé jihozápadní a Německé východní Africe. V následujících letech pak guvernéri a další představitelé Toga a Kamerunu neúnavně argumentovali tím, že v jejich koloniích doposud používané *Tauende* je instrumentem lidštějším, působícím méně bolesti a zranění atd. Podobně se však svých nástrojů zastávala i druhá strana., když tvrdila, že *Tauende* je nástrojem násilnějším, nebezpečnějším a méně humánním než *Schambock* nebo *Kiboko*. Tím nakonec obě strany pouze dokázaly, že *Prügelstrafe*

omezení či dokonce úplnému zrušení fyzických trestů se vždy důsledně a rezolutně stavěli osadníci, koloniální úředníci i většina misionářů. Poukazovali přitom zejména na potenciální ekonomické dopady takového rozhodnutí, nezvladatelnost domorodců bez použití fyzického násilí apod. Často se naopak sami dožadovali zrušení veškerých omezení, která se týkala četnosti trestů i jejich provedení.

Pojetí domorodců jako podřadných bytostí, vedlo k jejich zacházení jako s takovými. Výrazem tohoto pojetí se staly i fyzické tresty, které byly jedním z prvních stupínků na cestě k totální kontrole nad Afričany. Dalším z nich byla rasově segregace a diskriminační opatření.

1.2.3 Rasová segregace a diskriminace

Výsledkem do praxe převedených rasových ideologií, které Evropané importovaly ze starého kontinentu, byla rasově diskriminační a segregace nařízení. V německých koloniích jich existovala celá řada. Jejich cílem bylo zabránit nepatřičnému styku bělochů s černochy a tím upevnit nadřazené postavení první skupiny a zejména zabránit rasovému míšení.

Některá z typických segregace opatření vypadala takto:

V Německé východní Africe se nemohl žádný „barevný“ (*Farbiger*), a to třeba ani Ind s anglickým pasem, ubytovat v německém hotelu. Segregace byla v této kolonii rozšířena i na dopravní prostředky. Vagony 1. třídy byly vyhrazeny pouze Evropanům, zatímco vagony 4. třídy byly určeny výhradně pro domorodce.⁷⁰ V Lomé byl Afričanům zakázán vstup do jediné restaurace v hlavním městě. Při setkání domorodce s Němcem na ulici, měl domorodec, nehledě na stáří obou, ukročit ke straně a sejmout klobouk.⁷¹ Také nemocniční pokoje pro Němce a Afričany byly v Togu oddělené. V NJA se konaly oddělené mše pro Evropany a Afričany.⁷² V některých městech bylo Afričanům zakázáno vstupovat byť i jen na verandu domů Evropanů.⁷³ Diskriminace se navíc často netýkala pouze civilistů, ale též domorodých vojáků bojujících bok po boku Němců.⁷⁴

Nejdále se došlo v segregace plánech v Německé jihozápadní a Německé východní Africe. V NJA šlo o plán vytvořit domorodé rezervace, které by se navždy staly nezadatelným vlastnictvím kmene. Úvahu, která stála za jejich zřízením, ve svých obsáhlých pamětech vyjádřil guvernér Leutwein takto: „Bud' si obě rasy musí být rovné (Kapská kolonie), nebo se jedna z nich musí násilím podrobit. Existuje ještě třetí možnost, totiž oddělit obě rasy tím, že se jedna z nich uzavře do rezervací...“⁷⁵ Před vypuknutím války Herero se v NJA podařilo vytvořit pouze dvě domorodé rezervace. Dvě další byly Herery odmítnuty s tím, že území na kterém se měly nacházet, byla příliš malá, vzdálená a vyprahlá.

V případě segregace v Německé východní Africe se jednalo o odsunutí části domorodého kmene Duala z jejich tradičního sídla ve stejnojmenném městě. Guvernéra Seitze, který přišel s plánem na přesun domorodců v roce 1910, k němu vedlo několik důvodů. Přestože se zdá, že hlavní důvody pro vysídlení byly ekonomické a snaha přeměnit tuto část města na obchodní a sídelní

---

prováděná jakýmkoliv nástrojem, je nehumánní sama o sobě. Celý spor skončil v roce 1909 rozhodnutím Berlína povolit opětovné užívání *Tauende* v Togu a Kamerunu.

⁷⁰ Bald 1970, 128

⁷¹ Sebald 2003, 288

⁷² (Bley 1996, 92) Lavice v kostelech musely být vždy po mši pro domorodce důkladně vyčištěny. (Gründer 1982, 341)

⁷³ Gründer 1982, 341

⁷⁴ Např. v tožské *Polizeitruppe* nemohli domorodci, bez ohledu na své schopnosti či zásluhy, dosáhnout vyšší hodnosti než poddůstojník a měli zakázáno obsluhovat kulomety. (Sebald 2003, 290)

⁷⁵ Leutwein 1906, 242

čtvrť pro Evropany, hojně se objevovaly i rasistická a hygienická zdůvodnění nutnosti odsunu. Doktor Ziemann ve svém dobrozdání *Betreffend die Notwendigkeit einer Entfernung bzw. Versetzung der Eingeborenen aus der Nähe der Europäer in Duala* z 28. května 1910 doporučil odsun z „hygienických důvodů“ do vzdálenosti přibližně jednoho kilometru od evropského obyvatelstva. Toto doporučení podložil statistikou podle které bylo 72 % členů kmene Duala nakaženo malárií, čímž ve zvýšené míře ohrožovali v okolí sídlící Evropany.⁷⁶

Vrcholem segregáčního úsilí byly snahy zabránit rasovému míšení mezi Němci a Afričany, které se v náznamech objevovaly již od počátku německé koloniální éry a k jejichž plnému rozvinutí došlo po válce Herero (viz kapitola 4.3.2).

1.2.3.1 Rasové míšení

I z důvodu značné početní převahy německých mužů nad německými ženami v koloniích docházelo od počátku německé koloniální éry často ke smíšeným svazkům a vztahům, zejména mezi bílými muži a domorodými ženami.⁷⁷ V některých případech docházelo i ke smíšeným manželstvím a v průběhu času i k nárůstu počtu potomků - *Bastardkinder*, jak byli tradičně označováni - z těchto vztahů pocházejících. Jak smíšené svazky, tak nárůst počtu míšenců vyvolávaly u německých kolonistů velké obavy.⁷⁸ Bylo tomu tak zejména ze dvou důvodů.

Prvním byly rasové předsudky a přesvědčení, „že špatné charakteristiky rodičů ze smíšených svazků dědí jejich děti spíše než ty dobré.“⁷⁹ Druhý důvod souvisel s obavou, že pokud by bílá minorita neudržela „čistotu“ své rasy, ztratila by do budoucna své dominantní postavení v koloniích. Problémem v tomto ohledu nebyly ani tak sexuální vztahy samotné, jako spíše oficiální svazky s černými ženami. Díky nim totiž domorodé ženy i děti z těchto manželství získávali, v souladu s obecně zavedenou praxí, německé občanství.⁸⁰ To s sebou neslo potenciální nebezpečí, že by potomek ze smíšeného svazku, tedy *Bastard*, mohl jednoho dne zastávat některou z administrativních funkcí v kolonii, stát se např. generálem *Schutztruppe*, soudcem, či dokonce guvernérem.⁸¹ V této souvislosti se někteří koloniální úředníci, jako např. zástupce guvernéra v NJA Oskar Hintrager, obávali, že „během padesáti let přestane být Jihozápadní Afrika německou kolonií a stane se „kolonií bastardů“.⁸²

Jednou z možností jak se tomuto problému postavit a jak snížit lákadlo, kterému „je tak snadné v africké osamělosti podlehnout“⁸³, bylo motivovat více evropských žen k odchodu do kolonií. Evropská žena, zodpovědná za chod domácnosti, byla považována za záruku udržení moderního kulturního a sociálního života, za ochranu před „klesáním...na primitivnější civilizační úroveň“.⁸⁴ Pro zajištění civilizované budoucnosti kolonií a „kvůli zachování bílé rasy a bílé morálky“⁸⁵ tak byly

⁷⁶ Stoecker 1968, 221

⁷⁷ Vztahy mezi bílými ženami a domorodci byly mnohem častější v Evropě než v koloniích. V koloniích byly naprostou výjimkou. Např. pro NJA máme jen tři zprávy o takovém vztahu. (Kundrus 2003, 224)

⁷⁸ A nebyli to jenom kolonisté či radikálové, kteří se důrazně stavěli proti těmto svazkům. Např. i Matthias Erzberger byl přesvědčen, že rasové míšení je „velmi znepokojující a nanejvýše nežádoucí...nejenom z národního, ale i z morálního hlediska.“ (Smith 1998, 119)

⁷⁹ Leutwein 1906, 232-233

⁸⁰ V krajním případě se dokonce podle německého právníka Rudolfa Mallmanna mohlo stát, že by ovdovělá domorodkyně měla ve svazku s jiným domorodcem děti, které by se „bez kapky bílé krve“ automaticky stávaly Němci. (Kundrus 2003, 236)

⁸¹ Mamozai 1989, 137

⁸² Walther 2004, 1

⁸³ Tímto způsobem charakterizoval domorodé ženy německý konzul v Kamerunu Max Buchner. (Mamozai 1989, 129)

⁸⁴ Bley 1996, 111

⁸⁵ Slova ministra pro kolonie Bernharda Dernburga z roku 1909 citovaná podle Stoecker 1986, 211.

již před koncem 19. století do kolonií dováženy svobodné německé ženy, které administrativa povzbuzovala, aby se trvale usazovaly v afrických zemích.⁸⁶

Dopisová aféra

Ještě větší obavu než vztahy německých mužů s domorodými ženami vyvolávaly vztahy nebo i pouhá možnost vztahů mezi německými ženami a africkými muži. Vztahy v této konstelaci byly vnímány ještě silněji v Německu samotném než v koloniích, kde k takovým vztahům pro velkou převahu mužského bělošského obyvatelstva nedocházelo příliš často. Obava z rasově smíšených vztahů někdy přecházela až do paranoidních a komických rozměrů, tak jako v případě „dopisové aféry“ z podzimu 1909.

Aféra propukla po zjištění, že si několik desítek dospívajících dívek ze středostavovských rodin dopisuje se skupinou domorodých vrstevníků v Togu. Zejména koloniální a pravicově orientované listy neváhaly odsoudit mladé školačky a charakterizovaly jejich chování výrazy jako „hanba rasy“ (*Rassenschande*) apod. Typickým příkladem takové reakce byl článek publikovaný 4. září 1909 v *Deutsche Kolonialzeitung* pod názvem „Rasové otázky“ (*Rassenfragen*). V něm se mimo jiné psalo o „přírodou vytvořené dělicí stěně mezi bílou a barevnou [rasou]“, zdůrazňovala se „nutnost zachování naprosté nadvlády bělochů nad domorodci“ a zejména, že je nezbytné všemi prostředky zabránit „vzestupu míšenecké rasy, která by rozkládala německý lid.“⁸⁷ *Deutsche Reichsbote* zase upozorňoval, že by se dívky za své chování „měly do hloubky duše stydět“.⁸⁸

O tom, jak vážně se tento případ v Německu bral, nesvědčí ani tak rozčilené články v koloniálním tisku, jako mnohem spíše fakt, že se říšská vláda touto záležitostí skutečně zabývala a nařídila její prošetření.⁸⁹ Na pořad dne se tato aféra dostala i v Parlamentu, kde např. poslanec Wilhelm Lattmann (*Deutschsoziale Wirtschaftliche Vereinigung*) ve své řeči z 3. února 1910 pranýřoval chování mladých německých dívek a dokonce je charakterizoval slovy „chování zrazující rasy“ (*rasseverrätische Benehmen*)⁹⁰, za což byl odměněn souhlasnými pokřiky poslanců z pravé části politického spektra.

1.3 Shrnutí

Rasismus a rasové ideologie Evropanů, dovezené ze starého kontinentu na africké břehy a do afrického vnitrozemí, v koloniích snadno zakořenily a rychle se rozrostly. Pomocí konceptů jako *Zivilisierungsmission* a dalších pomohly nejen ideologicky zdůvodnit nutnost evropské expanze, ale také ospravedlnit řadu jevů koloniální skutečnosti. Šablonovité myšlení Evropanů, podle kterého byli všichni afričtí domorodci na nejnižším stupni lidského vývoje, umožnilo jejich stereotypizaci jako „nepoužitelných lenochů“ či „dětí potřebujících výchovy“. Stereotypizace na oplátku dovolila zavedení řady diskriminujících opatření. Výsledkem byl institucionalizovaný rasismus, který se projevoval ve všech oblastech koloniálního života. Rasismus, který umožnil postavit domorodce zcela mimo právní systém, do území nikoho, ve kterém byli vystaveni svévoli koloniálních úředníků a soudců a který ospravedlnil řadu diskriminačních a segregačních nařízení včetně použití fyzických trestů. Rasismus, jež se stal úrodnou půdou, do níž mohla být zasetá semena totalitarismu.

⁸⁶ První svobodné ženy „importované“ v rámci *Fraueneinwanderungsprogramm* Německé koloniální společnosti dorazily k břehům NJA na počátku roku 1898. Již 20. března téhož roku referoval guvernér Leutwein spokojeně o svatbě jedné z nich a šesti dalších zasnubách. (Mamozai 1989, 139)

⁸⁷ Oloukpona-Yinnon 2003, 239

⁸⁸ Oloukpona-Yinnon 2003, 240

⁸⁹ Oloukpona-Yinnon 2003, 239

⁹⁰ Mamozai 1989, 206

Rasismus však nejenže v německých koloniích pronikl do všech tří složek moci – zákonodárné, výkonné i soudní – a stal se základem pro pozdější cestu k totalitarismu (viz kapitola 3), ale byl rozhodující i pro vývoj ke genocidě. Byl její podmínkou⁹¹, byť nikoliv podmínkou dostačující. Rasismus byl podmínkou genocidy v několika ohledech, umožnil označení domorodců, jejich stereotypizaci a dehumanizaci.

Pokud považujeme všechny lidi za sobě rovné, je záměrné zlikvidování skupiny lidí, definované určitým způsobem, neospraveditelné. Proto je třeba budoucí oběti nejprve postavit mimo „svět morálních závazků“⁹², kde se na ně nevztahují stejná pravidla jako na ostatní, ba kde často neplatí téměř žádná pravidla. Rasismu kolonistům dovolil klasifikovat a stereotypizovat Afričany jen na základě barvy jejich kůže nebo příslušnosti k určitému etniku. Na podstatě a povaze aktivit domorodců nezáleželo. Barva jejich kůže se stala rozhodující pro jejich charakterizaci. Tím bylo umožněno i jasné vymezení a odlišení vztahu my – oni, Evropan – Afričan, běloch – černoch, přítel - nepřítel. Rasistické myšlení navíc pomohlo vystavět řadu bariér a překážek, které bránily překonání těchto protikladů a naopak je prohlubovaly.

V konečné fázi rasismus usnadnil dehumanizaci nepřítele, tím, že označil jednu skupinu lidí za méněcennou, či dokonce za ne zcela patřící k *Homo sapiens*. Popřením lidství určité skupiny jedinců bylo možné překonat odpor k vraždě. Bylo možné postavit domorodce mimo „svět morálních závazků“, do světa ve kterém nebylo nutné dodržovat evropská pravidla vedení války.⁹³ Díky tomu mohli kolonisté sami před sebou a před světem zdůvodnit nutnost nebo alespoň oprávněnost likvidace podstatné části domorodého obyvatelstva.

Jak konkrétně tato likvidace probíhala, ukáže následující část mé práce.

---

⁹¹ Nesouhlasím s tezí Isabell Hull (Hull 2005, 2), že bylo možné „zničit celý národ bez ideologické motivace“. Ideologickou motivací nemusí být nezbytně rasismus, ale bez podobné motivace či podobného zdůvodnění, není, dle mého názoru, genocida možná.

⁹² (Fein 1990) „*the universe of moral obligation*“

⁹³ Za typický příklad výzvy k vyčlenění určité skupiny lidí mimo dosah „morálních závazků“ může být považován projev poslance *Reichstagu* Ludwiga zu Reventlowa ze 17. března 1904, ve kterém v souvislosti s válkou Herero pronesl tato slova: „Nezacházejte s krvelačnými bestiiemi v lidské podobě s přílišnou lidskostí.“ (Madley 2005, 440)

2 Genocida

Raphael Lemkin⁹⁴ vymyslel novotvar „genocida“ roku 1944 v reakci na zločiny spáchané na arménském obyvatelstvu během první světové války a zejména na Židech během druhé světové války. Přestože se koncept genocidy ve své právní formě nedá aplikovat retributivně, tedy na zločiny, které byly spáchány předtím, než byla roku 1948 zakotvena v mezinárodním právu, nic nebrání tomu, aby jí akademici nepoměřovali a nekomparovali činy samotnou definicí slova předcházející, což také často a s oblibou činí. Většina odborníků v oboru⁹⁵ je přesvědčena, že ke genocidám docházelo během všech period lidských dějin, že tedy podobné zločiny existovaly ještě daleko předtím než vzniklo slovo, které by je adekvátně popsal, či než byl přijat zákon, jež by je sankcionoval. Nejinak je tomu v případě zločinů spáchaných během válek v německé koloniální Africe.

Tak jako všechny ostatní koloniální velmoci se Německo s domorodými Afričany střetávalo v téměř bezpočtu bojůvek, trestných výprav, bitev a válek. Např. jen mezi lety 1891 a 1897 došlo v Německé východní Africe k 61 větším trestným výpravám (*Strafexpeditionen*) a vojenským tažením proti domorodému obyvatelstvu.⁹⁶ Podobně vysoké počty by se pravděpodobně daly doložit i pro zbylé kolonie.⁹⁷ Během řady takových expedic a bojů docházelo k ničení celých vesnic a masakrům neozbrojeného domorodého obyvatelstva, včetně žen a dětí,⁹⁸ které bychom v dnešní terminologii kvalifikovali jako válečné zločiny, či zločiny proti lidskosti.

Existují však tři koloniální války vedené Německem, jež se svým rozsahem a významem vyčleňují ze skupiny ostatních. První z nich se neodehrála na Africkém kontinentu, nýbrž v Asii. Expedice vyslaná Němci k potlačení Boxerského povstání v roce 1900, její cíle⁹⁹ a válečná taktika, jako by

---

⁹⁴ Raphael Lemkin (1900 – 1959) byl Polák židovského původu. Povoláním právník snažil se již ve 30tých letech prosadit zakotvení zločinů „zničení národů“ (*destruction of peoples*) a „barbarství“ v mezinárodním právu. Po nacistickém útoku na Polsko bojoval v odboji a po obsazení země se mu podařilo uprchnout do Švédska a poté v roce 1941 do USA. Roku 1944 publikoval knihu *Axis Rule in Occupied Europe* ve které poprvé použil termín *genocide* (novotvar vznikl sloučením řeckého *genos* značící kmen nebo rasu a latinského *cide* [odvozeno z *caedere*] označující vraždu). Po skončení druhé světové války v nově zřízené OSN neúnavně bojoval za prosazení zločinu genocidy do některé z mezinárodních konvencí. Svého životního cíle nakonec dosáhl 9. prosince 1948, kdy byla Valným Shromážděním OSN schválena *Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide*, jež následně 12. ledna 1951 vstoupila v platnost. Více o životě Raphaela Lemkina a jeho poslání viz např. Power 2003,

⁹⁵ Výjimkou je např. Boris Barth, který tvrdí, že genocida je veskrze moderním fenoménem, jež se zrodil až ve dvacátém století, viz Barth 2006.

⁹⁶ Seeberg 1989, 73

⁹⁷ V drtivé většině z nich zvítězila, zejména díky technické a taktické převaze, bez větších problémů koloniální velmoc. Ve výjimečných případech tomu tak nebylo. Jednu z těchto výjimek tvoří bitva na začátku války Wahehe ve Německé východní Africe v které utrpěli Němci největší porážku svých koloniálních dějin. Zahynulo při ní 10 německých vojáků a 290 domorodých pomocníků *Askari*. (Nuhn 1998, 49) Druhou výjimkou a snad nejpotupnějším okamžikem německé koloniální historie bylo povstání v Kamerunu, které donutilo tamního guvernéra Leista uprchnout z kolonie, aby si zachránil život. Více viz Stoecker 1960.

⁹⁸ Některé z nich by mohly být po právu kvalifikovány jako „genocidní masakry“. Viz pojem *genocidal massacre* v Kuper 1981.

⁹⁹ V červenci 1900 povzbudil císař Wilhelm shromážděné dobrovolníky, připravené k vyplutí z Bremerhaven, následujícími slovy: „Až přijdete před nepřítele, bude poražen. Nebude se udělovat milost; nebudou se brát zajatci. Kdo Vám přijde do rukou, budíž ve Vašich rukou. Jako si před tisíci lety udělali jméno Hunové vedeni králem Attilou, který se ještě dnes v lidových vyprávěních jeví jako mocný, tak ať je i jméno Německa v Číně známé takovým způsobem, že už se nikdy více žádný Číňan neodváží na jakéhokoliv Němce byt' i jen křivě pohlédnout. (Gewald 2003, 16 – 17)

(*„Kommt Ihr vor den Feind, so wird er geschlagen, Pardon wird nicht gegeben; Gefangene nicht gemacht. Wer Euch in die Hand fällt, sei in Eurer Hand. Wie vor tausend Jahren die Hunnen unter ihrem König Etzel sich einen Namen gemacht, der sie noch jetzt in der Überlieferung gewaltig erscheinen läßt, so möge der name Deutschland in China in einer solchen Weise bekannt werden, daß niemals wieder ein Chinese es wagt, etwa einen Deutschen auch nur schiel anzusehen.“*)

V tomto případě tak následně a vskutku často brutální chování německých vojáků při potlačení Boxerského povstání bylo předem posvěceno nejvyšší vojenskou autoritou v zemi. Jakékoliv zločiny spáchané v Číně a prohřešky proti vojenským normám se tak daly ospravedlnit tím, že byly spáchány s císařovým svolením. Takto vnímaná beztrestnost vedla o čtyři roky později i k brutálnímu zacházení s africkými domorodci, byt' v tomto případě bylo zejména rozhodnutím místního velitele německých vojsk a císař je schválil pouze nepřímou.

předznamenal následné velké africké války – válku Herero v Německé jihozápadní Africe a boje během povstání *medži-medži* v Německé východní Africe.

Tyto války nebyly od ostatních německých koloniálních válek odlišné pouze svou velikostí, počtem obětí nebo objemem finančních prostředků na ně vynaložených, ale zejména jejich radikalizovaným a bezohledným vedením a rozsáhlými následky. Zatímco taktiku „spálené země“ použitou ve válce *medži-medži* je možné, byť ne v takovém rozsahu, nalézt i v některých dalších instancích německých koloniálních bojů, výslovný genocidní záměr najdeme pouze v případě války Herero. V případě Německé jihozápadní Afriky byla válka Herero navíc přechodem mezi autokratickým režimem a snahou nastolit totalitní rasistický režim. Z tohoto důvodu bude předmětem mnohem podrobnější analýzy než válka *medži-medži*.

2.1 Válka Herero

2.1.1 Výbuch povstání a jeho příčiny

Dne 12. ledna 1904 povstal v Německé jihozápadní Africe domorodý kmen Herero¹⁰⁰ pod vedením *Omuhona* (kmenového náčelníka) Samuela Maharera. Cílem povstání bylo vyhnat německé kolonisty ze země. Pro většinu Němců jak v kolonii, tak v Říši přišlo povstání zcela nečekaně „jako blesk z čistého nebe.“¹⁰¹ Dokonce i guvernér Leutwein, který spolupráci s Herery během předchozích deseti let využíval ke své *divide et impera* politice¹⁰², byl s nimi v úzkém kontaktu a znal je jako málokdo, byl povstáním velmi zaskočen. „Přes deset let jsem měl s Herery důvěrný kontakt a nabyl jsem přesvědčení, že jim rozumím, ale nikdy bych nepomyslel, že budou schopni tak koordinovaného a energického úsilí,“¹⁰³ vzpomínal později.

Hlavními důvody k započítí tak masivního povstání – i když je Němci zejména zpočátku hledali jinde¹⁰⁴ – byly: rasová diskriminace a nespravedlivý způsob zacházení s domorodci,¹⁰⁵ postupné vyvlastňování půdy¹⁰⁶ (a s ním související stavba železnice napříč Hererolandem) a dobytka¹⁰⁷, obchod založený na půjčkách a z něj plynoucí zadluženost Hererů¹⁰⁸.

¹⁰⁰ Hererové jsou bantuskou pasteveckou skupinou, která migrovala do NJA během 17. a 18. století. V době německé kolonizace žilo v zemi mezi 70 000 a 100 000 Herery.

¹⁰¹ Leutwein 1906, 289

¹⁰² Za pomoci série smluv a finančních incentív pro kmenové náčelníky se Leutweinovi podařilo zajistit si poslušnost většiny hlavních kmenů v kolonii a dokonce jejich vojenskou podporu při potlačování kmenů rebelujících. Řečeno jeho slovy, bylo „užitečnější, ovlivnit domorodce, aby se zabíjeli navzájem, než očekávat...proud peněz z vlasti na jejich potlačení.“ (Gewald, Silvestr 2003, 16)

¹⁰³ Bridgeman 1981, 75

¹⁰⁴ Mimo jiné byla vina kladena Britům, guvernérovi Leutweinovi či misionářům. Zejména osadníci, z nichž někteří již v předešlých letech volali po preventivní válce proti Hererům, tvrdě kritizovali Leutweina za jeho „nedůslednou“ politiku vůči domorodcům, za to, že měl „s domorodci...zacházet příliš mírně“ (Leutwein 1906, 429) a že neučinil dost pro „udržení nadřazenosti své rasy“ (Glocke 1997, 212). Někteří si povstání nedovedli vůbec odůvodnit, a tak např. kancléř von Bülow prohlásil, že Hererové povstali „bez jakéhokoliv důvodu, kterého by si i znalci země byli vědomi.“ (Times, 19.1.1904, 3, *South-West Africa. Grave Situation*)

¹⁰⁵ To potvrzovaly i výpovědi domorodců během války a po jejím skončení. Za všechny citujme krátce alespoň Barmeniase Zerua, syna náčelníka Zachariase z Otjimbingwe: „Krutostí a nespravedlností Němců jsme byli dovedeni k zoufalství a naši náčelníci a lidé cítili, že smrt bude méně strašná než podmínky ve kterých jsme žili.“ (Gewald, Silvestr 2003, 103).

¹⁰⁶ Přestože ztráta půdy byla zpočátku pozvolná - do roku 1903 prodali nebo jiným způsobem přišli Hererové „jen“ o tři a půl milionu hektarů z celkových 13 - postupně se zrychlovala a domorodci měli strach, že se brzy stanou bezzemky závislími na německé milosti. Jejich obavy se ještě zvýšily v souvislosti s plány na ustavení rezervací pro domorodce. Hererové je považovali za začátek konce, za počátek jejich úplného vyvlastnění, i když ve skutečnosti měly rezervace přispět k alespoň částečnému zajištění jejich životních podmínek (viz Drechsler 1980).

¹⁰⁷ Význam, který Hererové přikládali dobytku, lze jen těžko docenit. „Herero věnoval všechny svůj čas, svou sílu a osobní pozornost – vlastně celý svůj život – svému dobytku.“ (Cocker 1998, 277) Počet domorodých stád se za německé okupace podstatně snížil, zejména kvůli epidemii dobytčího moru, která zachvátila celou zem v roce 1897. Stáda Hererů byla jen v minimální míře očkována, a proto této epidemie podlehl v některých částech země až 95% jejich dobytka, což dovedlo Herery „na pokraj zoufalství“ (Fage, Oliver 1985, 464), otrásl do základů domorodou společností a zničilo její sociální soudržnost a výrazně tak přispělo k rozhodnutí povstat.

¹⁰⁸ Podrobněji o příčinách povstání viz Weiser 2006 nebo Drechsler 1980.

2.1.2 Počáteční fáze povstání

Na počátku povstání se Hererům podařilo využít momentu překvapení a během několika málo dnů ovládli prakticky celou střední část Německé jihozápadní Afriky, obsadili většinu z 267 německých farem, přerušili v několika místech železniční a telegrafické spojení, vyrabovali a vypálili téměř všechny německé farmy, obchody a domy v oblasti a zcizili téměř všechen německý dobytek. V prvních dnech povstání zabili až 150 Němců.¹⁰⁹

Většinu z téměř 5 000 evropských usadlíků v kolonii se však podařilo úvodní nápor přečkat ve vojenských stanicích a městských opevněních. Německá *Schutztruppe* se rychle vzchopila, převzala iniciativu a přešla do protiútoků.¹¹⁰ Již během dvou týdnů se přibližně 2 000 německých vojáků, ozbrojených kolonistů a spřízněných domorodců podařilo získat téměř celé území zpět pod německou kontrolu.¹¹¹ Hlavní město Windhoek Němci opět ovládli 19. ledna a Omauru, poslední z velkých měst, pak 4. února. V té chvíli se zdálo, že povstání spěje k rychlému konci a že si je historie bude pamatovat jen jako jednu z dlouhé řady neúspěšných koloniálních rebelií. Tak to viděl i guvernér Leutwein, jehož cílem bylo povstání co nejdříve potlačit, tvrdě potrestat jeho vůdce a uzavřít s Herery příměří.

Jak se ovšem ukázalo, Leutweinovy cíle nebyly obecně sdílené. Již od počátku bojů se jak z koloniálních řad, tak z řad politiků v Říši ozývaly mnohem radikálnější hlasy, volající po exemplárním trestu pro povstalce a celý národ Hererů. Pro některé byla válka dokonce vítanou příležitostí, jak si definitivně porobit domorodé obyvatelstvo a urychlit přeměnu území na německou sídelní kolonii. Netrvalo dlouho a objevila se řada plánů, jak s Herery po potlačení povstání naložit. Například byly navrhovány: tresty smrti pro vůdce rebelie, číslované identifikační přívěšky pro domorodce, jejich nasazení na nucené práce, deportace, nebo dokonce jejich úplné vyhlazení. Atmosféru v kolonii v té době vystihl jeden z misionářů, když napsal: „Němci jsou stravováni nevysvětlitelnou nenávisí a hroznou touhou po odplatě; skoro by se dalo říci, že žijí po krvi Hererů. Vše, co je v těchto dnech slyšet, jsou slova jako „zamet’te s nimi, pověste je, postřílejte je do posledního, nemějte slitování“. Chvějí se při pomyslení na to, co se může v příštích měsících stát. Němci se zajisté krutě pomstí.“¹¹²

Dalším faktorem, hrajícím proti Leutweinově snaze ukončit povstání dohodou s domorodci co nejdříve, bylo rozhodnutí císaře Wilhelma přenést vedení válečných operací do rukou šéfa generálního štábu von Schlieffena, čímž se „domorodá revolta změnila v plnohodnotnou válku.“¹¹³ Přenesení pravomocí mělo pro budoucí vývoj v kolonii rozhodující význam. Zatímco Leutweinovým cílem bylo ukončit povstání co nejrychleji a s ohledem na budoucnost kolonie i domorodců, lidé v ústředí berlínského generálního štábu - vzdálení několik tisíc kilometrů od bojiště, s malou znalostí afrických reálií a ještě menším zájmem o ně - měli cíle jiné. Šlo jim pouze o jasné vojenské vítězství. Vše ostatní bylo nepodstatné a jakékoliv politické, morální či

¹⁰⁹ Mezi zabitými bylo 13 vojáků, 7 Búrů a 5 žen. Až na tyto výjimky dodrželi Hererové příkaz svého náčelníka Samuela Maharera, který nařizoval koncentrovat síly proti německým mužům a ušetřit všechny ostatní. Rozhodující pasáž Maharerova rozkazu zněla: „...všem mým lidem je stanoveno, že nevztáhnou ruku na následující, jmenovitě: Angličany, Búry, Bastardy, Berg-Damary, Namy. Na žádné z těchto lidí nesmíme vztáhnout ruce. Přisahal jsem, že jejich majetek nebude považován za majetek nepřátel, ani ten misionářů. Dost!“ (Gewald, Silvestr 2003, 100) V dalším příkazu pak Maharero zakazoval útočit na ženy a děti.

¹¹⁰ Pro podrobnější popis geneze povstání viz Gewald 2003 nebo Drechsler 1980. Pro detailnější popis a charakteristiku bojů viz Bridgeman 1981 či Nuhn 1989.

¹¹¹ K 776 aktivním německým vojákům v koloniální *Schutztruppe* na počátku povstání začaly již od února přibývat posily z koloniálního centra. Na koloniální periferii proudily ve stále větším počtu a počet vojáků v kolonii dosáhl roku 1906 s 15 000 – z nichž však asi jen 3 000 zasáhlo do bojů - svého vrcholu. Většina z nově příchozích vojáků byla nezkušená a v boji nezocelená, někteří dokonce nikdy dříve nestříleli ostrými náboji, „což tedy muselo být dohnáno během plavby na Jihozápad za pomoci terčů pověšených přes palubu.“ (Nuhn 1989, 98). Řada těchto nováčků měla značně idealizovanou představu koloniální války jako směsi exotiky a „velkého lovu“ (Bridgman 1981, 95). Rozdíly mezi nově příchozími „chlapci“ (tak je označovali domorodci) a zkušenými *alten Afrikanern* (Nuhn 1989, 221), byly značné, místy až diametrální, a přispívaly k častým konfliktům mezi oběma skupinami.

¹¹² Drechsler 1980, 145

¹¹³ Bley 1996, 156

jiné ohledy zcela podřadné. Tento fakt se brzy projevil v zákazu Leutweinovi zahajovat s Herery vyjednávání.

2.1.3 Změna vedení

Vedle přenesení zodpovědnosti za operace v Německé jihozápadní Africe na generální štáb, bylo rozhodující změnou jmenování 56letého generála Lothara von Trotha do čela německých vojsk místo guvernéra NJA Leutweina.¹¹⁴ Lothar von Trotha¹¹⁵ byl jmenován císařem Wilhelmem na doporučení šéfa generálního štábu von Schlieffena. Při svém jmenování 3. května 1904 byl císařem pověřen, aby „potlačil povstání za použití jakýchkoliv nutných prostředků a poté ho [císaře] informoval o důvodech povstání.“¹¹⁶ Tato, při podobných příležitostech, standardně užívaná formulace nechávala von Trothovi značnou volnost při volbě prostředků k potlačení revolty. Von Trotha této volnosti využil hned z kraje a den před svým odjezdem z Německa vyhlásil v kolonii stanné právo. Tímto opatřením si zajistil téměř absolutní exekutivní moc.

Pro von Trothu bylo tato koloniální válka válkou rasovou, ve které nebylo místa pro evropská válečná pravidla či ženevské konvence. Pět dní po svém příjezdu do Afriky se setkal na schůzce s guvernérem Leutweinem, který na něj naléhal, aby vedl válku s ohledem na budoucnost kolonie. Na to měl von Trotha odpovědět tak, že ho sice Leutweinovy poznámky zaujaly, ale že vojenskou kampaň povede po svém.¹¹⁷

2.1.4 Bitva na Waterbergu a její následky

Trothovým cílem bylo rozdrtit nepřítele v bitvě a la Sedan či Cannae, tedy obklíčit Herery a poté je v jediném rozhodujícím boji „zničit“¹¹⁸. Proto postupně sevřel většinu Hererů¹¹⁹ i s jejich stády na plošině Waterberg a 11. srpna 1904 na ně v časných ranních hodinách zaútočil. Po dvou dnech tuhých bojů nebyli už Hererové schopni déle vzdorovat německé palebné převaze a pokusili se o únik z obklíčení. Nakonec se jim podařilo prolomit německé obklíčení a uprchnout severovýchodním směrem k poušti Omaheke.¹²⁰ V boji na Waterbergu jich zahynulo kolem 150. Druhý Sedan se tedy nekonal.

Tento výsledek von Trothu neuspokojil, a proto po skončení bitvy nařídil vojákům pronásledovat přeživší Herery. Ty, na které narazí, měli zabít nebo zatlačit co nejloubeji do pouště Omaheke,

¹¹⁴ Nutno poznamenat, že během doby, kdy vedl vojska v NJA, se guvernéru Leutweinovi nepodařilo nepříтели uštedřit rozhodnou porážku. Za první čtyři měsíce bojů ztratili Němci asi 210 vojáků – přitom Hererové „pouze“ 250 (Bridgman 1981, 108) – a nepodařilo se jim než ubránit opevněná stanoviště, dobyt zpět města a opravit železniční a telegrafní spojení. Bridgman k tomu poznamenal: „Největší vojenská mašinérie světa se neslavně zasekla a nebylo jasné, kdy a jak se dá opět do pohybu.“ (Bridgman 1981, 104).

¹¹⁵ Adrian Ditrich Lothar von Trotha se narodil roku 1848. Do NJA přišel s řadou válečných zkušeností. Roku 1866 se zúčastnil války proti Rakousku, v letech 1894 až 1897 byl velitelem koloniálních jednotek v Německé východní Africe a v roce 1900 se podílel na potlačení Boxerského povstání v Číně.

¹¹⁶ Bridgman 1981, 111

¹¹⁷ Podle Zimmerera se Leutwein von Trothu při rozhovoru snažil přesvědčit o nutnosti vést boje s ohledem na ekonomickou budoucnost kolonie, pro kterou bylo podle něj třeba domorodých pracovních sil. Von Trotha mu měl odvětit, že Německá jihozápadní Afrika je přece bílou sídelní kolonií, kde mohou bílí pracovat sami. Z toho Zimmerer usuzuje, že měl von Trotha genocidní záměr již na samém počátku svého angažmá v kolonii. (Zimmerer 2005b, 30) Více o von Trothových záměrech viz kapitola 2.1.9.

¹¹⁸ „Napadnu nepřítel...současně se všemi oddíly, abych ho zničil“. („*Ich werde den Feind...gleichzeitig mit allen Abteilungen angreifen, um ihn zu vernichten!*“.) Citace z von Trothovy Direktivy č. 2 k útoku na Herery, citovaná podle Nuhn 1989, 227. Slovo *vernichten* je v tomto kontextu nutno chápat jako „zničit“ ve vojenském smyslu (tedy jasně porazit v bitvě), ne doslova. Již před začátkem bitvy totiž byly připraveny tábory až pro 8 000 zajatců.

¹¹⁹ Těch se zde shromáždilo pravděpodobně mezi 40 000 a 60 000. Diskuze vztahující se k těmto číslům viz Weiser 2006, 23.

¹²⁰ Mezi některými historiky přetrvává spor o to, zda von Trotha takový výsledek bitvy předvídal a zda úmyslně a přes varování některých podřízených umístil v tomto směru nejslabší posádku von Heydeho. Tomuto pohledu by nasvědčovala i slova ze studie německého generálního štábu: „Kdyby však měli Hererové prorazit, byl by takový výsledek bitvy ještě více žádoucí v očích německého velení, protože by si nepřítel zpečetil svůj vlastní osud, odsouzen k tomu, aby zemřel žízni ve vyprahlé písečné stepy.“ (Drechsler 1980, 155) Přesto se však autor tohoto textu přiklání k názoru např. Isabel Hull (Hull 2005), že výsledek bitvy byl spíše shodou určitých okolností a taktických chyb von Heydeho než plánovaným cílem von Trothy.

což pro většinu z nich stejně znamenalo rozsudek smrti.¹²¹ To dokládají i vzpomínky velitele oddílu *Schutztruppe* von Estorffa, zodpovědného za pronásledování: „Stále se opakovalo to hrozné divadlo. S horečnatým spěchem pracovali [hererští] muži na tom, aby našli studny, ale voda byla stále vzácnější, vodní zdroje méně četné. Utíkali od jednoho k druhému a ztratili přitom téměř všechny dobytek a mnoho lidí.“¹²² Hererové se v poušti snažili přežít, jak to jen bylo možné. Kopali až 20 metrů hluboko, aby našli alespoň nějakou vodu, pili krev svého milovaného dobytka a v některých případech se dokonce živili mrtvými těly svých soukmenovců.¹²³

Nyní již téměř bezbranný a vojensky poražený kmen Hererů myslel jen na to, jak přežít. Hererové nebyli schopni žádného dalšího boje, který by ohrožoval německou nadvládu.¹²⁴ Právě ve chvíli jejich vojenské porážky se dosavadní krutý způsob německého vedení bojů začal přeměňovat ve způsob genocidní. Zatímco zabití části nepřátel bylo dříve prostředkem k dosažení cíle – rozhodného potlačení revolty, nyní se tento prostředek začínal stávat cílem sám o sobě. Nešlo již o to protivníka porazit v boji, toho bylo již dosaženo, ale zcela ho zničit.

Proto nařídil von Trotha na konci srpna zablokovat západní a jihozápadní okraj pouště Omaheke pomocí 250 kilometrů dlouhého řetězce vojenských stanovišť, která měla zabránit Hererům v návratu z pouště do Hererolandu. Kordon byl udržován po 10 měsíců a všichni Hererové, kteří se pokusili vrátit, byli zastřeleni. Bez přístupu k vodě a jídlu drtivá většina Hererů v poušti Omaheke zahynula¹²⁵ a „lid [Herero] se scvrkl na nepatrné zbytky (*spärliche Reste*)“.¹²⁶

2.1.5 *Schießbefehl*

Byť se již v této době dá von Trothova válečná strategie označit za vyhlazovací, oficiálně se jí stala 2. října 1904, když von Trotha vydal tzv. *Schießbefehl*¹²⁷, jež stojí za to citovat v plném znění.

„Já, Velký Generál německých vojsk, posílám tento dopis lidu Herero.

Hererové již nejsou německými poddanými. Vraždili a kradli, zraněným vojákům usekávali uši, nosy a další části těla a nyní ze zbabělosti nechtějí dále bojovat. Vzkazuji tomuto lidu, že kdokoliv vydá na některé z mých stanic náčelníka, dostane 1 000 marek, kdo vydá Samuela Maharera, dostane 5 000 marek. Avšak Hererové musí opustit zemi. Pokud tak neučiní, donutím je k tomu velkým dělem. Každý Herero uvnitř německých hranic, ať už se zbraní nebo bez, s dobytkem nebo bez, bude zastřelen. Ženy a děti nebudou nadále přijímány, zaženu je zpět k jejich lidu, nebo na ně nechám střílet.

To jsou moje slova lidu Herero.

Velký Generál mocného německého císaře v. Trotha.“¹²⁸

¹²¹ Studie generálního štábu k tomu později poznamenala: „Vyprahlá Omaheke měla dokončit to, co začala německá armáda: vyhlazení národa Herero.“ (Bley 1996, 162)

¹²² Estorff 1986, 117

¹²³ Glocke 1997, 190

¹²⁴ O tom svědčí i deníkové záznamy řady německých vojáků. Např. Major Stuhlmann si 6. září 1904 poznamenal: „Morálka kdysi tak hrdého a ještě na Hamakari bojovně naladěného kmene Herero je tak docela zlomena, že stačí aby se objevilo několik málo jezdců a všichni [domorodci], dokonce i ti ještě ozbrojení, se dají na útěk.“ (Krüger 1999, 124)

¹²⁵ Jen velmi malé části kmene (ne více než několika tisícům) se podařilo pouští přejít do britského Bečuánska, dostat se na sever do Ovambolandu nebo proniknout kordonem zpět skrze německé linie do Hererolandu.

¹²⁶ Estorff 1986, 117

¹²⁷ Von Trothův příkaz z 2. října 1904 bývá označován různými jmény. Drechsler 1980 přišel s pojmenováním *Vernichtungsbefehl*, které se ujalo a stalo se v literatuře nejčastěji používaným. Walgenbach 2005 hovoří o *Genozidbefehl*. Autor tohoto textu se přidržuje Zimmererova (Zimmerer 2003b) pojmu *Schießbefehl*, který považuje za nejadekvátnější.

¹²⁸ Bühler 2003, 134

„*Ich, der große General der deutschen Soldaten, sende diesen Brief an das Volk der Herero. Hereros sind nicht mehr deutsche Untertanen. Sie haben gemordet, gestohlen, haben verwundeten Soldaten Ohre und Nase und andere Körperteile abgeschnitten und wollen jetzt aus Feigheit nicht mehr kämpfen. Ich sage dem Volke: Jeder, der einen der Kapitäne an einer meiner Stationen als Gefangenen abliefern, erhält 1 000 M.; wer Samuel Maharero bringt 5 000 M. Das Volk der Herero muß jeder das Land verlassen. Wenn das Volk dies nicht tut, so werde ich es mit dem groot Rohr dazu zwingen. Innerhalb der deutschen Grenze*

Po několika dnech byl *Schießbefehl* vojákům upřesněn v tom smyslu, že střílením žen a dětí se myslí střílení nad jejich hlavy k jejich zastrášení a zahnání.¹²⁹ Přesto byli muži, ženy i děti zabíjeni *pari passu*. O tom, že takové nakládání s domorodci bylo v souladu se skutečnými záměry von Trothy, svědčí jeho korespondence s generálním štábem i guvernérem Leutweinem a opakované a jasné formulace v ní obsažené. Ve své zprávě generálnímu štábu (k níž byla připojena i kopie *Schießbefehl*) ze 4. října 1904 napsal mezi jiným: „Přijímat ženy a děti, z nichž většina je nemocná, by bylo velkým rizikem a život je nepřipadá v úvahu. Z tohoto důvodu se mi jeví moudřejší, aby celý národ zhynul, než aby nakazil naše vojáky a ještě k tomu snižoval naše zásoby vody a jídla.“¹³⁰ Dále pak: „Je pro mne otázkou, jak ukončit válku s Herery. Názory guvernéra a některých *alte Afrikaner* na jedné straně a názory moje na straně druhé se zcela rozcházejí...Mám za to, že je nutné zničit národ jako takový, nebo, pokud to nebude taktickými úderů možná, ho operativně a prostřednictvím dalších detailních opatření vykázat ze země.“¹³¹

Stejně jasnými slovy hovoří např. i von Trothova zpráva guvernéru Leutweinovi¹³² z 27. října 1904: „Během doby výkonu mé služby zde zůstane východní hranice kolonie zablokována a proti každému Hererovi, který se ukáže, bude použit terorismus. Ten národ musí zmizet z povrchu zemského. Když se mi je nepodařilo zničit zbraněmi, budu muset dosáhnout svého cíle tímto způsobem.“¹³³

Z prostředku se stal cíl. Likvidace Hererů, bez jakýchkoliv humanitních a morálních ohledů a bez starosti o budoucnost kolonie a její ekonomickou vitalitu, se stala oficiální politikou. Berlínské vedení armády stálo během celého trvání bojů pevně za von Trothou, podporovalo ho a nespatořovalo na jeho taktice nic zásadně špatného či zavrženíhodného. To dokládá i Schlieffenova zpráva kancléři Bülowovi z 23. listopadu 1904: „Je možné [s von Trothou] souhlasit v tom, že celý národ [Herero] musí být zničen, nebo vyhnán ze země. Potom, co se stalo, bude soužití bělochů a černochů velmi těžké, pokud nebudou černoši udržováni ve stavu nucené práce, tedy jisté formě otroctví. Když vypukne rasová válka, může skončit jen zničením jedné ze stran nebo jejím úplným podřízením. Druhá možnost však není podle současného mínění dlouhodobě realizovatelná. Záměr generála von Trothy proto může být schválen.“¹³⁴ Německé vedení armády tedy von Trothův úmysl schvalovalo.

---

wird jeder Herero, mit oder ohne Gewehr, mit oder ohne Vieh erschossen. Ich nehme keine Weiber und keine Kinder mehr auf, treibe sie zu ihrem Volke zurück oder lasse auf sie schießen. Das sind meine Worte an das Volk der Herero. Der große General des mächtigen Kaisers v. Trotha"

¹²⁹ „...střílením na ženy a děti budiž rozuměno střílení nad ně, abychom je donutili utíkat rychleji. Jednoznačně trvám na tom, že příkaz bude vykonán tak, že nebudou bráni žádní mužští zajatci, ale neměl by se zvrhnout v zabíjení žen a dětí...Vojáci si musí zůstat vědomi dobré reputace německých vojáků.“ (Bridgman 1981, 128)

¹³⁰ Drechsler 1980, 161

¹³¹ Nuhn 1989, 284

„Es fragt sich nun für mich nur, wie ist der Krieg mit den Herero zu beendigen. Die Ansichten darüber bei dem Gouverneur und einigen 'alten Afrikanern' einerseits und mir andererseits gehen gänzlich auseinander...Ich glaube, daß die Nation als solche vernichtet werden muß, oder, wenn dies durch taktische Schläge nicht möglich war, operativ und durch weitere Detail-Behandlung aus dem Lande gewiesen wird.“

¹³² Guvernéř Leutwein Trothovu *Schießbefehl* oponoval. Jako vždy kladl důraz na budoucnost kolonie, již si bez domorodého elementu nedovedl představit. Přežití alespoň části domorodců považoval za zásadní pro budoucí rozvoj kolonie. Když už ne humanitární důvody pak přinejmenším ty ekonomické mu zabránily podporovat vyhlazovací politiku, o čemž svědčí i výňatek z jeho dopisu adresovaného 12. listopadu 1904 koloniální sekci Ministerstva zahraničí: „...nesouhlasím s ostrými výroky upřednostňujícími totální vyhlazení Hererů. Kromě toho, že lid o 60 000 až 70 000 jedincích není tak jednoduché vyhladit, by podle mě bylo takové opatření ekonomickou chybou. Herery potřebujeme jako pastevce a jako pracovníky. Stačí když utrpí politickou smrt.“ (Bridgman 1981, 86) Stejně tak jako při prvním sporu nedokázal ani tentokrát Leutwein prosadit svůj názor proti von Trothovi, za kterého se postavil Berlín. Leutwein, byť stále oficiálně v pozici guvernéra, ve skutečnosti téměř bez pravomocí a bez podpory nadřízených, se rozhodl rezignovat na svou funkci a 1. prosince 1904 kolonii po jedenácti letech opustil. Po jeho odchodu se von Trotha ujal i funkce guvernéra NJA.

¹³³ Drechsler 1980, 161

¹³⁴ Schaller 2004, 397

„Dass er [von Trotha] die ganze Nation vernichten oder aus dem Lande treiben will, darin kann man ihm bestimmen. Ein Zusammenleben der Schwarzen mit den Weißen wird nach dem, was vorgegangen ist, sehr schwierig sein, wenn nicht erstere dauernd in einem Zustand der Zwangsarbeit, also einer Art von Sklaverei gehalten werden. Der entbrannte Rassenkampf ist nur durch Vernichtung oder vollständige Knechtung der einen Parbei abzuschließen. Das letztere Verfahren ist aber bei den gültigen Anschauungen auf die Dauer nicht durchzuführen. Die Absicht des Generals v. Trotha kann daher gebilligt werden.“

2.1.6 Změna válečné strategie

Mužem, který všechny cíle von Trothovy válečné politiky neschvaloval a který se nejvíce zasloužil o revizi *Schießbefehl*, byl kancléř Bülow. Ten se již den po obdržení Schlieffenovy zprávy obrátil na císaře Wilhelma se žádostí o změnu von Trothovi válečné politiky a revokování jeho *Schießbefehl*. Ve svém dopise císaři podložil tuto žádost čtyřmi základními argumenty:

- 1) Prohlášení z 2. října je neslučitelné s principy křesťanství a humanity.
- 2) Von Trothův plán je nemožné uskutečnit.
- 3) Z ekonomického hlediska je plán absurdní.
- 4) Prohlášení snižuje naše postavení mezi civilizovanými státy světa.

Trothovy cíle tedy Bülow odmítal zejména z náboženských, humanitárních, ekonomických a mezinárodněpolitických důvodů. Císař Wilhelm v reakci na kancléřovu žádost po pěti dnech (29. listopadu 1904) *Schießbefehl* revokoval a von Trothu zavázal mimo jiné udělit milost Hererům, kteří se vzdají. Navíc bylo von Trothovi uloženo spolupracovat s misionáři při zakládání sběrných táborů pro domorodce.

Generálu von Trothovi nezbylo než nová opatření akceptovat, i když s nimi nesouhlasil.¹³⁵ Snažil se je tak alespoň interpretovat v nejužší možné míře. Schlieffenem byl navíc ujštěn, že nové příkazy neobsahují ani neimplikují povinnost zahájit vyjednávání s nepřítelem. Přesto bylo zřejmé, že dny von Trothovy absolutní dominance v kolonii jsou sečteny. Generál vydržel v NJA ještě necelý rok, než ji 19. listopadu 1905 na vždy opustil.¹³⁶ Domorodá povstání se mu nepodařilo definitivně potlačit, a proto v posledních měsících již jen čekal na jakýkoliv vojenský úspěch, který by mu dovolil opustit kolonii se ctí. Takovýto „úspěch“ se konečně dostavil na začátku listopadu 1905, když náčelník kmene Nama Hendrik Witbooi podlehl zraněním, která utřil při útoku na německý konvoj.¹³⁷

Generál von Trotha po svém návratu do Německa obdržel od císaře nejvyšší vojenské vyznamenání – Řád *pour le mérite* a z Wilhelmových úst se mu dostalo i děkovaných slov: „Rád bych vám sdělil, že jste plně ospravedlnil důvěru, kterou jsem měl ve váš úsudek a vojenské zkušenosti, když jsem vás v těžkém čase učinil velitelem koloniálních jednotek. Také bych

¹³⁵ Svě překvapení a nesouhlas se změnou vojenské taktiky vyjádřil např. ve svém dopise Bülowovi z 6. ledna 1905 tím, že veškerá jeho předchozí opatření, týkající se zacházení s domorodci, se setkala buď s výslovným souhlas, nebo alespoň nebyla revokována ani šéfem generálního štábu ani císařem. Velkým písmem poté von Trotha dodal: „QUI TACET, CONSENTIRE VIDETUR“ (mlčení znamená souhlas). Dederig 1999, 212

¹³⁶ Po jeho odchodu se situace v Německé jihozápadní Africe alespoň částečně vrátila do normálních kolejí. Vojenská a administrativní moc byla opět rozdělena – plukovník Dame se stal velitelem vojenských jednotek v kolonii a Friedrich von Lindequist jejím guvernérem. Nový guvernér v rámci snahy o uklidnění situace vydal již 1. prosince 1905 proklamaci adresovanou Hererům a vyzývající je ke složení zbraní. *Inter alia* v ní uvedl: „Proto vyzývám vás Herery, kteří se stále touláte po stepích a po horách a kteří se živíte divokými kořeny a krádežemi. Pojd'te a složte své zbraně, Hererové! Tisíce vašich soukmenovců se již vzdaly a jsou nyní odíváni a živeni vládou. Učinil jsem všechna opatření, abych zajistil, že se s vámi bude spravedlivě zacházet. To vám také osobně garantuji.“ (Gewald, Silvestr 2003, 179)

¹³⁷ Kmen Nama se k prvotnímu povstání Hererů nepřipojil, naopak přibližně sto jeho válečníků bojovalo od počátku na německé straně. Namové povstali pod vedením téměř osmdesátiletého Hendrika Witbooe až 3. října 1904, tedy den poté co, von Trotha vydal svůj *Schießbefehl* (i když o jeho existenci ještě nemohli vědět, je tato koincidence vsutku symbolická). Důvody jejich rebelie byly velmi podobné těm, pro které povstali Hererové. Navíc měli obavy, že po potlačení povstání Hererů dojde řada na ně. Tyto obavy byly umocněny zprávami části namského kontingentu bojujícího od počátku války Herero na německé straně. Po bitvě na Waterbergu uprchli jeho členové zpět domů do Gibbeonu a přinesli informace o brutálním zacházení Němců s domorodci a jejich dalších válečných plánech. Jestliže příčiny jejich povstání byly podobné, pak jejich vojenská taktika byla zcela odlišná. Kmen Nama, i kvůli své menší početnosti, od počátku důsledně používal guerillový způsob boje (celkem se s Němci střetli v přibližně 200 bitvách a šarvátkách), se kterým si Němci nevěděli příliš rady a díky kterému boje v některých oblastech trvaly až do března 1908. Stejně tak jako v případě Hererů, i ke kmeni Nama směřoval von Trotha jedno ze svých prohlášení. Proklamace z 22. dubna 1905, i když ve svém tónu připomínající neslavný *Schießbefehl*, přece jenom nebyla přímým příkazem k zastřelení všech příslušníků kmene.

udělením Řádu *pour le mérite* rád zdůraznil, že jste si zasloužil mé císařské díky a moji plnou pochvalu za vaše skvělé činy.“¹³⁸

2.1.7 Válečné následky a německý způsob vedení války

Boje v NJA oficiálně skončily vydáním císařského dekretu dne 31. března 1907. Na německé straně si „nejkrvavější a nejvleklejší koloniální válka Německa“¹³⁹ vyžádala životy více než tisíce vojáků¹⁴⁰ a výdaje přesahující 584 milionů marek. Na straně domorodců byly oběti nesrovnatelně vyšší. Oficiální němečtí historikové nebyli daleko od pravdy, když situaci komentovali slovy: „Kmen Hererů přestal existovat.“¹⁴¹ Přestože není možné přesně stanovit počty mrtvých na africké straně, podle dostupných zdrojů se následující čísla jeví jako nejpravděpodobnější.¹⁴² Na počátku roku 1904 čítala populace Hererů 70 000 – 80 000 osob, v roce 1911 jich podle oficiálního sčítání žilo pouze 15 130. Z odhadovaných 20 000 Namů přežilo 9 781. Z 30 000 členů kmene Berg Damara¹⁴³ jich přežilo 17 169. Populace těchto domorodých kmenů tedy zejména během válek a následné koncentrace v táborech v letech 1905 – 1907 poklesly o přibližně 80 %, 50 % a 40 %. Čím byly tak masivní ztráty na životech způsobeny?

Brutální způsob německého vedení bojů odpovídal vnímání nepřítele jako méněcenných „divochů nižší rasy“. Pro německé autority, a zejména von Trothu, představovala koloniální válka *Rassenkrieg*, na kterou se nevztahovaly evropské normy a jež nemohla být vedena „podle zásad Ženevských konvencí“.¹⁴⁴ I proto se von Trotha snažil rebelii potlačit nanejvýše brutálním způsobem. Řada akcí německých vojsk by byla dnes označena za zločiny proti lidskosti, či válečné zločiny. Podle některých autorů však docházelo i k porušování již tehdy platných právních norem.¹⁴⁵

Od počátku povstání až do prosince 1904 nebyli, až na výjimky¹⁴⁶, vůbec bráni zajatci. Domorodci byli prostě zabíjeni bez ohledu na to, zda se sami zapojili do povstání či nikoliv. Německé jednotky nebyly schopné ani ochotné rozlišovat mezi civilisty a bojovníky. *Werfs*¹⁴⁷ byly nezřídka vypleněny a nekompromisně srovnány se zemí. Docházelo ke znásilňování, mučení, vraždění nevinných či dokonce upalování¹⁴⁸. Nabídky domorodců na zahájení vyjednávání o podmínkách příměří byly striktně odmítány. Např. když jeden z hererských vůdců Salatiel Kambazezi kontaktoval von Trothu s nabídkou příměří, generál ji odmítl a okomentoval slovy: „To mu ovšem vůbec nepomůže, účasten, chycen, pověšen.“¹⁴⁹

¹³⁸ (Kerina 1981, 51) Za své vynikající vojenské a vůdcovské schopnosti se von Trotha dočkal i slov chvály a obdivu od kancléře Bülowa, který nejdříve jeho vojenské taktice oponoval. „Generál von Trotha ve zdlouhavém a složitém válečném tažení ukázal osobní statečnost, energii, přehled, všechny vlastnosti zdatného a vynikajícího vůdce. Plným právem nese nejvyšší vojenské vyznamenání, které Prusko uděluje, Řád *pour le mérite*“, prohlásil při příležitosti von Trothova vyznamenání. (Glocke 1997, 206)

¹³⁹ Drechsler 1980, 144

¹⁴⁰ 676 jich zemřelo v boji, 689 na nemoci a 76 zůstalo nezvěstných (Hull 2005, 88).

¹⁴¹ Bridgman 1981, 131

¹⁴² Pro podrobnou diskuzi počtu obětí na straně domorodců viz Weiser 2006, 32 - 33

¹⁴³ Berg Damarové, přestože se ani do jednoho z povstání nezapojili, byli kvůli své barvě kůže Němci často považováni za povstalce.

¹⁴⁴ Lothar von Trotha citovaný v Zimmerer 2001, 37

¹⁴⁵ Viz Anderson 2005 nebo Jaguttis 2005

¹⁴⁶ Podle výpovědi guvernéra Leutweina nebyl do června 1904 zajat jediný domorodec. Hull 2005 uvádí však několik výjimek, o kterých podle všeho ani Leutwein nevěděl.

¹⁴⁷ Označení pro domorodé osady.

¹⁴⁸ O jednom z takových případů vypověděl pod přísahou Hendrik Campbell, který jako velitel kontingentu Rehobothů bojoval na německé straně. Podle jeho výpovědi bylo při jednom z útoků upáleno asi devítileté domorodé děvče spolu se starou a nemocnou ženou. Německý velitel jednotky to zdůvodnil slovy: „Mohly nás nakazit nějakou nemocí“. (Soggot 1986, 10)

¹⁴⁹ Zimmerer 2001, 38

„Wird ihm wohl nichts helfen, mitgegangen, mitgefangen, mitgehangen.“

Jeden z německých vojáků později doznal, že jeho jednotka měla zakázáno brát zajatce a naopak měla za úkol zastřelit „vše živé, co má černou barvu“. ¹⁵⁰ Výpověď Manuela Timbu, bastarda z kapské provincie, daná pod přísahou svědčí o tomtěž: „...Podél cest, kterými jsme procházeli jsem viděl krvácející těla stovek mužů, žen a dětí, starých a mladých. Všichni byli zabiti naším předvojem. Téměř dva roky jsem byl s německými jednotkami a vždy s generálem von Trothou. Nevím o žádném případě, kdy by byli zajatci ušetřeni.“¹⁵¹

2.1.8 Důvody radikalizace německých vojsk

Jak je možné, že se zástupci kultury, která se pyšnila vysokou úrovní ekonomického, kulturního, filosofického, vědeckého, architektonického a hudebního rozvoje, dopustili takových zvěrstev? ¹⁵² Jak je možné, že domorodé povstání vyústilo v genocidní válku?

Důvodů, proč se v průběhu povstání – původně vnímaného jako jednoho z dlouhé řady podobných koloniálních rebelií – radikalizovala německá taktika natolik, že nakonec vyústila v brutální excesy daleko za hranicí onoho „humánního vedení boje“ a cílenou likvidaci domorodého obyvatelstva, bylo několik.

Jedním z nich bylo německé přesvědčení, že každá koloniální válka je diametrálně odlišná od tradičních válek evropských, že se v ní bojuje proti podřadnému nepříteli na kterého se nevztahují válečná pravidla. Avšak vnímání Afričanů jako jakýchsi „polonahých divochů“ ¹⁵³ mělo i další důsledky. Inferiorní nepřítel se svými zastaralými zbraněmi nikdy neměl být schopen dlouhodobě odolávat moderní německé armádě s její taktickou a zejména technickou převahou. Naopak, Němci očekávali, že nepřítel bude v jedné velké bitvě rozhodujícím způsobem rozdrčen a poté se vzdá.

K takové bitvě však během Leutweinova vedení německých vojsk nedošlo. Hererové se ukázali být mnohem silnějším, organizovanějším, schopnějším a nebezpečnějším protivníkem, než jakým měli být. Během prvních měsíců bojů si s koloniální armádou v ničem nezadali. To do značné míry otráslo německým sebevědomím a přesvědčením o vlastní nadřazenosti. Nejen osadníci, ale i vedoucí činitelé v berlínské metropoli začali být netrpěliví a začali se dožadovat okamžitých výsledků. Jak by totiž německé císařství vypadalo navenek a jak by na ně hleděly ostatní evropské mocnosti, kdyby nebylo schopno porazit „pár „polonahých divochů“, pobíhajících okolo s *kirri* v rukou?“¹⁵⁴

Proto bylo vedení operací v africkém terénu velmi brzy přeneseno do rukou německého generálního štábu, a proto byl jako „zachránce německé image“ po několika měsících do čela koloniálních vojsk jmenován Lothar von Trotha. Tyto dvě události zcela změnily německé válečné priority. Berlínští plánovači, často bez většího povědomí o koloniální realitě nyní řídili operace ze vzdálenosti několika tisíc kilometrů. Nejenže situaci v kolonii neznali a ani nemohli znát tak podrobně jako guvernér Leutwein, ale především je ani příliš nezajímala. Jejich hlavním cílem,

¹⁵⁰ Glocke 1997, 216

¹⁵¹ (Gewald, Silvestr 2003, 115 – 116) Proti takovému způsobu války se ozývala stále častější parlamentní kritika. Nejsilněji zaznívala z úst zástupců strany Zentrum a sociálních demokratů. V jednom ze svých projevů zaútočil sociální demokrat August Bebel slovy: „Takovou válku, jako pan von Trotha, by uměl vést kterýkoliv řeznický učeň.“ (Nuhn 1989, 300). Kancléř Bülow se v tomto případě von Trothy zastal a zdůraznil, že „málokdy nebo nikdy nebyla koloniální válka vedena tak trpělivým a lidským způsobem“. (Dederling 1999, 212) Pro podrobnější pojednání parlamentních diskuzí vztahujících se k válce Herero viz Sobich 2006, 72-79 a 104-111

¹⁵² Gewald 2003, 110

¹⁵³ Podle Hannah Arendtové byli afričtí domorodci pro Evropany „...takřkajíc „přírodními“ lidskými bytostmi, které postrádaly specificky lidský charakter, specificky lidskou realitu, takže když je Evropané masakrovali, jaksi si ani neuvědomovali, že se dopouštějí vraždy.“ (Arendtová 1993, 287)

¹⁵⁴ (Weiser 2006, 43) *Kirri* byla dřevěná zbraň často používaná Herery.

stejně jako von Trothovým, bylo potlačení rebelie a jednoznačné vítězství ve válce. Vítězství za každou cenu, byť by jí byla budoucnost kolonie.¹⁵⁵

Vedle von Trothova vedení, ke kterému se ještě vrátím, byl jedním z rozhodujících důvodů i fakt, že mnoho vojenských posil přicházejících z Německa nemělo sebemenší zkušenosti, a to ani bojové, ani koloniální. Nadšeně se hlásící dobrovolníci odjžděli do NJA s idealizovanou představou, která se značně lišila od reality, jež je očekávala. Vojáci proto často zažívali značné zklamání a frustraci nejen z kolonie a podmínek v ní panujících, ale i ze samotné války. Nebyl to onen „velký hon“, který si někteří vysnili. Tyto nálady, při absenci pevných norem a nepřítomnosti jakýchkoliv sankcí ze strany nadřízených v případě jejich porušení, přispěly k brutalizaci německé armády. Za zneužívání domorodců jakož i popravy civilistů nebyli vojáci trestáni. Beztrestnost při jednom činu vedla k radikalizaci při dalších. Geneze Herero genocidy se tak jeví jako mnohem spíše funkcionalistická, než intencionalistická. Likvidační strategie nebyla od počátku systematická, ale v systematickou se v průběhu bojů vyvinula.

Osobnost generála von Trothy je nutné vidět v tomto kontextu jako klíčovou, jako člověka v pozici, ze které řídil všechny válečné operace a mohl tak stanovit limity, které němečtí vojáci nesmí překročit, jako člověka, který tak však neučinil a naopak vyhlazovací politiku podporoval a dokonce oficiálně posvětil. Je otázkou, na kterou stěží najdeme někdy jednoznačnou odpověď, zda by se válka v Německé jihozápadní Africe vyvíjela stejně i pod vedením jiného generála, zda by tedy ke genocidě došlo i bez von Trothy. Jisté je, že válečný stav přispěl ke koncentraci moci v generálových rukou, kterou je možné charakterizovat až do prosince 1904 jako neomezenou. Navíc válka, stejně jako v řadě dalších případů ve dvacátém století, pomohla částečně maskovat jeho genocidní politiku.

2.1.9 Genocidní záměr – první genocida 20. století?

Zásadní otázkou při snaze zjistit, zda se v určitém případě jednalo o genocidu, je otázka po záměru, po záměru (fyzicky) zlikvidovat jedince příslušející k určité skupině obyvatel právě a jen pro jejich příslušnost k této skupině.¹⁵⁶ V některých případech není možné záměr jasně vyčíst z dochovaných dokumentů, či oficiálních rozhodnutí a vyjádření vůdců, a proto je nutno záměr odvodit z chování jednotlivých aktérů. Tak je možné postupovat i v případě války Herero a snažit se demonstrovat záměr tím, že „doložíme znaky cílených akcí“¹⁵⁷. Při rekapitulaci hlavních válečných etap a významných mezníků je možné tento „vzor“ rekonstruovat.

Jak jsem doložil v předchozích kapitolách, byli Němci zpočátku povstáním zcela zaskočeni, avšak již za dva týdny dokázala jejich *Schutztruppe* znovu ovládnout většinu území kolonie a dostat pod kontrolu všechna důležitá města. Přes více než 100 zabitých civilistů na německé straně, zničení mnoha farem, přerušení železničního a telegrafního spojení apod. nebyla nikdy německá nadvláda nad kolonií zásadně ohrožena a i většina osadníků našla ochranu v německých vojenských stanicích. Z překvapení se německá armáda rychle otřepala a v prvních měsících bylo jejím cílem potlačení rebelie. Prostředkem k dosažení tohoto cíle byly často veskrze brutální metody, včetně politiky nebrání zajatců a poprava prakticky všech domorodců, kteří armádě přišli do cesty. V srpnové bitvě na Waterbergu však byli Hererové vojensky poraženi a nepředstavovali dále vážnější vojenské nebezpečí pro německé kolonisty. Navíc opakovaně indikovali vůli boje ukončit. Ve chvíli, kdy von Trotha, po bitvě na Waterbergu, rozkázal zahnat Herery do pouště

¹⁵⁵ Budoucnost kolonie, přinejmenším její ekonomický rozvoj, byla tímto způsobem vedení války skutečně ohrožena. Vzhledem k potřebě domorodých pracovních sil pro další růst kolonie, se tak von Trothův cíl nejeví jako utilitární, ale mnohem spíše jako iracionální.

¹⁵⁶ Pro podrobnější diskuzi likvidačního záměru viz Weiser 2006. Tam je např. rozebrána i role a zodpovědnost nadřízených von Trothy, zejména šéfa generálního štábu Schlieffena, kancléře Bülowa a císaře Wilhelma.

¹⁵⁷ Helene Fein citovaná v Andreopoulos 1994, 97
„by showing a pattern of purposeful action“

Omaheke a odříznout je v ní kordonem vojenských stanovišť, se začal prostředek k potlačení povstání měnit v cíl sám o sobě. Právě tehdy německá politika poprvé překročila genocidní práh a především vojenský kordon na okraji Omaheke, jakož i rozkazy vojákům v této době – a zejména skutečné naplňování těchto rozkazů - jsou oněmi „znaky cílených akcí“.

V případě války Herero, na rozdíl od jiných genocid, je navíc možné záměr doložit řadou rozkazů a výroků čelných německých představitelů, zejména pak von Trothy. Jeho říjnový *Schießbefehl* oficiálně sankcionoval zabíjení všech, včetně žen a dětí bez rozdílu. Rozkaz byl později pozměněn a i proto například Karla Poewe nebo Brigitte Lau¹⁵⁸ tvrdí, že von Trothův *Schießbefehl* nebyl myšlen vážně a měl sloužit jen pro psychologické vedení války a zastrašení Hererů. Jejich argumentaci však nepovažuji za přesvědčivou. Jejich názor by např. podle výstižného komentáře Dederinga znamenal, „že Trotha nemyslel „vyhlazení“, když říkal „vyhlazení““¹⁵⁹.

Podle mého názoru – von Trothův *Schießbefehl* s formulacemi jako „každý Herero...bude zastřelen“ nebo „ženy a děti nebudou nadále přijímány“ a jeho slova použitá v dopisech Schlieffenovi jako „...se mi jeví moudřejší, aby celý národ zhynul“ nebo Leutweinovi „ten národ musí zmizet z povrchu zemského“ – ponechávají jen málo prostoru k pochybám o jeho záměrech. I kdyby byl jeho *Schießbefehl* skutečně zamýšlen pouze jako způsob psychologického boje, jak si potom vysvětlit, že von Trotha používal prakticky shodné formulace i v dopisech Schlieffenovi a Leutweinovi? Používal snad i na ně metody psychologické války?

Von Trothovy proklamace a slova nechávají malý prostor k pochybám o jeho záměrech. Přihlédneme-li navíc ke konkrétním akcím německé armády, nezbude již žádný prostor pro interpretaci toho, co rozuměl pod pojmem *Vernichtung*. Činy spáchané proti Hererům během povstání se z dnešního hlediska dají označit za genocidu, a to i při aplikaci poměrně úzkých definičních kritérií.¹⁶⁰ Hererové se stali oběťmi právě a jen proto, že se jako Hererové narodili.¹⁶¹ Nezáleželo na jejich chování, na tom, zda se aktivně účastnili povstání, či se dopustili zločinů, ani na tom, zda se byli ochotní vzdát či nikoliv. Jejich příslušnost k určitému kmeni či etniku (rase) byla rozhodujícím faktorem pro jejich likvidaci.¹⁶²

¹⁵⁸ Některé z jejich argumentů viz Dedering 1993

¹⁵⁹ Dedering 1993

„that Trotha did not mean 'extermination' when he said 'extermination'“

¹⁶⁰ S tím souhlasí i většina odborníků, jako např.: Bley, Dedering, Drechsler, Gewalt, Nuhn, Rubinstein nebo Zimmerer. Opačného názoru jsou *exempli gratia* Lau nebo Poewe. Někteří válku Herero považují za hraniční případ: viz Smith 1998 (používá termín *near genocide*) nebo Barth 2006 (*Grenzfall*). Za „genocidu“ se v Okokarara 14. srpna 2004 při vzpomínce na sto let staré události potomkům Hererů omluvila i německá ministryně pro ekonomickou spolupráci a rozvoj Wiczeorek-Zeul slovy: „Vzpomínám s velikou úctou Vašich předků, kteří zahynuli v boji proti německým utlačovatelům...Tehdejší zvěrstva (*Gräueltaten*) byla tím, co bychom dnes označili za genocidu (*Völkermord*), za kterou by byl dnes generál von Trotha postaven před soud a odsouzen. My Němci se přiznáváme k naší historicko-politické, morálně-etické zodpovědnosti a vině, kterou na sebe tehdy Němci vložili. Prosím vás ve smyslu společného „Pane náš“ o odpuštění naší viny.“ (Weiser 2006, 46)

¹⁶¹ Genocidní logiku výstižně charakterizuje Palmer 2000, 43 (citován v Zimmerer 2005b, 44) na příkladu z Austrálie. Tamní evropský osadník se v roce 1889 řídil při vraždách *Aborigines*, kterých se dopustil, následující úvahou: „Zastřelil všechny muže, které při honu objevil, protože mu zabíjeli dobytek; ženy, protože rodily zabíjácí dobytka; a děti, protože by se z nich za čas staly zabíjácí dobytka.“

¹⁶² Procentuálně (přibližně 80 % Hererů zahynulo) to byla dokonce velmi pravděpodobně nejdokonaleji provedená genocida dvacátého století. Diskuze se dnes v odborných kruzích vede zejména o tom, zda von Trotha chtěl vyhladit Herery od počátku, či zda se pro tento cíl rozhodl až v průběhu bojů, názor, ke kterému se připojuje i tento autor. Další otázkou je, zda se i v případě kmene Nama dá hovořit o jejich cíleném vyhlazování a zda vyhlazovací politika z německé strany skončila revizí *Schießbefehl* v prosinci 1904, či zda pokračovala v koncentračních táborech. Pro kladnou odpověď na obě otázky viz Zimmerer 2005b či Bley 1996.

Medži-medži

Přibližně rok a půl po začátku války Herero vypuklo povstání i v Německé východní Africe. Tři domorodci se 20. červenec 1905 v Nandete v Matumbilandu vzbouřili proti místnímu *akida*¹⁶³ a začali ničit vládní plantáže bavlny. Tato původně lokalizovaná rebelie několika Afričanů se rychle a pro kolonisty nečekaně rozrostla po celém jihu kolonie.¹⁶⁴ V průběhu následujících dvou měsíců se k povstání přidaly kmeny: Ngindo, Pogoro, Kichi, Zamoro, Luguru, Vidunda, Mgunga, Ngoni, Pangwa a Bena.¹⁶⁵ Tak jako o 18 měsíců dříve při výbuchu povstání v Německé jihozápadní Africe přišla i tato rebelie pro německé kolonisty náhle a zcela neočekávaně. Ještě neočekávanější pak byla součinnost a spolupráce jednotlivých kmenů, které dokázaly pozapomenout na tradiční mezikmenové spory a sjednotit se v boji proti společnému nepříteli.¹⁶⁶ Za toho byli považováni všichni, kdo měli co do činění s německou vládou: vedle německých administrátorů, farmářů a misionářů tedy i Indové, Arabové, *akidové* a *askari*.¹⁶⁷

Největšího rozsahu dosáhlo povstání v polovině října, kdy Afričané ovládali jednu třetinu až polovinu dnešního teritoria Tanzanie. Většinu Evropanů v kolonii ani jejich majetek se jim však i přes poměrně omezenou sílu tamní *Schutztruppe* na začátku bojů¹⁶⁸ ohrozit nepodařilo. Navíc se již po poměrně krátké době začala rozpadat jednota povstaleckého vedení, což Německu dále umožnilo konsolidovat síly. Na změněný poměr sil reagovala většina kmenů změnou válečné taktiky a přechodem ke guerillovému vedení války.¹⁶⁹

Této taktické změně se po čase přizpůsobila i koloniální armáda. *Schutztruppe*, frustrovaná svou neschopností definitivně porazit guerillové bojovníky,¹⁷⁰ se rozhodla „vysušit rybník“ jejich podpory, tedy zaměřit se na civilní africkou populaci. Novou taktiku výstižně shrnul vedoucí německých jednotek v oblasti Morogoro *Hauptmann* von Wangenheim ve své zprávě z 22. října 1905: „Podle mého názoru mohou jedině hlad a nouze vést ke konečnému vítězství. Vojenské akce zůstanou víceméně údery do vody. Když ale budou ještě existující potraviny spotřebovány, dlouhodobými nájezdy lidem zničena obydlí a odebrána možnost obdělávat nová pole, pak teprve bude jejich odpor definitivně zlomen.“¹⁷¹

Koloniální jednotky skutečně začaly uplatňovat taktiku „spálené země“. Obydlí ve vesnicích byla bořena a celé vesnice spalovány, pole ničena a úroda zabavována či spalována, studny nezřídka

¹⁶³ Africký nebo arabský administrátor části okresu.

¹⁶⁴ Důvody povstání spočívaly zejména v libovůli a nespravedlivém zacházení německých kolonistů s domorodci, přehnaném užívání *Prügelstrafe*, přílišném zdanění, nucené práci a dalších omezeních.

¹⁶⁵ (Seeberg 1989, 24) Na celém území Německé východní Afriky v té době žilo asi 135 různých kmenů, přibližně 95 % z nich přináležejících k bantuské jazykové skupině.

¹⁶⁶ Hlavním jednotícím prvkem byl kult *medži-medži*, jež sjednotil jednotlivce a kmeny, které předtím neměly nic, nebo jen málo společného. *Medži* znamená v češtině voda. Kult *medži-medži* byl založen Kinjikitile Ngwale (Němci již 5. srpna 1905 popraven). Ten sliboval, že jeho magická voda udělá bojovníky nezranitelnými a že se díky ní budou „střely nepřítelů odrážet od těl bojovníků jako kapky vody.“ (Seeberg 1989, 31) Vedle své funkce jako magického prostředku však *medži* sloužila zejména jako symbol jednoty a spojení mezi Afričany.

¹⁶⁷ Africký příslušník německé armády v kolonii.

¹⁶⁸ *Schutztruppe* v Německé východní Africe se z velké většiny skládala z afrických vojáků, naverbovaných často v jiných afrických zemích. Na počátku povstání měla sílu přibližně 2360 *Askari*. Po úvodním šoku se Němcům podařilo její stav rychle doplnit vojáky z Eritreje, Západní Afriky nebo dokonce Nové Guineje.

¹⁶⁹ Zpočátku, když ještě věřili ve svou nezranitelnost, útočili často domorodí bojovníci v několikatisícových formacích na postavení nepřítelů. Takovéto útoky neměli Němci většinou problém odrazit. Afričané útočili se zastaralými puškami, oštěpy, sekerami či otrávenými šípky, tak padali po stovkách v palbě z německých automatických zbraní. I pro německou koloniální realitu se tedy hodila slova anglického spisovatele Hillaire Belloc: „Cokoliv se stane, my máme/samopal Maxim a oni ne.“ (Baer, Schröter 2001, 98)

„Whatever happens, we have got/The Maxim Gun, and they have not.“

¹⁷⁰ Zatímco s masivními útoky domorodců si *Schutztruppe* dokázala poradit, na změnu taktiky a přechod ke guerillovému boji se jí odpovídalo mnohem hůře. V guerillové válce kvůli roztroušenosti protivníka - často se skrývajících v jen těžko dostupných oblastech - na obrovských plochách, nemohli na německé straně bojující vojáci dost dobře uplatnit svou technologickou a materiální převahu. Navíc je ani jejich výcvik na vedení takové války nepřipravil. Tradiční taktika a snaha o obklíčení nepřítelů a jeho porážku v jedné velké bitvě se ukázala nepoužitelná.

¹⁷¹ Seeberg 1989, 79

otráveny a dobytek zabíjen nebo odebírán. Po většinu času nerozlišovaly německé jednotky mezi africkými civilisty a bojovníky. Se všemi bylo zacházeno stejně. Zajatci byli buď okamžitě popraveni, nebo odsouzeni k nuceným pracím. Za pomoci této taktiky Němci povstání brutálně potlačily.¹⁷²

Válka si na africké straně vyžádala přinejmenším tisíce obětí. Daleko více si jich však vyžádal uměle vyvolaný hladomor, který kvůli německé taktice „spálené země“ následoval. Přeživší Rashidi Katugai na toto období vzpomínal takto: „Tak došlo k velkému hladomoru. Ti z nás, kteří hladomor přežili, se živili kořínky a včelím medem, které jsme byli schopni sesbírat v lesích...Hlady zemřelo více lidí než během válečných operací.“¹⁷³ Lidé nejen že podléhaly hladu, ale zejména umírali po tisících na epidemie a nemoci, jimž se jejich oslabená těla nedokázala bránit.

Podle německých údajů si boje - které oficiálně skončily 18. července 1908 - a následný hladomor vyžádaly mezi domorodci na 75 000 životů. Někteří odborníci však jejich počet odhadují až na 250 000 – 300 000. Toto číslo by představovalo téměř jednu třetinu všech obyvatel, žijících v regionech, kde povstání probíhalo.¹⁷⁴

2.2 Shrnutí

V afrických koloniích se během krátkých třiceti let své nadvlády utkali němečtí kolonisté s domorodci v řádově desítkách a stovkách bojů. Dvě z afrických válek se z této dlouhé řady střetnutí svým rozsahem a v jednom případě i použitými metodami vymykají – boje během války Herero v NJA a potlačení povstání *medži-medži* v Německé východní Africe.

V Německé východní Africe se, jako reakce na nečekaně dlouhou a náročnou koloniální válku, postupně radikalizovaly metody boje použité k jejímu ukončení. Německá válečná taktika „spálené země“ byla veskrze brutální a jejím výsledkem byl hladomor, který postihl statisíce domorodců. Vůdci německých jednotek si možných následků své taktiky byli vědomi, ale považovali je za přijatelné. Přesto se hladomor nestal cílem sám o sobě, ale byl vnímán jako prostředek k potlačení povstání.

Podobně, jako v Německé východní Africe, se o několik měsíců dříve i v Německé jihozápadní Africe techniky boje použité k potlačení domorodého povstání postupně radikalizovaly. Na rozdíl od Německé východní Afriky však vyústily v genocidu. Několik faktorů – zejména převedení zodpovědnosti za válečné operace na generální štáb, jmenování generála von Trothy do funkce velitele jednotek v NJA a frustrace německých vojsk z nečekaně složité války – přispělo k tomu, že potlačení rebelie přešlo v politiku úmyslné likvidace domorodého obyvatelstva. Úmyslné likvidace, která se dá doložit nejen na oficiálních rozkazech a jasných výrociích vůdčích představitelů, ale především na konkrétních činech koloniální *Schutztruppe*. Je to zejména tento genocidní záměr, který válku Herero kvalitativně odlišuje od ostatních německých koloniálních válek. Vedle něj jsou to pak i následky konfliktu, jež válku Herero vyčleňují. Zatímco po potlačení povstání *medži-medži* došlo, po krátkém období tvrdých trestů, v některých oblastech k relativnímu zmírnění domorodé politiky, NJA po potlačení domorodých rebelií nastoupila cestu totalitarismu.

¹⁷² Baer, Schröter 2001, 99

¹⁷³ Seeberg 1989, 81

¹⁷⁴ (Herzog 1986, 58) Na německé straně si válka vyžádala životy 15 Evropanů, 73 *Askari* a 316 tzv. pomocných bojovníků.

3 Totalitarismus

Rasismus, rasově diskriminační zákonodárství, fyzické tresty apod. je možné identifikovat ve všech německých koloniích na africkém kontinentu. Taktéž radikalizovanou a nehumánní válečnou politiku - za jejíž archetyp se dá považovat brutální vedení války během povstání *medži-medži* v Německé východní Africe – lze najít ve všech čtyřech afrických koloniích Německa. Genocidní kampaň s explicitně stanoveným vyhlazovacím cílem však objevíme pouze v Německé jihozápadní Africe. Dalším unikem, které je možné nalézt jen v této kolonii, je snaha o zavedení totalitních opatření a nastolení totalitního režimu, do které válka Herero vyústila.

V případě NJA se válka proti Hererům a Namům stala katalyzátorem pro dalekosáhlé změny v kolonii a redefinici vztahů Němců s Afričany. Postupná změna byla nahrazena změnou skokovou. Pro domorodé obyvatelstvo se válka Herero stala zásadním mezníkem, předělem mezi relativní nezávislostí a téměř úplnou dependencí na kolonistech. Pro německé kolonisty byla válka Herero prahem, po jehož překročení se vydali cestou totalitarismu. Cestou dlážděnou koncentračními tábory, nucenými pracemi, sociálně-inženýrskými experimenty, zpřísněnou rasovou legislativou, úplným vyvlastněním domorodců a řadou dalších totalitárních opatření.

Cílem těchto ustanovení, vydávaných částečně již během války, zejména však po jejím skončení, byla co největší, v extrémech skutečně totální, kontrola nad domorodci. Koncentrační a pracovní tábory měly zajistit kontrolu a dohled nad pohybem domorodců a odstranit jakékoliv další bezpečnostní riziko, které by mohli domorodci představovat. Systém nucených prací měl nasměrovat jejich produktivní síly do oblastí, které Němci považovali za potřebné. Za pomoci metod sociálního inženýrství měli být domorodci přesunuti do odlehlých částí kolonie, kde – vykořenění ze svých tradičních území – již neměli představovat žádné další nebezpečí pro německou koloniální nadvládu. Vyvlastnění domorodých obyvatel, jejich povinné značení, zavedení pasové povinnosti pro cesty uvnitř kolonie či zákaz smíšených manželství pak měly podřízení Afričanů dovést. Výsledkem měla být atomizovaná masa domorodců, vydaná na milost a nemilost německým kolonistům.

3.1 Sběrné a koncentrační tábory

Přestože sběrné tábory byly užívány například i během války v Německé východní Africe, k ustavení sítě takových táborů a i systematickému použití táborů koncentračních¹⁷⁵ došlo během německé koloniální éry pouze v Německé jihozápadní Africe během let 1905 – 1908.¹⁷⁶ Hlavními důvody pro zřízení táborů byla snaha potrestat povstalecké kmeny zapojené do povstání, zajistit si nad nimi kontrolu a využít je jako zdroj bezplatné pracovní síly. V táborech je možné sledovat základy byrokratizace: zajatci byli nepřetržitě hlídáni, pravidelně sčítáni, opakovaně kontrolováni a organizovaně posíláni na nucené práce. Do táborů se během doby jejich fungování dostala většina přeživšího domorodého obyvatelstva kmene Herero a Nama. Téměř polovina zajatců v nich zahynula.

¹⁷⁵ Prvně byl systém podobných táborů použit na Kubě v roce 1896, když se španělský vojenský guvernér Valeriano Weyler y Nicolau snažil potlačit guerillové povstání uvězněním civilního obyvatelstva v táborech. Koncentrační tábory se o další čtyři roky později uplatnily i v Transvaalu, kde je britští generálové Frederick Sleigh Lord Roberts a Hubert Horatio Kitchener použili během búrské války.

¹⁷⁶ V případě táborů v NJA nepanuje úplná shoda na užití termínu *Konzentrationslager*. Někteří autoři proto raději hovoří o „sběrných“ či „internačních“ táborech. Například Glocke je toho názoru, že tábory v Německé jihozápadní Africe prostě nemohou být srovnávány s koncentračními tábory, jakých se používalo za druhé světové války. (Glocke 1997, 277 – 279) Já jsem však, tak jako řada odborníků v oboru, přesvědčen, že použití tohoto termínu je ospravedlnitelné. Koncentrační tábory v NJA se nedají srovnávat s vyhlazovacími tábory z druhé světové války, avšak pro svůj účel, kruté životní podmínky a vysokou úmrtnost, v nich snesou plné srovnání s koncentračními tábory používanými hitlerovským Německem. Použití termínu „koncentrační tábor“ je navíc ospravedlněno faktem, že tento výraz užívali běžně jak němečtí úředníci v té době, tak kancléř Bülow, který již 11. prosince 1904 v dopise Lotharu von Trothovi použil pojem *Konzentrationslager*.

3.1.1 *Sammellager*

Po revokaci von Trothova *Schießbefehl* a změně německé válečné politiky totální likvidace Hererů, byl od počátku roku 1905 německý generál donucen ustavit několik sběrných táborů pro domorodce, kteří se sami vzdají. Čtyři hlavní *Sammellager* vznikly v Omburo, Otjihaenena, Otjosongombe a Okomitombe. Shromažďování domorodců v nich probíhalo různě v závislosti na vůli a představách místního velitele německých jednotek. Přes odpor části armády se brzy podařilo přesvědčit množství domorodců, aby se vzdali. Již během prvních čtyř měsíců po založení sběrných táborů tak učinilo na 6 500 Afričanů, zejména žen a dětí. Většina z nich přicházela do *Sammellager* ve značně zbědovaném stavu, který misionář Meier popisoval těmito slovy: „První přišli na začátku roku 1905...Jejich stav se vymykal jakémukoliv popisu. V následujícím období je bylo možné často spatřit, jak přicházejí ve skupinách 150 – 200 lidí, oblečení v hadrech nebo zcela nazí a vyhladovělí na kost.“¹⁷⁷

Ve sběrných táborech, i díky sporům armády a civilní administrativy o zodpovědnost za ně, panovaly pro domorodce složité podmínky.¹⁷⁸ Pravidla, podle kterých se řídilo zacházení s nimi, byla velmi nekonkrétní. Existovaly však čtyři hlavní zásady: umístění všech Hererů do sběrných táborů, jejich viditelná identifikace, separace od ostatních obyvatel kolonie a zodpovědnost misionářů za jejich stravování a zaopatření.

Do oficiálního konce války 31. března 1907 sběrnými tábory prošlo kolem 12 000 domorodců jak Hererů, tak i Namů. Dalšíh přibližně 8 800 domorodců bylo během této doby zajato vojáky *Schutztruppe*. Ani pro jednu z těchto skupin domorodců se sběrné tábory nestaly konečnou stanicí. Většina z nich - přibližně 17 000 – dříve nebo později skončila v táborech koncentračních.

3.1.2 *Konzentrationslager*

Koncentrační tábory v pravém smyslu toho slova byly ustavovány od prvních měsíců roku 1905. Brzy se nacházely ve většině větších měst kolonie: Windhoek¹⁷⁹, Karibibu, Omaruru, Okahandje, Swakopmundu, Keetmanshoopu či Lüderitzbucht. Na tyto centrální tábory byla běžně napojena síť menších táborů v okolí.¹⁸⁰

Téměř každý Herero bez ohledu na věk, pohlaví¹⁸¹, kmenové postavení, zdravotní stav, či zda se zapojil nebo nezapojil do povstání, prošel alespoň jedním z těchto táborů. Sotva polovina z nich se vrátila živa. Podmínky ve většině *Konzentrationslager* byly otřesné. Domorodcům se nedostávalo dostatečného množství stravy¹⁸², hygienické a zdravotní péče, náležitého ošacení¹⁸³, přiměřeného ubytování a navíc často trpěli klimatickými podmínkami, na které nebyli zvyklí. V táborech obehnaných ostnatým drátem byli Afričané hlídáni německými dozorcí. Pokusy o útěk se trestaly smrtí.

¹⁷⁷ Gewald 1996, 242

¹⁷⁸ To dokládají opět i slova misionáře Meiera: „Bohužel, mnoho z těch, jejichž životy zůstaly ve válce ušetřeny, zemřelo později vyčerpáním nebo na nedostatek péče v táboře...v některých dnech se vynášelo více než 10 těl.“ (Gewald 1996, 242)

¹⁷⁹ Ve Windhoeku byly tábory dva, přičemž v jednom z nich byly umístěny pouze hererské ženy. Tento tábor byl určen pro sexuální uspokojení německých vojáků. (Gewald 1999b, 29)

¹⁸⁰ Ve Swakopmundu tak v blízkosti centrálního *Gefangenswerft* existovaly ještě *Hafenwerft*, *Truppenwerft* a *Eisenbahnwerft*. (Zeller 2003, 65) V Okahandje fungovaly vedle ostře hlídáního *Gefangenenkraal* pro vojenské zajatce nehlídání *Missionskraal* pro práce neschopné, *Lazaretkraal* pro nemocné a *Polizeikraal*. (Krüger 1999, 129)

¹⁸¹ Většinu zajatců v koncentračních táborech tvořily ženy a děti. Bridgman jejich poměr vzhledem k mužům v táborech odhadl na 10 ku 4. (Bridgman 1981, 131) Všechny zajaté domorodé ženy byly zpočátku podrobeny ponižující zdravotní kontrole, kterou se administrativa chtěla bránit šíření syfilis. Na mužské zajatce se žádné podobné kontroly nevztahovaly. Tyto kontroly byly nakonec po stížnostech misionářů a Německého červeného kříže zrušeny. (Krüger 1999, 144)

¹⁸² Např. denní přiděly pro práce schopné zajatce v Keetmanshoopu na podzim roku 1906 činily: 55g bílkovin, 349g uhlohydrátů a 49g tuku, celkem tedy 2 127 kalorií, což představovalo přibližně dvě třetiny minimální dávky pro pracujícího v Německu v té době. (Bühler 2003, 344-345)

¹⁸³ Často měli k dispozici pouze pytel od mouky (*Mehlsack*) s dírami pro ruce a hlavu.

Vězni museli vykonávat nucené práce jak v táborech, tak i v dolech, na železnici nebo pro armádu. Většina z domorodců byla v tak špatném zdravotním stavu, že nemohla vykonávat žádnou práci.¹⁸⁴ Domorodci byli proto děleni do dvou skupin: na „práce schopné“ (*arbeitsfähig*) a „práce neschopné“ (*arbeitsunfähig*). Jen ti nejvíce nemocní zůstávali v táborech, avšak bez jakékoliv zdravotní či ošetrovatelské péče. Úmrtnost byla nesmírně vysoká. Nejčastějšími příčinami úmrtí byly: zápal plic, úplavice, kurděje a srdeční choroby. Tábor ve Swakopmundu používal předtištěné úmrtní certifikáty se slovy „smrt vysílením“ (*Tod durch Entkräftung*). Na některých domorodcích byly prováděny lékařské výzkumy a experimenty. Lebky mnoha zemřelých zajatců byly posílány na podrobnější měření a výzkumy do Německa.¹⁸⁵

Výše nastíněné podmínky v koncentračních táborech se zlepšovaly jen velmi pozvolna. Bylo tomu tak i proto, že řada vedoucích činitelů v kolonii viděla v *Konzentrationslager* zejména vhodný způsob potrestání domorodců za povstání. Potrestání, které si domorodci měli dobře zapamatovat. Slovy zastupujícího guvernéra Tecklenburga z konce roku 1905: „Čím více bude národ Hererů pociťovat strádání jako následek povstání, tím méně bude mít na generace dopředu chuť znovu povstat. Naše vojenské úspěchy na ně příliš dojem neudělaly. Trvalejší účinek si slibují od utrpení, které teď zakouší.“¹⁸⁶

Velmi podobným způsobem nahlížel koncentrační tábory i von Trotha, jež za ně až do konce roku 1905 nesl zodpovědnost. Považoval je za nutnou součást poválečné domorodé politiky vedoucí k úplnému a bezpodmínečnému podřízení Afričanů bělošským kolonistům, za svým způsobem adekvátní trest. Proto také odmítal směřovat do táborů více finančních i jiných zdrojů k zabezpečení lepšího zaopatření vězňených domorodců. Jelikož i řada jeho podřízených sdílela tento pohled, narážely snahy - zejména ze strany misionářů - o změny k lepšímu na vytrvalý odpor.

Nástup von Lindequista¹⁸⁷ do funkce guvernéra v závěru roku 1905 i jeho prvotní proklamace se pojily s nadějami, že se situace v táborech výrazně změní k lepšímu. I přes snahu o lepší stravovací a zdravotní zabezpečení se však zajatci žádných výrazných změn nedočkali a to zejména ze tří důvodů: vězni byli stále posíláni na nucené práce, koncentrační tábory byly i nadále ponechány pod armádní správou¹⁸⁸ a kvůli tlaku osadníků, jež se většinově stavěli proti výraznější změně stávající politiky.

I nadále tak domorodci přežívali a umírali v nelidských podmínkách. Ty budou konkrétně ilustrovány na příkladech koncentračních táborů ve Swakopmundu a na Haifischinsel.

3.1.2.1 Swakopmund

Hlavní koncentrační tábor ve Swakopmundu byl obehnan ostnatým drátem a nepřetržitě hlídán vojáky *Schutztruppe*. V průměru v něm bylo umístěno přibližně 1 500 domorodců, kteří živořili v otřesných podmínkách, jež na jaře 1905 popisoval misionář Vedder takto: „Byli umístěni za dvojité oplocení z ostnatého drátu...a ubytováni v ubohých staveních postavených z prosté pytloviny a fošen takovým způsobem, že v jednom stavení bylo nuceno žít 30 – 50 lidí bez ohledu na věk a pohlaví. Od brzkého rána až do pozdní noci, v týdnu i o víkendech museli pracovat pod

¹⁸⁴ To potvrdil ve své řeči před rozpočtovou komisí *Reichstagu* 5. prosince 1906 i guvernér von Lindequist: „...velká většina Hererů přicházela ve zbídačeném stavu, někteří byli vyhublí jako kostlivci a potřebovali často několikátýdenní péči, než mohli být použiti na práci...“ (Bühler 2003, 340)

¹⁸⁵ (Gewald 2000, 22) Více o antropologických zkoumáních a eugenicé během německé koloniální éry viz Grosse 2000.

¹⁸⁶ Nuhn 1989, 308

¹⁸⁷ Friedrich von Lindequist se narodil roku 1862. V roce 1894 byl vyslán do NJA, kde od roku 1896 sloužil jako stálý zástupce *Landeshauptmanna* ve Windhoeku. Po návratu do Berlína a plnění role konzula v Kapském městě, byl v roce 1905 jmenován do funkce guvernéra NJA. Roku 1910 byl jmenován ministrem pro kolonie.

¹⁸⁸ Odpovědnost za koncentrační tábory byla na civilní správu přenesena až 6. dubna 1907, tedy několik dnů po oficiálním skončení války.

holemi drsných dozorců, dokud se nezhroutili. Jídlo bylo navíc velmi vzácné: rýže bez jakýchkoliv nutných doplňků nestačila na podporu jejich těl...Jako dobytek byly stovky dohnány ke smrti a jako dobytek byly pohřbívány.¹⁸⁹

Situaci domorodců navíc podstatně zhoršovalo přímořské klima, na které nebyli vůbec zvyklí. Při denních návštěvách v tábore vítaly misionáře Veddera často pokřiky *Ombepera i koza*, tedy „zima mě zabíjí“.¹⁹⁰ Avšak vedení tábora pro oněch 1 200 až 1 500 zajatců dalo k dispozici právě jen 80 příkrývek a na žádosti misionáře Veddera o zajištění lepších podmínek pro domorodce, nereagovalo. Zcela nedostatečná byla i strava sestávající převážně z rýže, již navíc často nebylo ani možné uvařit a učinit tak stravitelnou. Maso bylo výjimečně přidělováno v případech, že zhybnul kůň či dobytek. Hygienické podmínky v tábore byly katastrofální. Některé zajatky byly sexuálně zneužívány nejen německými vojáky, ale i civilisty.

Výsledkem kombinace těchto příčin byla extrémně vysoká úmrtnost. Během nejhoršího období umíralo denně na 30 zajatců. Nejčastějšími příčinami úmrtí v tábore byly zápal plic, kurděje, tyfus a úplavice. Mrtvé pohřbívali do masových i individuálních hrobů na břehu řeky Swakop. Většina mrtvol byla pohřbena bez hlavy. Jejich lebky byly totiž odesílány do Německa ke zkoumání.¹⁹¹

3.1.2.2 Haifischinsel

Nejhorším z koncentračních táborů byl pověstný „tábor smrti“ na Haifischinsel v zálivu Lüderitz, do kterého byli umísťováni zejména příslušníci kmene Nama. Od května 1905 do jeho uzavření v dubnu 1907 v něm zemřelo až 3 000 zajatců.¹⁹² Během pouhých sedmi měsíců mezi lety 1906 a 1907 pak 1 032 z 1 795 internovaných vězňů.¹⁹³

Ve většině ohledů připomínal *Konzentrationslager* na Haifischinsel tábor ve Swakopmundu. I zde byli vězňové odříznuti ostatním drátem od okolního světa a nepřetržitě střeženi. I zde byli zcela neadekvátně ubytováni a živeni. Lékařská péče neexistovala. Misionář Kuhlmann po své návštěvě ostrova v červenci 1905 charakterizoval „ubytování“ jako „sestavující z kusů dřeva opřených o skály a pokrytých pytli“, přičemž „někteří vězni spali pod širým nebem, jiní v trhlínkách mezi skalami.“¹⁹⁴ Strava byla rovněž zcela nedostatečná. Z přidělené mouky nebylo možné upéct chleba, luštěniny nebylo kde a v čem uvařit, maso bylo přidělováno zcela výjimečně. Domorodci proto jedli, co našli, včetně muší na plážích ostrova.¹⁹⁵

Komplikace byly ještě umocněny nezvyklým a pro domorodce nepříznivým přímořským podnebím a osobou krutého velitele tábora. Řízením *Konzentrationslager* byl pověřen bývalý policista Benkesser, který se zajatci nezdědka nakládal brutálním způsobem. Svědkem jednoho z Benkesserových výbuchů byl i misionář Kuhlmann, který zaznamenal tuto událost: „Žena zesláblá nemocí tak, že se nemohla postavit, se doplázila k nějakým vězňům, aby od nich vyžebrela vodu. Dozorci na ni pětkrát vystřelili; dva výstřely ji zasáhly, jeden do lýtky, druhý jí roztříštil předloktí. To nelidské stvoření ji tam nechalo. V noci zemřela.“¹⁹⁶

Pro zcela neúnosné podmínky v tábore panující, bylo jen 25 z 245 mužů schopných pravidelné práce. Na začátku roku 1907 byl nařízen převoz všech žen a dětí z ostrova na pevninu, avšak po krátké době byly na ostrov opět navraceny. Regionální velitel armády Berthold von Deimling na opakované naléhání misionářů, kteří požadovali přeložit celý tábor na pevninu do příznivějšího

¹⁸⁹ Gewalt, Silvestr 2003, XX

¹⁹⁰ Je možné, že Vedder domorodcům špatně porozuměl, protože *Ombepera i koza* doslova znamená „zima zabíjí“. „Zima mě zabíjí“ se v jazyku Otjijerero řekne: *Ombepera indjikoza*. (Zeller 2003, 245)

¹⁹¹ Zeller 2003, 70

¹⁹² Erichsen 2003, 80

¹⁹³ Během nejhoršího měsíce, prosince 1906, zemřelo v tábore 276 domorodců. (Hull 2005, 86)

¹⁹⁴ Hull 2005, 78

¹⁹⁵ Zimmerer 2005b, 39

¹⁹⁶ Hull 2005, 78

klimatu, odvětil, že dokud je tu on pánem, „neopustí žádný Hotentot¹⁹⁷ ostrov živý.“¹⁹⁸ Změnu přineslo až jmenování Ludwiga von Estorffa do funkce velitele *Schutztruppe* v Německé jihozápadní Africe - v dubnu 1907 byl tábor přesunut na pevninu.

3.1.3 Tragická bilance

Koncentrační tábory fungovaly v Německé jihozápadní Africe přes tři roky. Během těchto tří let, až do 27. ledna 1908 kdy byly - v den císařových narozenin - uzavřeny, jimi prošlo přibližně 15 000 Hererů a 2 000 Namů.¹⁹⁹ Z nich podle německé statistiky zemřelo 7 682, což v případě Hererů představuje 40 % až 50 % zajatců. Úmrtnost ve čtyřech největších táborech byla v obdobích mezi říjnem 1904 a březnem 1907 tato: Okahandja – 37 %, Windhoek – 50 %, Swakopmund – 30 %, Hererové na Haifischinsel – 30 % a Namové na Haifischinsel – 121 %.²⁰⁰

Extrémně vysoká úmrtnost v koncentračních táborech navozuje otázku, zda měly tábory sloužit jen k větší kontrole nad domorodci a jako zásobárna levné pracovní síly, nebo zda nebyla jejich přinejmenším vedlejším cílem kontinuální likvidace obou domorodých národů. Extrémně vysokou úmrtnost domorodců v koncentračních táborech, někteří, například Hull nebo Zimmerer, přičítají záměru armádního velení. Podle nich šla část armádních úředníků, zodpovědných za chod a správu koncentračních táborů, i nadále ve stopách von Trothy a koncentrační tábory se pro ně staly pokračováním vyhlazovací politiky jinými prostředky. Cílenou exterminační kampaň v koncentračních táborech lze těžko prokázat, byť na ni některé výroky zodpovědných osob, jakož i jejich odmítání zlepšit podmínky v táborech, ukazují. I když se úmysl nezdá zcela zřejmý, je možné označit velkou část armádního a administrativního vedení kolonie zodpovědným za úmrtí způsobené vědomým zanedbáním. Příčinami tohoto zanedbání byly zejména nezáměr o osud jednotlivých domorodců, nadřazení potřeb armády nad všechny ostatní a tlak osadníků na nesmlouvavá opatření proti domorodcům.

3.2 Zwangsarbeit

Se systémem koncentračních táborů byl pevně spojen systém nucených prací. Oba se naplno rozvinuly již během války Herero. Přisun levné pracovní síly byl jedním z hlavních důvodů zřízení koncentračních táborů a NJA se stala první zemí, kde došlo k tak úzkému propojení nucených prací s koncentračními tábory.

Zpočátku byla většina vězňů posílána přednostně na práce pro armádu. Po saturaci základních potřeb mohla být od jara 1905 část uvolněna i pro práce v dolech, na železnici, na farmách, pro administrativu či soukromé osoby. Z koncentračních táborů byli zajatci většinou buď v pěších kolonách, nebo po železnici – namačkáni po desítkách do železničních vagónů – transportováni do pracovních táborů podél trati a odtud pak dále rozdělováni na základě žádostí organizací a jednotlivců.

Přes množství zajatců v táborech existoval deficit pracovních sil, protože většina domorodců nebyla, kvůli svému zdravotnímu stavu, práce schopna. I velké procento těch, kteří byli označeni za *arbeitsfähig* a odesláni na práce, nevydrželo pracovat déle než jen několik dní. *Exempli gratia* z mužů nasazených na stavbu železnice Lüderitzbucht-Kubub bylo jen 55% schopno pracovat 18 a více dní.²⁰¹ Podobné vyplývá například i ze stížnosti firmy Bödiker & Co adresované

¹⁹⁷ Hanlivé označení příslušníka kmene Nama, standardně užívané během německé koloniální éry.

¹⁹⁸ Zimmerer 2005b, 40

¹⁹⁹ Hull 2005, 89 celkový počet zajatců odhaduje mezi 20 000 až 33 000.

²⁰⁰ (Hull 2005, 90) Poslední číslo znamená, že během jednoho roku zemřeli všichni původní vězni plus 20% nově přichozích zajatců.

²⁰¹ Bühler 2003, 348

administrativě v květnu 1905: „...máme zde pouze 20 válečných zajatců. Z toho 7 neschopných sebedmenší práce, z nichž se někteří ani nemohou zvednout ze země.“²⁰²

Soukromníci a soukromé firmy museli za každého domorodce platit administrativě 50 feniků na den, popřípadě 10 marek měsíčně.²⁰³ Takto vybrané peníze si mezi sebe rovným dílem rozdělovala civilní správa a vedení armády. Z této finanční motivace se dá usuzovat, že v této době již nebylo cílem vedoucích činitelů ani v jedné z těchto skupin, kompletní vyhlazení domorodého obyvatelstva. Přesto však nelze situaci nuceně nasazených v žádném případě nahlížet jako jednoduchou. Stejně jako pobyt v koncentračních táborech, byly i nucené práce Němci vnímány jako trest za povstání, což se odrazilo i v rámcové dohodě mezi armádou a administrativou o zacházení s domorodými pracovníky. Ta stanovila, že by „nemělo být nikdy zapomenuto, že tito lidé jsou vězni a jako s takovými by s nimi mělo být zacházeno.“²⁰⁴ Vedle této dohody neexistovala žádná jasně stanovená pravidla pro nucené práce, pouze několik základních směrnic: vězňové nebudou za svou práci placeni; musí být přes noc uzavřeni; rodiny s malými dětmi nemají být, pokud možno, rozdělovány; soukromý „zaměstnavatel“ je zodpovědný za stravování, oblečení a ubytování vězňů.

Zacházení s nuceně pracujícími domorodci bylo v různých oblastech a u různých zaměstnavatelů značně odlišné. Proto se dá jen těžko generalizovat. Relativně nejhorší podmínky měli domorodci pracující pro armádu²⁰⁵, o něco lepší domorodci zaměstnaní u soukromých firem a v poměru k ostatním, nejlepší ti, kteří pracovali pro jednotlivé farmáře. Počty domorodců pracujících pro různé skupiny zaměstnavatelů je dnes prakticky nemožné odhadnout. Jisté však je, že největším zaměstnavatelem byla společnost Otavi stavějící železnici. Pro ni pracovalo přibližně 900 mužů, 700 žen a 620 dětí.²⁰⁶ Přinejmenším z počátku se postavení domorodců pracujících na železnici, vzhledem k jejich velkému počtu a nezájmu společnosti Otavi o jednotlivce, velmi blížilo situaci domorodců pracujících v koncentračních táborech. Postupně však byla učiněna opatření k nápravě a společnost se dokonce snažila motivovat domorodce k lepším výkonům tím, že požádala o povolení vyplácet jim malé odměny za odvedenou práci.²⁰⁷ I tak, ale dosahovala např. v roce 1905 úmrtnost domorodců pracujících na železnici 11,6 %.²⁰⁸ Přes relativně nejlepší situaci domorodců zaměstnaných u individuálních podnikatelů a farmářů, se ani oni nevyhnuli zneužívání a svévoli zaměstnavatelů zvláště, když jednotlivé farmy byly téměř kompletně mimo kontrolu koloniální moci.

Domorodci nasazení na nucené práce byli vnímáni jako snadno dostupná a levná pracovní síla. Pracovní síla, která je v případě potřeby snadno a rychle nahraditelná pracovní silou stejného kalibru. Podle toho s nimi bylo zacházeno: jako s postradatelnými jedinci, jejichž hlavní funkcí je práce v německých službách.

---

²⁰² Krüger 1998, 17

²⁰³ (Krüger 1999, 131) Od 1. srpna 1907 byl tento poplatek snížen na 5 marek za muže a 3 marky za ženu na měsíc. (Bühler 2003, 349)

²⁰⁴ Hull 2005, 74

²⁰⁵ Henrik Fraser, chlapec z Kapské kolonie, po skončení války Herero vzpomínal na tyto podmínky takto: „...Mnoho [žen] bylo vyhladovělých a slabých a umíralo vysílením. Ty, které nepracovaly, byly brutálně bičovány...Na vlastní oči jsem viděl, jak jich šest bylo zavražděno německými vojáky. Byly roztrhány bajonety.“ (Gewald, Silvestr 2003, 175)

²⁰⁶ Drechsler 1984, 133

²⁰⁷ Nepřekvapí, že von Trotha tuto žádost odmítl slovy: „Hererové mají být stále považováni za vězně a zatím jim není možné udělit žádné výsady.“ (Hull 2005, 82)

²⁰⁸ To bylo i tak oproti nejmírnějšímu armádou spravovanému táboru o třetinu méně. (Hull 2005, 81)

3.3 Sociální inženýrství

Vedle koncentračních táborů a systému nucených prací byly dalším podstatným aspektem německé válečné a poválečné politiky v NJA sociálně-inženýrské experimenty. Přestože se rozsahem nedají srovnat se sociálním inženýrstvím hitlerovského Německa či Stalina Sovětského svazu, jako by je v náznacích předjímalý. Byly to zejména pokusy s deportací afrických domorodců, které se v německých koloniích dočkaly značné popularity. Přesunem části domorodého obyvatelstva do jiných oblastí kolonie, či zcela mimo ni, chtěli němečtí kolonisté odstranit potenciální zdroj budoucích konfliktů a zároveň zpřetrhat historické a kulturní vazby domorodého obyvatelstva na jejich tradiční území. Domorodci problematičtí v jedné kolonii nebo v jedné její části měli být doslova „přesazeni“ do kolonie jiné, popřípadě do odlehlejší části téže kolonie, kde by již žádné problémy nepůsobili. Německé administrativě se přesuny obyvatel jevíly jako jedno z nejlepších a nejdéletrvavějších řešení „domorodého problému“. Některé návrhy zůstaly nakonec jen „na papíře“ a nebyly přeneseny do reality, jiné však byly uskutečněny.

3.3.1 Odysea Namů

Snad s úplně prvním návrhem na masovější systematickou deportaci²⁰⁹ přišel v dubnu 1904 guvernér Kamerunu Puttkamer, když koloniální sekci Ministerstva zahraničí v Berlíně navrhl přesídlení nedávno povstávších Hererů do své kolonie. Tím, v Puttkamerově dopisu doslova „přesazením“,²¹⁰ by se zabily dvě mouchy jednou ranou. Zlepšila by se bezpečnostní situace v NJA a zároveň by se podařilo snížit deficit pracovních sil v Kamerunu. Puttkamerův návrh však nebyl přijat.

První plánovanou a posléze i realizovanou deportací se stalo vysídlení členů kmene Nama, kteří během úvodních měsíců hererského povstání bojovali na německé straně. Asi stovka těchto bojovníků byla v říjnu 1904, po povstání vlastního kmene, odzbrojena a internována. Kvůli bezpečnostním obavám nebyli tito domorodci nasazeni na nucené práce a po nějakou dobu byl jejich další osud nejistý. Zdá se, že s řešením přišel guvernér Leutwein, když navrhl deportaci jako nejlepší cestu, jak tyto domorodce „zabezpečit“. ²¹¹ Leutweinovi se zdálo, stejně jako předtím Puttkamerovi, že deportace Namů přinese řešení několika problémů najednou. Za prvé zmizí bezpečnostní riziko, které doposud namští bojovníci představovali. Za druhé budou moci být domorodci nasazeni na práci v jiné z německých kolonií, trpících nedostatkem pracovních sil. S ohledem na první problém deportace Namů skutečně řešení nabídla. S ohledem na ten druhý však skončila naprostým fiaskem a pro domorodce několikaletou odyseou.

Výše zmiňovaní Namové byli spolu s dalšími nově zajatými domorodci, ve skupině 119 lidí, odesláni v listopadu 1904 na nucené práce do německého Toga. Po prvním měsíci, který v kolonii bez větších problémů přestáli, byli odesláni za prací do vnitrozemí kolonie. Zde se jich většina, za zcela nedostatečného zaopatření, infikovala malárií, úplavicí či plicními chorobami. Infekční nemoci se spolu s nezvyklým klimatem a nedostatečnou a neobvyklou stravou ukázaly jako smrtící. Pouze 11 Namů zůstalo nenakažených a 63, tedy více než 50 %, zemřelo do poloviny roku 1905. ²¹²

²⁰⁹ K první uskutečněné deportaci, ještě zcela nesystematické a dopředu neplánované, došlo již krátce po výbuchu povstání Hererů. Tehdy bylo téměř 300 Hererů z okolí Swakopmundu internováno na lodi Eduard Bohlen a již šest dnů po počátku povstání, tedy 20. ledna 1904, deportováno do Jižní Afriky. Toto první uskutečněné vystěhování bylo však jen předzvěstí dalších, lépe organizovaných a důkladněji koordinovaných deportačních akcí.

²¹⁰ (Krüger 1999, 138) „verpflanzen“

²¹¹ Hull 2005, 79

²¹² Krüger 1999, 138

Když bylo zřejmé, že bez okamžitého rázného zásahu zemře během krátké doby i zbytek Namů, byly jim zvýšeny přídělky potravin a podáno očkování. Na jejich zdravotní stav tato opatření ale žádný zřetelný vliv neměla. Schlettwein, vyšší správní úředník z Lomé, tak mohl ve zprávě z června 1905 napsat tato slova: „Velmi vysoká úmrtnost mezi Hotentoty následkem střevní choroby, doposud 54 mrtvých. Okamžité odstranění (*Entfernung*) z Toga bezpodmínečně nutné.“²¹³ Na konci téhož měsíce oficiálně guvernér Toga požadoval, podpořen dobrozdáním lékařů, aby ještě žijící Namové byli posláni zpět do své vlasti. Koloniální sekce Ministerstva zahraničí tuto žádost poslalo dále úřadům v Německé jihozápadní Africe, které ji však důrazně odmítly. Zastupující guvernér Tecklenburg k vysoké úmrtnosti Namů v Togu dokonce poznamenal, že „není překvapivá a musí být brána jako odvěta za povstání“.²¹⁴ Von Trotha zase ve svém odmítavém stanovisku zdůrazňoval především nebezpečí, jaké by návrat Namů do kolonie představoval. Argumentoval slovy, že „za každého Němce zastřeleného jedním z těchto Witbooiů bude nést zodpovědnost osoba, která nařídí jejich repatriaci.“²¹⁵ Dále pak navrhl, aby byli tito Namové odesláni do Německé východní Afriky.

Namové však nebyli odesláni ani tam, ani zpět do Německé jihozápadní Afriky, protože se koloniální administrátoři v Berlíně „šalamounsky“ rozhodli tentokrát vyzkoušet poslední německou africkou kolonii. V září 1905 bylo 49 přeživajících Namů odesláno do Kamerunu. Tamní guvernér Puttkamer si sliboval jejich uplatnění jako pastevců dobytka. Avšak když je poprvé spatřil a zjistil v jakém jsou zdravotním stavu, rychle své naděje pozbyl a pouze poznamenal: „Jejich současný stav dělá žalostný dojem“.²¹⁶ V takovém stavu byla většina Namů schopna jen lehké práce, a proto guvernér Puttkamer naléhal na převoz těchto „nepoužitelných jedlíků“²¹⁷ zpět do Německé jihozápadní Afriky. K tomu také konečně v červnu 1906 došlo a 42 přeživších Namů se vrátilo do své vlasti.

První větší experiment se sociálním inženýrstvím tedy skončil pro německé autority nezdarem a pro domorodé obyvatele, kteří se mu museli podrobit, katastrofou. Devatenáctiměsíční putování po německých koloniích přežila sotva jedna třetina původního počtu deportovaných Namů. Tento „neúspěch“ však německé kolonisty od dalších podobných plánů zdaleka neodradil.

3.3.2 Další plány

V některých případech šly německé představy o nadvládě a možnostech sociálního inženýrství vskutku do extrémů, jako *exempli gratia* v případě návrhu guvernéra Lindequista z července 1906 – tedy pouhý jeden měsíc po návratu 42 Namů - na trvalé vystěhování a deportaci všech Witbooi Namů (1 599 lidí) a téměř dvou stovek dalších Namů na Samou a do Adamui v Kamerunu. Jelikož byli Namové obecně v kolonii považováni za téměř nepoužitelné k práci a tudíž za zcela postradatelné, zabývalo se Ministerstvo pro kolonie tímto návrhem vážně. Z důvodu vysokých finančních nákladů, odhadovaných na více než 800 000 marek²¹⁸ na tak masivní deportaci, jej však definitivně v polovině července 1906 zamítlo²¹⁹ a následně ze stejných důvodů odmítlo i vysídlení alespoň kmenových náčelníků, se kterým předtím předběžně souhlasilo.

Dalším z projektů kreativního Lindequista byl plán masivního poválečného přesídlování v rámci Německé jihozápadní Afriky. Tak měla být téměř celá africká populace kolonie po válce přesídlena – Hererové na jih a Namové naopak na sever. Nejprve byly - abych použil výrazu

²¹³ Podtrženo v originále. (Bühler 2003, 371)

²¹⁴ Bühler 2003, 372

²¹⁵ Hull 2005, 80

²¹⁶ Hull 2005, 79

²¹⁷ Hull 2005, 81

²¹⁸ Bühler 2003, 374

²¹⁹ Většina těchto domorodců byla nakonec transportována do koncentračního tábora na Haifischinsel.

zástupce guvernéra NJA Oskara Hintragera - „přesazeny“²²⁰ menší skupinky tzv. Stürmann Nama a Veldschoendrager Nama v počtu 80 respektive 44 domorodců do oblasti Grootfontein, kde žili pod přísným dohledem.²²¹ Během dalších let pak došlo k přesunům přibližně čtvrtiny členů obou domorodých kmenů do různých částí kolonie.²²² Takový přesun do nezvyklého a částečně neznámého prostředí měl vést k zpretrhání pout mezi domorodci, jejich zemí a jejich kolektivní historií a k další erozi jejich identity.

Přesuny domorodců v rámci kolonie však její administrativní vedení na dlouho neuspokojily a zejména zástupce guvernéra Oskar Hintrager opakovaně naléhal na Berlín ve věci deportace části Namů do jiné z kolonií. V roce 1910 mu konečně bylo vyhověno a 93 Namů, mezi nimi 40 žen a 27 dětí, bylo deportováno do Kamerunu. Výsledky tohoto experimentu byly prakticky shodné s výsledky pokusu uskutečněného o šest let dříve. Namové se opět nedokázali adaptovat na nezvyklé prostředí, zdravotně velmi strádali a nebyli schopni vykonávat žádné fyzicky náročnější práce. Více než polovina jich zemřela, než bylo – i po intervenci některých poslanců v *Reichstagu* – 42 přeživších v srpnu 1912 opět vráceno do Německé jihozápadní Afriky.²²³

Kromě těchto uskutečněných přesunů existovaly i plány na další podobné deportace, o kterých se po několik let diskutovalo nejen v obecné rovině, ale vskutku detailně. Koloniální byrokracie tak například řešila otázky, jak vysoké mají být přídělky pro deportované Afričany, či zda má být každému z deportovaných přidělen jeden pár bot apod.²²⁴ Přestože ne všechny tyto plány došly naplnění a byly uskutečněny, svědčí o mocenském nároku německých kolonistů nad domorodým obyvatelstvem. Sociální inženýrství bylo jednou z cest k totální kontrole nad africkými domorodci. Hrozba, již měly pro bezpečnost a stabilitu NJA vojensky poražené a z velké části v koncentračních táborech strádající domorodé kmeny představovat, byla zveličena a využita k ospravedlnění sociálních experimentů. Celá kolonie a s ní v některých případech i Kamerun, Togo, Nová Guinea a další se staly jakousi laboratoří bílého muže, v níž byli domorodci relegováni do role pokusných zvířat. Laboratoří, ve které bylo možné experimenty, bez ohledu na to, zda se ty předchozí vydařily či nikoliv, libovolně často opakovat.

3.4 Na cestě k totalitní společnosti

Jednou z mnoha cest k totální kontrole nad domorodci bylo uzavřít je do koncentračních táborů, nasadit je na nucené práce či deportovat je z tradičních území. Další možnou cestou bylo omezení a kontrola jejich životů za pomoci legislativních opatření. Němečtí kolonisté využili v hojné míře i tuto možnost. Za pomoci zákonů, nařízení a vyhlášek domorodé obyvatelstvo vyvlastnili, označili, zakázali mu uzavírat smíšená manželství atd. Důvodem k přijetí takovýchto opatření byl pragmatismus a snaha v co největší možné míře ovládat a kontrolovat jejich život na německém území, a tím „navždy zlomit [jejich] odpor a opakování povstání učinit nemožným.“²²⁵

Nejvýznamnějšími mezníky na cestě k totální kontrole nad Afričany se staly: Tecklenburgova vyhláška z 23. září 1905 o zákazu smíšených manželství, rozhodnutí windhoeckého soudu ze září 1907 a zejména Lindequistovo „Nařízení č. 82“ ze 17. srpna 1907. O důvodech jejich přijetí, jejich plánovaném i reálném dopadu na život domorodců budou vypovídat následující odstavce.

²²⁰ Stoecker 1986, 142

²²¹ Stoecker 1986, 142

²²² Bley 1996, 151.

²²³ (Bühler 2003, 382) Hintrager se i v tomto případě jednoznačně postavil proti návratu deportovaných domorodců do NJA, když v dopise ministru pro kolonie Dernburgovi z 1. února napsal: „...kvůli humanitárním ohledům na těchto několik [domorodců] není možné zapomínat na stejné ohledy vůči tisícům bílých v této kolonii.“ (Bühler 2003, 378)

²²⁴ Krüger 1999, 141

²²⁵ Slova zástupce guvernéra NJA Hanse Tecklenburga z července 1905, citována dle Kaulich 2001, 268.

3.4.1 Zákaz rasově smíšených manželství

V jedné z úvodních částí této práce bylo charakterizováno podřadné postavení domorodců v koloniální hierarchii (viz kapitola 1.2.2) a zároveň i některá rasově segregační opatření přijatá německými kolonisty (viz kapitola 1.2.3), jakož i jejich obava z rasově smíšených svazků a nárůstu populace míšenců (viz kapitola 1.2.3.1). Jako jedno z možných řešení „problému smíšených svazků“ se Němcům jevil import evropských žen do kolonií. Ten měl snížit potřebu styku německých mužů s domorodými ženami, redukovat množství smíšených svazků a zároveň omezit nárůst počtu jejich potomků. Během války Herero však vedoucí administrátoři v NJA začali uvažovat i o mnohem radikálnějším řešení – oficiálním zákazu smíšených manželství.

Takovým zákazem by se částečně podařilo eliminovat dva spojené problémy - rasový a sociální. Smíšené svazky odporovaly nejen rasovému paradigmatu doby, ale navíc ohrožovaly postavení a sociální status bílých mužů v kolonii. Děti ze smíšených manželství se stávaly německými občany, čímž automaticky získaly stejná práva jako bílí Němci. Zákazem smíšených manželství by došlo k odepření oficiálního posvěcení těmto svazkům a zároveň by se zabránilo nebezpečí povýšení míšenců na německou úroveň. Definitivně by se též vyjasnil status míšenců, jejichž postavení nebylo do té doby nikdy s konečnou platností klarifikováno.

3.4.1.1 Tecklenburgovy návrhy

Prvním, kdo přišel s oficiálním legislativním návrhem zařadit míšence do stejné skupiny jako domorodce, byl již v roce 1903 zástupce guvernéra Hans Tecklenburg. Podle jeho návrhu by míšenci byli jasně odděleni od Evropanů a nezískávali by automaticky jejich práva. Výjimky měly být možné pouze v případě, že by byl dotyčný míšenc „přinejmenším ze „tří čtvrtin bílý“ a svou výchovou, vzděláním, povahou a životním postojem takového zvýhodnění hodný.“²²⁶ S tímto návrhem však Tecklenburg poněkud předběhl dobu. Jeho čas měl přijít až od dva roky později.

Válkou změněná situace v kolonii a radikalizace osadníků²²⁷ umožnila v roce 1905 vydat nařízení, které šlo dále než starší Tecklenburgův návrh a úplně zakazovalo smíšené svatby.²²⁸ Jak si roku 1909 pochvaloval bývalý komisař pro osídlení v NJA Paul Rohrbach, došlo „díky domorodému povstání roku 1904...k radikálnímu vyburcování národního a rasového uvědomění“²²⁹, které usnadnilo přijetí nekompromisních opatření. Tím pravděpodobně nejradikálnějším byla vyhláška, kterou zástupce guvernéra Hans Tecklenburg vydal 23. září 1905. Její znění bylo následující: „Hodlám uplatnit rozhodnutí koloniální sekce Ministerstva zahraničí o civilních svatbách mezi bělochy a domorodci resp. bastardy, která se podle nového znění *Schutzgebietsgesetz* z 10. září 1900 stala pochybnými. S ohledem na to se až do dalšího rozhodnutí takové svatby nebudou provádět.“²³⁰

Tecklenburg spatřoval hlavní důvody pro vydání zákazu v oblasti rasové a mocenské, o čemž vypovídá jeho a Hintragerovo vysvětlení v dopise pro koloniální sekci Ministerstva zahraničí, ve

²²⁶ Zimmerer 2003a, 27

²²⁷ Pro její popis a charakterizaci důsledků kampaně, zobrazující Herery jako brutální bestie nešetřící ani ženy a děti, viz. Sobich 2006, 112-143

²²⁸ Později byly zákony omezující, či zakazující smíšená manželství vydány i v jiných německých koloniích. V březnu roku 1906 byla vydána podobná vyhláška v Německé východní Africe, tedy v zemi, kde byla do té doby registrována pouze jediná smíšená svatba. (Kundrus 2003, 219) V Togu neexistovala žádná smíšená manželství, ale přesto bylo roku 1912 dětem ze smíšených manželství zakázáno používat příjmení otce. Na Samoy, kde bylo smíšených svazků ze všech německých kolonií nejvíce (76), byly svatby smíšených párů zakázány roku 1912.

²²⁹ Kundrus 2003, 233

²³⁰ Kundrus 2003, 243 – 244

„Ich beabsichtige, eine Entscheidung des Auswärtigen Amtes, Kolonialabteilung, über die nach der neuen Fassung des Schutzgebietsgesetzes vom 10. September 1900 zweifelhaft gewordene Zulässigkeit standesamtlicher Trauungen zwischen Weißen und Eingeborenen bzw. Bastards herbeizuführen. Mit Rücksicht hierauf sind solche Trauungen bis auf weiteres nicht vorzunehmen.“

kterém o smíšených svazcích píše následující: „Těmi je nejen výrazně narušena čistota německé rasy a německé mravnosti, ale i ohroženo mocenské postavení bílého muže vůbec.“²³¹

Tecklenburgovo nařízení by se podle kontextu svého vydání i podle svého znění, na první pohled mohlo jevit jako dočasné opatření, které bude za nějaký čas nahrazeno novou vyhláškou či zákonem, který situaci ošetří definitivně. To se ale nikdy nestalo a Tecklenburgova vyhláška zůstala v platnosti do konce německé koloniální nadvlády.

Zákaz uzavírat smíšená manželství vyvolal v Německu vášnivou diskuzi, protože se dotýkal jedné ze základních lidských svobod a intimního vztahu muže a ženy, tedy oblasti, do které stát zasahoval jen velmi omezeně.²³² Proti zákazu se rázně vyslovili zejména zástupci církvi a misii. Úřední svazek musel předcházet tomu náboženskému, a tak se staly *de facto* i náboženské svatby zakázanými, resp. neplatnými. Protesty misionářů²³³ však nic nez mohly proti rozhodné podpoře zákazu většinou usedlíků v kolonii.

Postoj kolonistů je dobře patrný z omezení, která sami v té době přijali. Např. lovecké a vojenské spolky v NJA odmítaly přijímat za členy muže, kteří měli za manželky domorodé ženy.²³⁴ Ve Windhoeku zakázala roku 1906 školská rada společnou výuku bílých dětí s dětmi ze smíšených manželství²³⁵. Gibeonská asociace dokonce zakázala členství každému kdo by si „nepochybně dopřával sexuálního vztahu s africkými ženami.“²³⁶ Ba i protestantské kostely v NJA odmítaly přijímat děti pocházející ze smíšených svazků. Jak je patrné, v některých případech se diskriminace nevztahovala pouze na africké domorodce, ale i na jejich evropské partnery a potomky.

3.4.1.2 Rozhodnutí windhoeckého soudu

Nezůstalo však jen u zákazu uzavírání smíšených svazků. Rozhodnutí vrchního soudu ve Windhoeku ze září roku 1907 v případě Leinhos posunulo situaci ještě mnohem dál. Domorodá Ada Marie Leinhos, vdaná za německého osadníka, podala k soudu žádost o rozvod. Windhoecký soud však její žádost zamítl a prohlásil manželství od počátku za neplatné. Tříčlenný soud – předsedající soudce měl právnické vzdělání, dalšími dvěma soudci byli řezník a švec – své rozhodnutí odůvodnil tím, že Ada Marie Leinhos je domorodou ženou, a nemohla tudíž vstoupit do svazku manželského s německým mužem. Soud aplikoval Tecklenburgovu vyhlášku retributivně na manželství, uzavřené ještě před jejím vydáním. Tímto precedentním rozhodnutím *de facto* anuloval na 30 smíšených manželství, která byla před rokem 1905 v kolonii uzavřena. Přestože se rozhodnutí o zrušení svateb týkalo jen 30 rodin, a mělo tedy malý praktický dopad, ukazuje, do jakých extrémů byli němečtí kolonisté ochotni zajít.

Ještě významnější rozhodnutí než v tomto konkrétním případě, vyřkl soud v rovině obecné. Soud při diskuzích o definici domorodce rozhodl, že domorodcem je každý, mezi jehož předky je

²³¹ Kundrus 2003, 244

„Durch sie wird nicht allein die Reinerhaltung deutscher Rasse und deutscher Gesittung hier sehr wesentlich beeinträchtigt, sondern auch die Machtstellung des weissen Mannes überhaupt gefährdet.“

²³² Některé páry zákaz obešly svatbou v britských koloniálních městech. Žádost německého Ministerstva zahraničí, aby se těmto svazkům zabránilo, adresovaná v roce 1913 britské ambasádě v Berlíně, byla zamítnuta. Z důvodu mezinárodněpolitických tlaků byly některé svatby mezi černochoy a bělochoy z jiných evropských zemí povoleny.

²³³ Ani misionáři nebyli všichni stejného názoru. Např. pastor Hasenkamp ve své řeči na konferenci Rýnské misie, publikované v roce 1913, prohlásil, že dobro a přínos zákona „nelze hodnotit podle toho, zda omezuje svobodu jednotlivce, ale podle toho zda je prospěšný a nezbytný pro stát“. Podle něj zákony zakazující smíšená manželství splňovaly kritérium přínosu pro stát. (Bley 1996, 215)

²³⁴ Mamozai 1989, 132

²³⁵ Je dokumentován i případ, kdy učitel odmítl zapsat žáka do výuky, protože se mu vzhledem jevil jako míšenec. Situace byla vyřešena až po konzultaci s úřady. (Kundrus 2003, 271)

²³⁶ Bley 1996, 214

nejméně jeden domorodec. Toto *Ein-Tropfen-Regel* definoval následovně: „Pokud je možné prokázat něčí původ z primitivních národů, pak je jeho potomek podle své krve domorodcem.“²³⁷

Nová definice představovala dalekosáhlou změnu. Zatímco dříve byl domorodec definován jak rasově, tak kulturně, nové vymezení bylo rozhodujícím obratem k biologicko-rasistické definici. Dříve – i podle zamýšleného Tecklenburgova návrhu z roku 1903 – bylo možné, alespoň teoreticky, výchovou, vzděláním, kulturou apod. překlenout hranici mezi domorodcem a Evropanem. Při definici podle krve to již možné nebylo.²³⁸ Kdo se domorodcem nebo míšencem narodil, ten jím do konce života i zůstal.²³⁹

3.4.1.3 Další omezující nařízení

Ne všichni vedoucí koloniální úředníci se spokojili s výše uvedenými nařízeními a rozhodnutími. Míšenecká populace stále narůstala.²⁴⁰ Proto nadále existovaly snahy rozšířit zákazy i na sexuální vztahy mezi Němci a domorodými ženami, případně je alespoň výrazně stigmatizovat a postihnout tak nejen černošské domorodce, ale i jejich bělošské partnery.

Jejich výsledkem bylo například rozhodnutí, kterým Němci ve smíšených svazcích, nebo v konkubinátu s domorodkyněmi přišli roku 1908 mimo jiné o své volební právo.²⁴¹ S dalším opatřením, které mělo bílé muže odradit od sexuálních vztahů s domorodkyněmi, přišel guvernér Theodor Seitz²⁴² roku 1912. Podle jeho návrhu měla být státu placena pokuta 1 000 marek za každého narozeného míšence. Tu by musel platit nejen otec dítěte, ale všichni muži, kteří s danou ženou během inkriminovaného období měli pohlavní styk. Návrh byl nakonec Ministerstvem pro kolonie zamítnut s tím, že podobné nařízení neexistuje v žádném z „moderních kulturních států“.²⁴³ Guvernérovi Seitzovi se však podařilo prostřednictvím „Nařízení o míšenecké populaci“ (*Verordnung über die Mischlingsbevölkerung*) prosadit alespoň zmírněnou verzi původního návrhu podle níž musely domorodkyně všechny narozené míšence registrovat na policii. Záměrně ponižující procedura měla ženy, slovy zástupce guvernéra Hintragera, upozornit, že „spustit se s bílým mužem, je prohřeškem proti jejich národu.“²⁴⁴ Podle jednoho z dalších paragrafů navíc mohla policie požadovat oddělení smíšeného páru, pokud jeho soužití provázelo rušení veřejného pořádku (*öffentliches Ärgernis*)²⁴⁵. Když k němu v určeném čase nedošlo, mohla policie takovou separaci vynutit. Tento paragraf byl v několika případech skutečně aplikován.²⁴⁶

²³⁷ Zimmerer 2003a, 29

„Solange sich noch die Abstammung von einem Zugehörigen eines Naturvolks nachweisen lässt, ist der Abkömmling infolge seines Blutes ein Eingeborener.“

²³⁸ V roce 1913 byl např. Ludwig Bauman soudem prohlášen za míšence, přestože podle dobrozdání Felixe Hoesche, člena parlamentu, prezidenta Německé společnosti pro šlechtění a Německého sdružení šlechtitelů koní, byl ze „sedmi osmin“ bílý, a tudíž ze „šlechtitelského hlediska“ bílý. (Kundrus 2003, 274)

²³⁹ (Zimmerer 2003a, 29) Na základě tohoto rozhodnutí, byli v dalších letech někteří jedinci opakovaně soudy označeni za domorodce, přestože se celý svůj život se považovali za bělochy a bylo s nimi tak i zacházeno. V roce 1913 byl za domorodce dokonce soudem označen občan USA, který se v kolonii usadil. Koloniální administrativa ho označila za „plnokrevného černocha“ (*Vollblutneger*), z čehož vyšel i soud při svém rozhodnutí. (Nagl 2007, 63)

²⁴⁰ K 1. lednu 1912 bylo podle oficiální statistiky v NJA 117 míšenců mužů, 140 míšenek žen a 1 647 míšených dětí. (Mamozai 1989, 128)

²⁴¹ Ne všichni se však s takovým omezením svých práv smířili. Nejlepším dokladem toho je stížnost farmáře Beckera adresovaná guvernérovi NJA, ve které žádá o navrácení volebního práva (viz příloha). Velmi zajímavé je při tom zdůvodnění jeho žádosti, ve kterém vedle ekonomických, nacionálních a legalistických argumentů využívá – možná nevědomě – i některé rasové argumenty, ne nepodobné těm používaným úředníky v kolonii. V jedné pasáži tak Becker tvrdí, že jeho žena je „téměř bílá“ (*fast weiß*), což dokládá i fotografií přiloženou k dopisu. Možná, že i toto zdůvodnění přispělo k tomu, že Beckerovi byla po konzultacích s Berlínem nakonec udělena výjimka a volební právo mu bylo navráceno.

²⁴² Guvernérem NJA byl od roku 1910 do první světové války.

²⁴³ (Kundrus 2003, 249 – 250) Podpory se ale návrh dočkal např. u misionáře v NJA Wanderse. Ten navrhol dokonce sledování bělochů a černošek, které se s nimi stýkaly, tajnou policií a africkými špehy. (Zimmerer 2003a, 30)

²⁴⁴ Zimmerer 2003a, 30

„Verfehlung gegen ihr Volkstum ist, sich mit einem weißen Mann zu eizulassen.“

²⁴⁵ Kaulich 2001, 279

²⁴⁶ Stoecker 1986, 211

Parlamentní debaty o míšencích

Debata o smíšených manželstvích, míšencích a jejich statusu nebyla však omezená pouze na NJA či kolonie, ale v letech 1912 a 1913 se v podobě dlouhých diskuzí dostala i na půdu berlínského parlamentu. Diskutovalo se totiž o novém zákonu o říšském občanství. Různorodé názory na jeho podobu byly přitom jen stěží slučitelné.

Na jedné straně stáli poslanci vedení Mathiasem Erzbergerem, kteří, přestože obecně hleděli na smíšené vztahy negativně, požadovali uznání a zrovnoprávnění všech smíšených manželství a udělení německého občanství dětem pocházejícím z těchto svazků. Rezoluci v tomto duchu představili v parlamentu 21. března 1912.

Na druhé straně stála skupina, jejíž pohled dobře charakterizuje návrh zákona na kompletní zákaz smíšených svazků, přednesený ministrem pro kolonie Wilhelmem Solfem 2. května 1912. Ve své výzvě se Solf na poslance obrátil takto: „Vážení pánové, naléhavě vás žádám, abyste se v této otázce dali vést svými instinkty, žádám vás, abyste do problému smíšených manželství nevnášeli žádné sociálně-politické a dogmatické argumenty. Prosím vás, nechte na sebe jednoduše působit holá fakta. Když posíláte své syny do kolonií, přejete si, aby vám do domu přivedli černé snachy? Přejete si, aby vám do kolíčky položili vnuky s vlnitými vlasy? Ještě mnohem horší je ale fakt, že Německá koloniální společnost dává ročně 50 000 marek na cesty bílých dívek do NJA. Chcete, aby se tyto bílé dívky vrátily zpět s Herery, Hotentoty a Bastardy jako svými manželky?...Celý německý národ vám bude vděčen, když budete uvažovat pouze tímto způsobem: Jsme Němci, jsme bílí a chceme bílí zůstat.“²⁴⁷

V jeho apelu je zřejmý důraz kladený na emoce, instinkty a iracionální city poslanců, na jejich národní hrdost a na jejich rasovou čest. Nakonec ani tento apel nestačil a smíšené svatby nebyly parlamentem explicitně zakázány a domorodci neztratili možnost získat německé občanství. Zároveň však nebylo přijato žádné rozhodnutí, které by bránilo nebo alespoň omezovalo stávající koloniální praxi. Výsledkem byl kostrbatý kompromis, který mohl je stěží někoho uspokojit. Nejméně ze všech pak africké domorodce, jejichž postavení zůstalo i nadále velmi neutěšené.

Vedle zákazu smíšených manželství přinesla radikalizovaná atmosféra v kolonii během války Herero a bezprostředně po jejím skončení několik dalších opatření, která výrazně zasáhla do každodenního života Afričanů. Pravděpodobně tím ze všech nejvýznamnějším bylo téměř kompletní vyvlastnění Afričanů.

3.4.2 Vyvlastnění domorodých obyvatel

Poprvé navrhla vyvlastnění hererské půdy a dobytka již v roce 1904 berlínská pobočka Německé koloniální společnosti za účelem pokrytí nákladů na vedení války v NJA.²⁴⁸ Uplynulo něco přes rok a její návrh stal skutečností. Císařským dekretem z 26. prosince 1905²⁴⁹ byla Hererům vyvlastněna půda a všechny movitý, jakož i nemovitý majetek. Uvědomíme-li si, jakou centrální

²⁴⁷ El-Tayeb 2003, 86

„Meine Herren, ich bitte Sie dringend, sich in dieser Frage von ihren Instinkten leiten zu lassen, ich bitte Sie dringend, keine sozialpolitischen und dogmatischen Momente in das Problem der Mischehen hineinzutragen. Ich bitte Sie, einfach die nackten Tatsachen auf sich wirken zu lassen. Sie senden Ihre Söhne in die Kolonien: wünschen Sie, dass sie Ihnen schwarze Schwiegertöchter ins Haus bringen? Wünschen Sie, dass sie Ihnen wollhaarige Enkel in die Wiege legen? Aber noch viel schlimmer: Die Deutsche Kolonialgesellschaft gibt jährlich 50.000 Mk. dafür aus, dass weiße Mädchen nach Südwestafrika geschickt werden. Wollen Sie, dass diese weißen Mädchen mit Herero, mit Hottentotten und Bastards zurückkehren als Gatten?...Die ganze deutsche Nation wird Ihnen Dank wissen, wenn sie keine andere Erwägung haben als die: Wir sind Deutsche, wir sind Weiße und wollen Weiße bleiben.“

²⁴⁸ Bühler 2003, 366

²⁴⁹ „Kaiserliche Verordnung betreffend die Einziehung von Vermögen Eingeborener im südwestafrikanischen Schutzgebiet“

a nezastupitelnou úlohu hrál dobytek v životě Hererů, budeme schopni alespoň zčásti pochopit dopad takového opatření na příslušníky kmene. Hererové ztratili již v roce 1897 kvůli moru desetitisíce ze svých stád a během války přišli o většinu zbylých kusů. Německým rozhodnutím jim nyní byly odebrány i poslední kusy dobytka. Vedle toho ztratili Hererové i veškerou půdu, svá pole a svá kmenová území, na kterých po generace žili. Kmen Namů byl vyvlastněn o rok a půl později nařízením z 8. května 1907.²⁵⁰ Do budoucna mohli jednotliví Afričané znovu nabýt půdu nebo dobytek pouze s povolením guvernéra, které však až do konce německé nadvlády v Německé jihozápadní Africe nebylo, až na několik výjimek po roce 1912, uděleno.²⁵¹

Hlavním cílem vyvlastnění domorodého majetku bylo učinit Afričany zcela závislé na kolonistech a jimi poskytované práci. Války v kolonii pomohly odůvodnit nutnost přesunu domorodého majetku do rukou kolonistů a kompletní transformaci poměrů v kolonii. Zástupce guvernéra Tecklenburg později vysvětloval postoj administrativy k vyvlastnění takto: „Konfiskaci podléhá majetek povstaleckých a částečně povstaleckých kmenů. Nesejde na tom, zda se přímo angažovaly v nepřátelských válečných akcích, či zda jim jen napomáhaly. Bylo by slabostí, která by se nám hořce vymstila, kdybychom dnes se nám nabízející možnost nevyužili...Zde, v této sídelní kolonii nesmí domorodec nikdy ztratit vědomí o tom, že žije v zemi bílého muže a pod německými zákony.“²⁵²

O to, aby si tohoto faktu byli domorodci stále vědomi, se postarala další německá nařízení.

3.4.3 Značení domorodých obyvatel a pasová povinnost

K maximalizaci kontroly nad domorodci bylo nutné, mít o nich co největší přehled, tedy zejména kontrolu nad místem jejich pobytu a jejich pohybem. K tomu směřovaly dvě spolu související nařízení²⁵³, vydaná Lindequistem 18. srpna 1907, s výstižnými jmény: „Opatření ke kontrole domorodců“ a „Nařízení o pasové povinnosti domorodců“.²⁵⁴ Cílem obou bylo umožnit Němcům totální kontrolu nad pohybem domorodců a také co nejefektivnější rozdělení domorodých pracovních sil po celé kolonii.

Podle prvního opatření museli nadále všichni domorodci starší sedmi let neustále nosit číslované kovové přívěšky (identifikační známky) okolo krku, které měly sloužit k jejich snadnější identifikaci. Na každé známce byla vyobrazena říšská koruna a vyryto jméno okresu s číslem přívěšku. Domorodci měli povinnost nosit známky tak, aby byly viditelné. Na požádání policie, či dokonce jakékoliv „bílé osoby“ měli povinnost se přívěškem prokázat. Pokud tak určitý domorodec neučinil, měl každý běloch právo jej zatknout, nebo předat policii. Výsledkem byl systém rasové nadvlády ve kterém „každý Evropan mohl plnit funkci policie při dohledu nad domorodci.“²⁵⁵ Domorodcům bez identifikační známky bylo zakázáno poskytovat potravu,

²⁵⁰ Drechsler 1984, 141

²⁵¹ (Bley 1996, 231) Výjimky povolující vlastnictví dobytka byly mnohem častější než ty povolující vlastnictví půdy. Díky nim a zejména díky využití neoficiálních cest se Hererům podařilo do konce německé koloniální éry získat část svých stád zpět. (Krüger 1998, 18) Více o hererském odporu proti vyvlastnění a dalším německým nařízením z této doby viz Prein 1994, 99-121

²⁵² Drechsler 1984, 141

„Der Einziehung unterliegt das Stammesvermögen der aufständischen und der teilweise aufständischen Stämme. Ob direkt Handlungen kriegerischer Feindseligkeit vorgenommen oder solchen nur Vorschub geleistet ist, macht kein Unterschied. Es wäre eine Schwäche, die sich bitter rächen würde, wenn man die gegenwärtige Gelegenheit, alles Eingeborenenland zu Kronland zu erklären, ungenutzt vorübergehen ließe...Hier in dieser Siedlungskolonie darf einen Eingeborenen nie das Bewusstsein verlassen, dass er im Lande des weißen Mannes und unter deutschen Gesetzen lebt.“

²⁵³ Tato nařízení byla v původní verzi formulována již na konci roku 1905 úředníky ve Windhoeku, posléze předložena ke schválení koloniální sekci Ministerstva zahraničí v Berlíně a poté ještě během roku 1907 k připomínám jednotlivým distriktům v kolonii.

²⁵⁴ (Bühler 2003, 398) „Maßregeln zur Kontrolle der Eingeborenen“, „Verordnung über die Paßpflicht der Eingeborenen“

²⁵⁵ Bley 1996, 174

ubytování či jakoukoliv jinou pomoc.²⁵⁶ V případě její ztráty byla domorodci za poplatek 1 marky vydána známka nová.²⁵⁷

Druhé nařízení stanovovalo povinnost zvláštního cestovního povolení – pasu – při cestě mezi různými obvody kolonie, resp. do jiného obvodu kolonie, než ve kterém byla domorodcova identifikační známka registrována.²⁵⁸ Povolení mohl domorodec získat pouze s písemným souhlasem svého majitele, který jej mohl z „vážných důvodů“ odmítnout udělit. Na každém pasu měly být zaznamenány následující údaje: datum vystavení, jméno Afričana, jeho kmenová příslušnost, číslo jeho identifikační známky, jeho bydliště, druh jeho práce, důvod pro opuštění obvodu a případně další podrobnosti.²⁵⁹ Pas byl platný vždy pouze na jednu přesně vymezenou cestu a v cílovém místě cesty musel být odevzdán.

Myšlenka značení domorodců nebyla v kolonii úplně nová. Von Trotha již v lednu 1905 navrhoval, aby všem zajatým Hererům byl připevněn „nesnímatelný cínový znak“ s označením „G.H.“ (*gefangener Herero*).²⁶⁰ I některá opatření týkající se pasové povinnosti předběhla stěžejní vyhlášku z roku 1907 o několik let. Úplně poprvé byla vnitřní pasová povinnost zavedena pro domorodce v okolí Swakopmundu již 18. května 1904.²⁶¹ V několika dalších obvodech se tato povinnost rozšířila během let 1904 až 1906.²⁶²

Příprava na zavedení identifikačních známek probíhala už v době před samotnou vyhláškou. Již v zajateckých táborech dostala část domorodců identifikační známky s číslem, vydávané nejprve vojenskými a poté civilními úřady. Každá známka byla policií registrována podle čísla. Do roku 1914 bylo vydáno přes 140 000 těchto známek.²⁶³

3.4.4 Pracovní opatření

Série domorodých ustanovení byla završena třetím předpisem z léta roku 1907. „Nařízení o služebních a pracovních poměrech“²⁶⁴ se vztahovalo k práci a smluvním kontaktům s domorodci. Každý domorodec starší 14 let musel podle tohoto předpisu disponovat „služební knížkou“ (*Dienstbuch*), do které se stejně tak jako na policii, zapisovaly veškeré pracovní smlouvy a povinnosti. „Služební knížka“ byla v podstatě druhou identifikační známkou, která umožňovala sledovat pohyb Afričanů. V každé *Dienstbuch* byly zaznamenány tyto údaje: jméno domorodce, jeho kmenová příslušnost, číslo identifikační známky²⁶⁵, jméno zaměstnavatele, začátek nástupu služby a její délka.²⁶⁶

Podle dalšího paragrafu se každý domorodec musel registrovat na policii v místě svého pobytu, jinak jeho pracovní smlouva nemohla vstoupit v platnost. Každý domorodec bez práce, nebo každý domorodec, který nebyl schopen prokázat zdroj svého příjmu, mohl být potrestán za „povalečství“.²⁶⁷ Domorodci byli vydáni zcela na pospas libovůli svých zaměstnavatelů²⁶⁸, kteří

²⁵⁶ Bley 1996, 173

²⁵⁷ Zimmerer 2001, 78

²⁵⁸ Krüger 1999, 143

²⁵⁹ Zimmerer 2001, 72

²⁶⁰ (Hull 2005, 72) Později, v roce 1912, přišel zemědělský spolek v Okahandje dokonce s návrhem označit domorodce tetováním. (Zimmerer 2003a, 40)

²⁶¹ Krüger 1999, 142

²⁶² Těmito obvody byly: Keetmanshoop (7. října 1904), Grootfontein (9. února 1905), Windhoek (9. listopadu 1905) a Karibib (16. ledna 1906). (Zimmerer 2001, 74-75)

²⁶³ Zeller 2003, 72

²⁶⁴ (Bühler 2003, 398) „*Verordnungen über Dienst- und Arbeitsverhältnisse*“

²⁶⁵ Číslo na identifikační známce se tak stalo spojnicí všech důležitých dokumentů: registru, cestovního povolení (pasu) i služební knížky.

²⁶⁶ Zimmerer 2001, 80

²⁶⁷ Bley 1996, 172

²⁶⁸ Téměř jediná práva, která domorodým zaměstnancům zůstala, byla možnost ohlásit „hrubé zneužívání“, nebo „hrubé porušení pracovních podmínek ze strany zaměstnavatele“ a povinnost zaměstnavatele postarat se o domorodce během prvních čtyř týdnů jeho nemoci. Možnost domoci se těchto práv byla však ve skutečnosti téměř nulová. (Bley 1996, 173)

jim mohli pracovní smlouvu ukončit pro jakýkoliv z následujících prohřešků: opakovaná neposlušnost, podněcování k neposlušnosti, krádež, dezerce, nemoc trvající déle než čtyři týdny atd.²⁶⁹

Další opatření z třetího předpisu stanovilo, že na jednom pozemku nesmělo žít více než deset domorodců nebo deset domorodých rodin a doporučilo „hygienický“ odstup jednoho kilometru mezi obydlími domorodců a německými farmami.²⁷⁰ Cílem tohoto nařízení bylo definitivní rozbití kmenové soudržnosti a zpřetrhání tradičních pout. O tom svědčí i následující Tecklenburgova slova: „Veškerá kmenová organizace skončí. *Werften* hluboko v buši, které se snažily vyhnout politickému dohledu, nebudou tolerovány. Staly by se totiž ohnisky vzpomínek na kmenový život a dny, kdy Afričané vlastnili půdu.“²⁷¹ Masa atomizovaných domorodců odloučená od svých bližních se měla stát snadno ovladatelnou a na Němcích ještě více závislou nestrukturovanou pracovní třídou.²⁷²

Výsledkem pracovních opatření bylo, že nejméně 20 000 z 22 300 dospělých domorodců v kolonii²⁷³, tedy okolo 90 %, bylo zaměstnáno Evropany.²⁷⁴ Afričané se ocitli v situaci nevolníků, kteří byli téměř všichni bezprostředně závislí na svých evropských pánech.

3.5 Shrnutí – společnost vpravdě totalitní

Kromě výše uvedených opatření, regulujících domorodý život, byla v posledních letech německé koloniální nadvlády vydána celá řada jiných, která dále limitovala prostor, v němž se domorodci mohli svobodně rozhodovat a v němž nebyli zcela pod kontrolou úřadů. Některá z těchto ustanovení se týkala *exempli gratia*: nucené kontroly zdravotního stavu domorodců (zejména žen), kontroly a prohledávání soukromých obydlí, uplatňování poštovní cenzury či regulace používání domorodých příjmení.²⁷⁵ Byť jejich dopad nebyl ve srovnání s von Lindequistovým „Nařízením č. 82“ tak dalekosáhlý a dramatický, byla vedena stejnou logikou. Jejich cílem bylo v co nejvyšší možné míře kontrolovat a řídit život domorodých Afričanů – uzavřít je do jakési „svěrací kazajky“.

Bylo by ovšem nesprávné klást rovnítko mezi utopické představy Němců o totální nadvládě a úplné kontrole a jejich praktické prosazení v realitě. Existoval totiž „značný rozpor mezi normativním nárokem a jeho praktickým prosazením.“²⁷⁶ Systém dokonalé kontroly domorodců se nikdy nepodařilo plně institucionalizovat a uskutečnit. Dosažení totální kontroly bránily zejména dva faktory. Prvním byl ryze objektivní problém rozlohy země a nedostatku personálu a prostředků. Vzhledem k obrovské rozloze NJA, logistickým problémům a početnímu (ne)poměru mezi domorodci a kolonisty bylo zřejmé, že systému nebude možné v dohledné době dát zcela pevnou formu. K tomu nedostačoval zejména počet policistů, vojáků a úředníků a prostředků, které měli k dispozici pro zajištění kontroly a pro prosazení opatření v případě, že se proti nim zvedl odpor. Druhým faktorem, který prosazení systému bránil, byla nevdle části zúčastněných –

²⁶⁹ Bley 1996, 173

²⁷⁰ Gründer 2000, 122

²⁷¹ (Bley 1996, 223) Takto se Tecklenburg vyjádřil již v květnu 1904, což svědčí o tom, jak brzy po začátku války Herero se podobné plány německých úředníků začaly rodit. Jediným pozůstatkem kmenové organizace byla nadále pouze funkce jakéhosi „domorodého předáka“. Do té byli domorodci jmenováni buď vládou nebo majitelem farmy podle toho, zda šlo o domorodce pracující na veřejné půdě nebo soukromých farmách.

²⁷² Paul Rohrbach, komisař pro osídlení v NJA, to přesně vystihl svým komentářem z roku 1907, ve kterém o domorodých opatřeních psal, že jejich cílem bylo „zajistit aby v co nejvyšší možné míře byli [Hererové] zbaveni své národní identity a svého národního charakteru a postupně splynuli s ostatními domorodci v jednobarevnou pracovní třídu.“ (Fage, Oliver 1985, 465)

²⁷³ Ovamy žijící na severu NJA, převážně mimo dosah německého vlivu, v to nepočítaje.

²⁷⁴ Bley 1996, 250

²⁷⁵ Krüger 1999, 142

²⁷⁶ Zimmerer 2003a, 40

jak černošského, tak bělošského obyvatelstva - se do něj zapojit nebo jej zcela podporovat. Byly to především ekonomické zájmy evropského obyvatelstva a farmářů, které vedly k obcházení rigidních pracovních nařízení a snazšímu získávání pracovních sil.

Přes nereálnost praktického uskutečnění totalitních utopických cílů neváhali Němci učinit řadu koordinovaných opatření, která k naplnění těchto cílů měla vést. Domorodé obyvatele při tom redukovali na pouhý snadno dostupný a lehce nahraditelný pracovní materiál, který bylo možné jakkoliv využít a který měl sloužit pouze německým potřebám. Číslo na identifikační známce pro domorodce jako by symbolizovalo jejich redukci ze svébytných jedinců na pouhá numera.

Afričané byli dehumanizováni a ztratili prakticky všechny osobní svobody, které dnes považujeme za elementární: svobodu pohybu, svobodu vlastnickou, svobodu volby povolání a řadu dalších. Domorodci, označení téměř jako dobytek, mohli nadále vlastnit půdu a dobytek, pracovat, usazovat se či cestovat, jen pokud jim to bílí němečtí muži povolili. To však nestačilo. Němečtí kolonisté považovali za nutné kontrolovat a dohlížet i na osobní život domorodých Afričanů. Kombinace opatření neměla vést jen ke změně vnějšího chování afrických domorodců, ale ideálně i k posunu jejich vnitřních postojů, jak to vyjádřil např. komentář z úvodníku *Windhuker Nachrichten* z 5. dubna 1906 v němž stálo: „Chceme, aby Hererové přijali postoje předepisované v NJA německým právem a aby se staly základem jejich pocitů.“²⁷⁷

V Německé jihozápadní Africe se rozvinul systém, ve kterém se kolonisté pokusili za pomoci totalitních metod zcela ovládnout domorodé obyvatelstvo. Oba konstituující prvky kolonie – němečtí kolonizátoři a kolonizovaní domorodci – jako by nadále snad ani nežily ve stejné zemi. Evropané obývající své farmy a svá města - domorodci rozprášeni po malých skupinkách po celé zemi; Evropané požívající plná občanská práva – domorodci zbaveni nejen svých práv, ale i tradičních symbolů svého bytí: dobytka, kmenových insignií a náčelníků.²⁷⁸

Vztahy v NJA, jak se vyvinuly v průběhu a po skončení války Herero, jsou nejlepším dokladem pro tezi Hannah Arendtové o kořenech totalitárních režimů v africké politice evropských koloniálních mocností a dále dokladem toho, že aspekty totalitarismu je možné identifikovat v různých obdobích lidské historie.²⁷⁹ V NJA se navíc totalitní projevy a zejména totalitní cíle²⁸⁰ v mnoha ohledech podobají spíše těm známým z moderních totalitních společností než z těch tradičních. Tak jako moderní totalitní režimy se ani ten v NJA nespokojil s vyčleněním určité části obyvatel z politického života, či jiné sféry veřejné existence, ale usiloval o ovládnutí člověka v jeho celistvosti, o kontrolu všech aspektů jeho života. Také míra atomizace - o které se hovoří jako zvláštním znaku moderních totalitních režimů - domorodého obyvatelstva je srovnatelná. Domorodci v NJA měli být odděleni nejen od svých bližních, ale násilně odříznuti i od své historie, země, kultury a tradic.

Značná podobnost s moderními totalitárními režimy vyplyne i při letmém srovnání domorodé politiky v NJA s šesti body z tradiční definice totalitarismu Friedricha a Brzezinského. Koloniální rasismus sice nebyl detailně promyšlenou, jednotnou a závaznou ideologií, nicméně byl sdílen nejširšími vrstvami německých kolonizátorů. Masovou politickou stranu v NJA nenajdeme, neboť v koloniálním prostředí nebyla k prosazení ideologie nutná, avšak byrokratický státní aparát byl i bez její existence ideologií prostoupen. Osoba koloniálního guvernéra nebyla neomezeným

---

²⁷⁷ Bley 1996, 223

²⁷⁸ Bley 1996, 255

²⁷⁹ Krüger 1999, 137 hovoří ve vztahu k NJA o „aspektech totalitního zacházení s lidmi“. Melber (citovaný v Krüger 1999, 137) dokonce o společnosti v Baumanově smyslu, jako o „uměle založené zahrádce, která je násilím udržovaná v plánované podobě.“

²⁸⁰ Připomeňme si ještě slova Martina Malii z jeho stati *To the Stalin Mausoleum*: „Totalitarismus neznamená, že takové režimy vykonávají ve skutečnosti totální kontrolu nad obyvatelstvem; znamená to spíše, že na takovou kontrolu aspirují.“ (Novák 2007, 117)

vůdce a i generál von Trotha byl pouhým smrtelníkem, jehož rozhodnutí mohla být změněna a který se někdy musel podřídit. Avšak přímo ve vztahu k domorodcům byla moc guvernéra a jím řízeného koloniálního aparátu téměř neomezená a možnost Afričanů domorodou politiku ovlivnit téměř nulová. Absolutní monopol na kontrolu ozbrojené moci v NJA existoval, jakož i úplná kontrola prostředků masové komunikace, byť tyto prostředky hrály v koloniálním prostředí odlišnou roli než v moderních evropských režimech. Systém fyzické a částečně i psychologické kontroly domorodců zajišťovaný policejním aparátem nalezneme v NJA též. A konečně - přestože v kolonii neexistovala centrálně řízená ekonomika - domorodé obyvatelstvo bylo řízeným subjektem koloniální ekonomiky s minimální autonomií.

Přes celou řadu shod by však bylo nepřesné totalitní politiku v NJA dát zcela na roveň totalitarismu Hitlerova Německa nebo Stalinova Sovětského svazu, tedy systémů podle kterých byly klasické politologické teorie totalitarismu modelovány. Zásadním rozdílem mezi těmito systémy byl fakt, že se v NJA totalitní nárok nevztahoval na celou populaci, ale jen na její etnickou příslušností definovanou část. Odlišná byla také skutečná míra prosazení totalitního nároku. Pokud si však jsme vědomi prvního faktu a vzhledem k druhému považujeme totalitarismus za ideální typ, kterého není v realitě nikdy možné dosáhnout, je přípustné německou politiku v NJA vůči domorodcům po skončení války Herero označit příviskem totalitární.

4 „Koloniální politika je vždy nelidská“²⁸¹

Země, které se zúčastnily Berlínské konference na přelomu let 1884/85 se v jejím závěrečném aktu zavázaly „dohlížet na zachování domorodého obyvatelstva a vylepšení jeho mravní a materiální životní situace.“²⁸² Vznesená slova se ve většině případů ukázala být prázdnými formulacemi. Evropští kolonisté projevovali velmi malý zájem o „mravní“ či „materiální“ situaci afrických domorodců, nerespektovali jejich tradice, kulturu a zvyky a někdy se vůbec nezajímali ani o jejich „zachování“. Ke kolonizaci bylo potřeba zbraní a koloniální konfrontace s sebou vždy nesla určitou úroveň násilí. V tomto ohledu existovaly mezi koloniálními mocnostmi a jejich domorodou politikou značné podobnosti. Kromě základních analogií se v jejich politikách dá také identifikovat řada rozdílů. Otázkou je, zda byly v případě německého kolonialismu tyto rozdíly pouze kvantitativní, nebo i kvalitativní, tedy zda šel německý kolonialismus „zvláštní cestou“ (*Sonderweg*). Pokud ano, v čem byla tato cesta zvláštní?

Při komparaci německého kolonialismu v Africe s koloniální politikou ostatních evropských zemí je důležité si uvědomit, že lze jen stěží hovořit o německém kolonialismu v jednotném čísle, ale spíše je třeba mluvit o „německých kolonialismech“. Německá koloniální politika nebyla zdaleka uniformní a homogenní a lišila se jak kolonii od kolonie, tak i v rámci jednotlivých kolonií. Podmínky v jednotlivých koloniích, způsob administrativy či právní postavení domorodců byly v různých německých koloniích odlišné a zasloužily by vlastní srovnání. Především rozdíly mezi sídelními koloniemi (*Siedlungskolonie*) a těmi ostatními byly často markantní. Německou koloniální „správu“ na území dnešní Rwandy nebo Burundi²⁸³ lze jen stěží srovnat s fungováním Toga²⁸⁴ či Kamerunu a ty na oplátku jen složitě zařadit do stejného rámce jako území dnešní Tanzanie a zejména současné Namibie. Obecně se dá říci, že čím více německých kolonistů v dané kolonii sídlilo a čím více docházelo k jejich styku s domorodci, tím byla koloniální domorodá politika radikálnější. Své nejradiálnější podoby dosáhla v kolonii Němci nejvíce osídlenou – v NJA, která bude také zejména předmětem následujícího srovnání.

Vzhledem k rozsahu této práce a předmětu komparace je zřejmé, že srovnání koloniálních politik různých evropských zemí bude v horizontální rovině spíše stručné a i v té vertikální poměrně omezené. Problematičnost takového srovnání je dána nejen rozsahem komparovaného předmětu, ale navíc amplifikována i absolutním nedostatkem odborných prací, které by se o takové srovnání v celoafrickém kontextu pokoušely. Přesto se za pomoci krátké komparace evropských koloniálních politik vůči domorodcům v Africe, v období korelujícím s dobou německé kolonizace, pokusím zodpovědět otázku výše naznačenou. Hlavními vztažnými body budou v následujícím – časově synchronním - srovnání kolonie Velké Británie a Francie, tedy dvou evropských velmocí jejichž hospodářský a vojenský potenciál byl nejvíce srovnatelný s tím německým. Oblastmi a aspekty koloniální politiky, které budou komparovány, jsou – odpovídající struktuře této práce – rasismus, genocida a totalitarismus.

4.1 Rasismus a fyzické tresty

Rasismus byl přítomný ve všech afrických koloniích. Tak jako Němci přicházeli i ostatní evropští kolonisté na africký kontinent s již utvořenou představou o hierarchické struktuře lidstva

²⁸¹ Theodor Leutwein citovaný dle Schaller 2004, 416.

„*Kolonialpolitik ist übertaupt eine inhumane Sache*“

²⁸² Kaiser 1994, 138

²⁸³ Ještě v roce 1913 se počet Evropanů v obou těchto dnešních zemích odhadoval na pouhých 138. (Koponen 1995, 562)

²⁸⁴ V Togu např. ještě v roce 1914 bylo pouze okolo stovky německých koloniálních úředníků. (Sebald 2003, 289)

a s rasovými teoriemi, které se v africkém kotli přetavily v rasismus. Stejně jako Němci se také zástupci Británie, Francie, Portugalska či Belgie viděli jako africkým domorodcům – zejména těm černošským – nadřazení v prakticky všech oblastech lidské činnosti. Stejně jako Němci i oni rasismu využili k ospravedlnění koloniální expanze a nutnosti „výchovy“ domorodých „děti“, ať ji již nazývali *civilizing mission*, *white man's burden*, *la mission civilisatrice* nebo jinak.

Ve všech evropských koloniích na africkém kontinentu se binární protiklady kolonizátor - kolonizovaný, křesťan - pohan, bílý - černý, lidé - nelidé promítly i do institucionálního a právního rámce. Ve všech afrických koloniích tak najdeme velmi podobnou kombinaci ponižování, diskriminace a vykořisťování založenou na rozdílu v barvě kůže. V každodenním styku s kolonisty se Afričané ocitli v postavení podřadných, mnohdy sotva k lidskému plemeni přínaležících, jedinců. Koloniální legislativou bylo jejich podřadné postavení kodifikováno a upevněno. Vláda skrze dekrety a právní dualismus byly spíše standardem než výjimkou. U koloniálních soudů se spravedlnosti domorodci dovolali jen málokdy. Fyzickým trestům se v koloniálním životě vyhnuli jen zřídka.

Ve většině ohledů nevykazovala německá koloniální správa – zejména ta místní - zásadní rozdíly oproti správním systémům ostatních zemí a „nebyla autoritativnější než francouzský nebo belgický způsob vlády“. ²⁸⁵ Používala stejné nebo velmi podobné metody jako ostatní koloniální mocnosti. Kvalitativně byl mezi nimi rozdíl pramalý ²⁸⁶, a hovořit se tak dá spíše o odlišnostech kvantitativního rázu. Takové rozdíly spatřují někteří v uplatňování fyzických trestů na domorodém obyvatelstvu. Fyzické tresty našly široké uplatnění u všech koloniálních mocností a staly se standardním způsobem prosazování autority nad domorodci, ²⁸⁷ avšak v německých koloniích měly být podle této interpretace používány ještě častěji a za drobnější prohřešky než v koloniích ostatních evropských mocností. ²⁸⁸ Např. Nuhn toto tvrzení dokládá výsledky jedné americké studie. Podle ní bylo roku 1912 u soudů v Německé východní Africe vyneseno 8 057 rozsudků nařizujících fyzické potrestání domorodců, což představovalo přibližně 48 % ze všech 18 868 soudních rozhodnutí v daném roce. Naproti tomu britské soudy ve východní Africe rozhodly ve stejném období o fyzickém trestu pouze v 370 z 9 113 rozsudků, tedy pouze v 4,2 % případů. ²⁸⁹

Vysvětlením pro tuto diskrepanci by mohla být relativně větší dostupnost fyzických trestů v německých koloniích, podmíněná jen minimem administrativních zábran a právních překážek. ²⁹⁰ Tomu by napovídala i slova německého konzula v Nairobi Brodeho, který poznamenal, že „spravedlnosti se snáze dosáhne v německých oblastech než v britských koloniích, kde je zapotřebí učinit celou řadu formalit, než se domorodci dostane zaslouženého trestu“. ²⁹¹

Avšak taková interpretace se jeví být poněkud zjednodušenou. Nebylo by pravděpodobně velkým problémem vybrat jiný soubor údajů ²⁹² a pomocí něho například dokázat, že – co se fyzických trestů týče - byl belgický koloniální režim brutálnější než ten německý, nebo stejně nelidské byly v řadě aspektů i ten britský a francouzský.

²⁸⁵ Gründer 2000, 241

²⁸⁶ Byť např. Stoecker 1968, 8 je toho názoru, že pravděpodobně žádný jiný koloniální aparát přelomu 19. a 20. století nebyl tak hluboce ovlivněn nevědeckými a rasistickými ideologiemi jako ten německý. Dokládá to např. údajem o tom, že zatímco v britských a francouzských koloniích bylo zvykem udělovat Afričanům dlouhodobě sídlícím v metropoli občanství, v Německu se tak před rokem 1918 nedělo. Rasismus, exkluzivní pojetí občanství a neochota pozvednout Afričany udělením občanství na úroveň Evropanů se podle něj více projevovala v Německu než např. v Británii či Francii. (Stoecker 1986, 211) Podobně také ještě v roce 1914 nestudoval na německých univerzitách žádný africký student pocházející z německých kolonií.

²⁸⁷ Loth 1976, 96

²⁸⁸ Stoecker 1987, 123

²⁸⁹ Nuhn 1998, 61

²⁹⁰ Odborník na koloniální legislativu Dr. Amis si rozdíly vysvětloval tím, že Německo nemělo tak dlouhou koloniální tradici a - přestože sledovalo stejně rasistickou politiku jako Británie nebo Francie – dávalo svůj rasismus „po německém způsobu otevřeně a upřímě“ najevo. (Sebald 2003, 288)

²⁹¹ Koponen 1995, 360

²⁹² Tak např. podle Sebaldy (Sebald 1988, 309) tvořily fyzické tresty v Togu v letech 1908 – 1912 v průměru jen kolem 12 % ze všech vyměřených trestů. Vězeňské a finanční tresty byly mnohem častějšími.

Vcelku vzato pomohl rasismus domorodce ve všech afrických koloniích odcizit a dehumanizovat, a tím i ospravedlnit zavedená diskriminační opatření jakož i zločiny na nich spáchané. Byl pojítkem všech koloniálních mocností a nejmenším společným jmenovatelem jejich koloniální politiky.

4.2 Koloniální války, genocida a koncentrační tábory

Tak jako rasismus byly i koloniální války obecným znakem evropské koloniální politiky. Domorodá povstání, kampaně k jejich potlačení a koloniální války byly v Evropě dominované Africe přelomu 19. a 20. století téměř na denním pořádku. Např. v Britské východní Africe (dnešní Keni) proběhlo jen mezi roky 1894 a 1914 padesát ozbrojených konfliktů mezi domorodci a kolonisty.²⁹³ Podobnou četnost konfliktů je možné pozorovat i v ostatních koloniích.²⁹⁴

Všechny evropské koloniální mocnosti používali násilí, často velmi brutálních forem. Ať již při samotné koloniální expanzi a dobývání nových teritorií, tak zejména při fázi jejich druhotné pacifikace. Asymetrické pacifikační války se staly rutinní záležitostí. Násilí, ke kterému při nich ze strany kolonizátorů docházelo, nebylo příliš omezeno odporem domorodců, ale spíše jen limitováno zábranami a hranicemi, jež si Evropané sami stanovili.²⁹⁵ Evropané si však zábrany ve vedení války kladli jen nerad a ještě neraději je dodržovali. Proto měly koloniální války obecně tendenci se v čase radikalizovat a brutalizovat. Výsledkem byly nezřídka vojenské kampaně vedené ve stylu *medži-medži* v Německé východní Africe. V ní použité metody, jako politiku „spálené země“, konfiskace úrody, zajímání civilistů či drastické tresty pro povstalce nalezneme na afrických bojištích opakovaně.²⁹⁶

Otázkou však je, zdali mezi koloniálními střety období před první světovou válkou nalezneme paralelu k válce Herero, tedy k válce vedené s explicitně stanoveným cílem vyhlazení podstatné části domorodého obyvatelstva. Válkou, která bývá, i kvůli časové a geografické blízkosti obou konfliktů, nejčastěji s válkou Herero kontrastována, je druhá búrská válka. I přes zjevné rozdíly v obou vojenských kampaních, týkající se především jejich zaměření a velikosti, jsem ani já žádnou vhodnější událost pro srovnání nenalezl.

4.2.1 Búrská válka

Búrská válka vedená v letech 1899 až 1902 v řadě ohledů - navýsost brutálním vedením války, extrémními záměry některých generálů, zřízením koncentračních táborů atd. - válku Herero z let 1904 až 1907 skutečně připomíná.

Válka, v koloniálním kontextu jedinečná tím, že se v ní střetli Evropané, vypukla 11. října 1899. Vidina „války“ jednoduché jako „čajový dýchánek“²⁹⁷ a snadného vítězství se britským generálům rozplynula brzy po tomto datu. Pouhých 10 000 vojáků, které měla Británie na jihu Afriky na začátku války, k vítězství rozhodně nestačilo a až mocné posily²⁹⁸ vedly k obratu ve válce a postupnému obsazení důležitých měst na jaře a během léta 1900.²⁹⁹ V tom momentě se zdálo, že válka spěje k rychlému konci. Búrské velení, zejména Botha, Smuts a De Wet, přešlo však po

²⁹³ Eckert 2006, 70

²⁹⁴ V bezprostřední časové blízkosti válce Herero probíhaly rozsáhlé boje např.: proti Mullovi Hassanovi v britském a italském Somálsku na přelomu let 1903 a 1904, proti Bakubům v Kongu v roce 1904, proti Batambům v Natalu v letech 1905-1906 nebo proti Satirům v severní Nigérii v roce 1906 atd. (Loth 1976, 83-89)

²⁹⁵ Maier 2001, 7

²⁹⁶ Jednou z takových válek bylo např. i potlačení rebelie kmene Baúle Francouzi na Pobřeží slonoviny v letech 1908-1910, které si podle některých odhadů vyžádalo statisíce vyhnaných a mrtvých. (Ansprenger 1999, 15)

²⁹⁷ Eberspächer 2006, 182

²⁹⁸ Na vrcholu válečných aktivit měla Británie na jihu Afriky asi 460 000 vojáků (z nichž asi 20 % bylo nasazeno v bojích), kteří stáli proti přibližně 90 000 búrským vojákům. (Eberspächer 2006, 192)

²⁹⁹ Bloemfontein byl obsazen 13. března, Johannesburg 30. května a Pretorie 5. června.

porážce v tradiční válce ke guerillovému způsobu boje, na který se Britům dlouho nedařilo najít účinný prostředek, a válka se tak protáhla o další dva roky.³⁰⁰ Během nich se vedení války postupně radikalizovalo a Britové, frustrovaní neschopností porazit nepřítele, používali stále brutálnějších metod.

Účinným prostředkem, vedoucím ke zlomení búrské vůle dále bojovat, se ukázala až brutální taktika spálené země, konfiskace úrody a internace civilního obyvatelstva v táborech, použitá Kitchenere. Britským jednotkám bylo v této fázi povoleno systematicky vypalovat domy Búrů a ničit jejich majetek. Celkem bylo tímto způsobem zničeno asi 30 000 obydlí.³⁰¹ Nejznámějším a nejkritizovanějším aspektem britské válečné taktiky nebyla však ani tak taktika spálené země, jako využití koncentračních táborů. V tomto ohledu také nejbližší připomíná válku Herero.

4.2.2 Koncentrační tábory

Koncentrační tábory využívané během búrské války sloužily k oddělení civilního obyvatelstva od vojáků. Toto opatření mělo sloužit k separaci jen stěží rozpoznatelných a oddělitelných entit v guerillové válce. Britští generálové zřídili dva druhy táborů, jeden pro búrské civilisty a druhý pro černé Afričany. Celkem bylo na území budoucí Jihoafrické Unie rozmístěno na 44 táborů pro bílé obyvatelstvo, do kterých se dostalo na 120 000 búrských žen a dětí a na 25 000 búrských bojovníků.³⁰² V táborech pro domorodce bylo shromážděno kolem 115 000 Afričanů.³⁰³

Přestože cílem britského armádního vedení nebylo koncentrované obyvatelstvo eliminovat či vyhubit, vedl nedostatek pozornosti věnovaný táborech v kombinaci s nedostatečným zaopatřením vězňů³⁰⁴ a častým bezprávím k masivním ztrátám na životech. Podobně jako o pár let později v koncentračních táborech v Německé jihozápadní Africe to byly zejména špatná hygiena, nedostatečná strava a neuspokojivé zdravotní zabezpečení, které vedly k řadě nemocí a šíření epidemií. Zanedbání a často katastrofální podmínky se promítly na vysoké úmrtnosti koncentrovaných. V táborech celkem zemřelo téměř 28 000 búrských žen a dětí a přibližně 14 000 domorodců, což znamená v prvním případě 17 až 24 % a ve druhém asi 12 % všech internovaných.³⁰⁵

Během nejhoršího období, v zimě na přelomu let 1900 – 1901, se úmrtnost blížila té z koncentračních táborů v Německé jihozápadní Africe. Přesto však v administrativě a správě koncentračních táborů v Německé jihozápadní Africe a v britských koloniích existovaly rozdíly. Za jeden z nejvýznamnějších považuje Hull ve své studii fakt, že přiděly masa pro nepřátelské civilisty byly v britských koncentračních táborech pětkrát vyšší než oficiální dávky pro zajatce a vězně v německých *Konzentrationslager*.³⁰⁶ Z toho Hull nebo například i Zimmerer odvozují, že výše dávek byla záměrně stanovena tak, aby způsobovala extrémní hlad a utrpení, jejichž přirozeným a v očích německých autorit akceptovatelným následkem byla smrt mas. Tomu, že v NJA byly koncentrační tábory, na rozdíl od těch britských, pokračováním vyhlazovací politiky jinými prostředky by nasvědčoval i fakt, že v německých koncentračních táborech zahynulo přibližně 45 % zajatců, což je 2krát až 4krát více než v táborech britských.³⁰⁷

Podobné lze říci i o búrské válce jako celku. Přestože do ní bylo zahrnuto prakticky veškeré búrské civilní obyvatelstvo a přes řadu brutálních metod v ní použitých se nejednalo, na rozdíl od

³⁰⁰ Válka oficiálně skončila až 31. května 1902.

³⁰¹ Ferguson 2003, 277

³⁰² Wesseling 199, 301-302

³⁰³ Hull 2005, 152 - 153

³⁰⁴ V táborech pro černé obyvatelstvo existovaly obecně ještě horší podmínky než v táborech pro Búry. Černošské obyvatelstvo např. dostávalo dvakrát méně jídla, než internovaní běloši. (Wesseling 199, 303)

³⁰⁵ (Hull 2005, 152 – 153) V bojích zemřelo přibližně 22 000 vojáků na britské straně a 7 000 na straně Búrů.

³⁰⁶ Hull 2005, 153

³⁰⁷ Pro srovnání: během druhé světové války zemřelo asi 58 % sovětských zajatců v německých koncentračních táborech. (Hull 2003, 159)

války Herero, o genocidu. Radikální opatření byla přijata s cílem ukončit válku, nikoliv zlikvidovat búrské či domorodé obyvatelstvo, jak tomu bylo v NJA.

4.2.3 Rekapitulace

Jak chování britské armády v búrské válce, tak německé armády ve válce Herero je důkazem o tendenci k brutalizaci koloniálních konfliktů a k použití drastických metod k potlačení domorodých povstání či guerillových bojů.³⁰⁸ Obě armády a jejich velící špičky byly schopné zapomenout na právní či etické normy a zvláště při frustraci z neschopnosti uštvět nepřítele jasnou porážku, byly schopné radikalizace. Londýn však měl tak jako většina ostatních koloniálních metropolí účinné páky, jak tyto tendence výrazně omezit a búrská válka je toho dobrým příkladem. Německo ale podobnými pákami nedisponovalo. Neexistence kabinetu a slabost *Reichstagu* ve vojenských otázkách ponechávala téměř veškeré vojenské pravomoci v rukou císaře a jím jmenovaného armádního velení. Německá armáda byla do značné míry autonomní a nekontrolovatelná, a proto byla účinná nevojenská intervence téměř nemožná. Německá armáda trpěla jistým druhem „autismu“.³⁰⁹

„Autistické“ sklony byly navíc podporovány o mnoho nižším vlivem veřejného mínění a absencí povinnosti armády skládat za své činy účty, než jaké existovaly ve Velké Británii. V Británii se vojenské vedení dočkalo široké kritiky ze strany veřejnosti a muselo se podrobit několika vyšetřováním – *Ladies' Commission Report, Elgin Report a Report of Reginald Baliol* – na jejichž základě došlo ke skutečným reformám. V Německu roku 1908 císař také svolal vyšetřovací komisi. Avšak na rozdíl od komisí britských, byly ty německé interní a nebyl v nich zastoupen žádný civilista. Výsledkem její činnosti byla úzce profilovaná zpráva³¹⁰, určená pouze armádě a císaři, s minimem reformních doporučení, která však stejně nebyla uplatněna.³¹¹

Závěrem je možno konstatovat:

Koloniální či administrativní masakry nalezneme ve všech afrických koloniích evropských velmocí. Díky technickým možnostem, organizaci velkého množství lidí a dehumanizaci nepřítele byly takřka na denním pořádku.³¹² V drtivé většině případů se však jednalo o masakry omezené, jejichž cílem bylo potlačení domorodého odporu, byť krutými a nelítostnými prostředky. Z množiny koloniálních masakrů vybočuje válka Herero právě v tomto ohledu. Nešlo v ní v prvé řadě o potlačení povstání, ale o úplnou likvidaci domorodého obyvatelstva. Zatímco by se pravděpodobně i některé jiné masakry, kvůli své povaze, daly označit za genocidní (*genocidal massacre*³¹³), pouze válka Herero se dá označit za genocidu.³¹⁴ Rozdíl mezi válkou Herero a ostatními koloniálními konflikty v Africe není pouze kvantitativní, ale kvalitativní.³¹⁵ Genocidní úmysl a také úroveň státní a vojenské organizace řadí válku Herero blíže ostatním genocidám 20. století než běžným koloniálním válkám.

³⁰⁸ Hull o těchto tendencích hovoří jako o „konečných řešeních“ (*final solutions*) v tom smyslu, že měly domorodce či jiné povstalce porazit takovým způsobem, že je navždy odradí od jakýchkoliv pokusů o povstání. (Hull 2003, 161) „...„konečné řešení“ má být věčným, neomezeným, definitivním. Má zamezit i pouhé možnosti opakování problému“. (Hull 2003, 143)

³⁰⁹ Hull 2003, 161

³¹⁰ Kritizována v ní byla např. koncentrická taktika použitá při bitvě na Waterbergu, avšak nikoliv von Trothova politika likvidačního vedení války.

³¹¹ Hull 2005, 194

³¹² Hull 2003, 142-143

³¹³ Jedním z takových případů by mohla být bitva u Obdurmánu ve které Britové zabili na 10 000 Súdánců a ani se nepokusili zachránit někoho z 15 000 zraněných. (Hart 2008, 196)

³¹⁴ Za genocidu bývá některými označována i válka vedená Itálií v Habeši v letech 1935-1939, ve které přišlo o život na 250 000 domorodců. Tato válka však byla vedena otevřeně fašistickým režimem v předvečer druhé světové války, a proto nebyla v této kapitole podrobněji komparována.

³¹⁵ Např. Osterhammel hovoří o plánované likvidaci Hererů a Namů v NJA jako o „krajní výjimce“ (*extreme Ausnahme*) mezi koloniálními válkami. (Osterhammel 2002, 51)

4.3 Totalitarismus a totalitní opatření

Nařízení a instituce, které se během války Herero a po ní v NJA rozvinuly, nebyly v koloniálním africkém kontextu zcela ojedinělé a pro řadu z nich - nucené práce, rasově diskriminační zákonodárství, zákony o pasové povinnosti apod. - je možné nalézt obdobu, nebo dokonce inspiraci v jiných koloniích. Do jaké míry byla tato opatření ostatních koloniálních mocností podobná těm z NJA necht' nastíní další řádky.

4.3.1 Nucené práce

Nucené práce lze v určité době najít v řadě afrických kolonií, byť to, co si pod tímto pojmem různí autoři představují, bývá mnohdy značně odlišné. Často tak bývá za nucené práce označována povinnost afrických domorodců odpracovat na půdě kolonistů určitý počet dní v roce, pokud nezaplátili daně. Nucená práce v této podobě byla v afrických koloniích spíše pravidlem než výjimkou. Považuji však za nutné toto pojetí nucených prací odlišit od kvalitativně jiné koncepce, jak ji nalezneme např. v NJA. Tamní nucené práce se blíží mnohem více dnešnímu obecnému chápání tohoto spojení, do značné míry determinovaného událostmi druhé světové války. V takovém pojetí nejsou nucené práce několikátýdenní povinností, ale časově neomezenou, neplacenou, nedobrovolnou a často ve velmi těžkých (válečných) podmínkách probíhající činností.

I nucené práce v této podobě nalezneme mimo NJA. Jako případ sám pro sebe se v tomto ohledu jeví Leopoldovo Kongo. Kongo, kde docházelo nejen k nasazení domorodců na nucené práce, ale i k jejich unášení a přesídlování, aby byli dole u a jiným pracovištím blíže, či amputování rukou těm, kteří nesplnili kvóty apod.³¹⁶ Někteří odhadují, že si tento brutální systém vyžádal až 100 000 mrtvých za rok.³¹⁷ Podle jiných si v letech 1885 až 1920 vyžádal až 10 milionů domorodých životů.³¹⁸ Rozsahem, délkou trvání i brutalitou se konžský systém nucených prací dá označit za ještě horší než ten v NJA. Na druhé straně se systém nucených prací v NJA od toho konžského a i od struktur v dalších koloniích odlišuje úzkým propojením se systémem koncentračních táborů a vysokým stupněm byrokratizace.

4.3.2 Zákaz rasově smíšených manželství

Vzhledem k tomu, že rasismus byl přítomen ve všech afrických koloniích, nepřekvapí, že tomu tak bylo i s rasově diskriminační legislativou. Odlišné zákony a právní normy pro skupiny obyvatel s různou barvou kůže nalezneme v určité míře ve všech koloniích. Nezřídka však objevíme i legislativu otevřeně segregační nebo zákony zaměřené proti smíšeným svazkům. Tak např. v roce 1906 byli Masajové v Britské východní Africe odděleni od ostatní populace uzavřením do rezervace.³¹⁹ V letech 1913 a 1936 byla za pomoci tzv. *Native Land Acts* vymezeno domorodým obyvatelům Jihoafrické Unie pouhých 13 % půdy, kterou mohli do budoucna obývat.³²⁰

Podobně častá byla, zejména v britských koloniích,³²¹ snaha omezit rasově smíšené vztahy a svazky. Např. V Jižní Rhodesii vyšel roku 1903 zákon trestající sexuální vztahy mezi evropskými

³¹⁶ Hart 2008, 194

³¹⁷ (Kaiser 1994, 137) Taková čísla však např. Rubinstein rezolutně odmítá a tvrdí, že během Leopoldovy nadvlády zemřelo 1 - 1,5 milionu domorodců, drtivá většina z nich na nemoci. (Rubinstein 2004, 95-99)

³¹⁸ Gellately, Kiernan 2003, 25

³¹⁹ Loth 1968, 49

³²⁰ Fage 2006, 440

³²¹ Ve francouzských koloniích podle Walgenbacha žádné podobné zákazy neexistovaly. (Walgenbach 2005, 80)

ženami a domorodými muži.³²² Také v Kapsku, Natalu a Oranžsku byl od přelomu let 1902/03 zakázán nemanželský sexuální styk mezi černými muži a bílými ženami. V Transvaalu se zákaz již od roku 1897 vztahoval i na styk manželský mezi Evropankami a domorodci.³²³ Konečně 1909 zakázala britská vláda svým úředníkům sexuální poměry s domorodými ženami zcela.³²⁴ Vedle zákonných opatření existoval v koloniích, jako např. Keni nebo Rhodesii i tlak neoficiální, kterým se britská komunita snažila bělochy žijící s Afričankami vyčlenit ze sociálního života.³²⁵

Zákazy podobné těm německým v oblasti sexuálních vztahů mezi domorodci a bělochy existovaly ve více afrických koloniích. Německý zákaz manželství bělochů s domorodkyněmi byl tak sice první, ale nikoliv ojedinělý v kontextu africké koloniální historie.³²⁶ Na druhou stranu se však NJA stala (a později i Německá východní Afrika) jedinou kolonií, kde byly principy rasové diskriminace a rasismu povýšeny nad zásadu svobodné volby muže a kde navíc došlo ke kompletní anulaci již existujících smíšených manželství. Lze proto souhlasit s tvrzením, že se v NJA jednalo o opatření, která „byla mezi evropskými koloniálními mocnostmi ve své rigiditě jedinečná“³²⁷, třebaže s poznámkou „v daném období.“ Přesto jsem však přesvědčen o tom, že se v tomto případě nejedná o rozdíl kvalitativní.

4.3.3 Vyvlastnění domorodých obyvatel a pasová povinnost

Ani nařízení řídící vyvlastnění domorodých obyvatel či pasovou povinnost se neomezovala na teritorium NJA. Bley spatřoval německou inspiraci při návrhu těchto opatření mimo jiné ve francouzském modelu vyvlastnění, uplatněném roku 1845 v Alžírsku či domorodém právu Transvaalu.³²⁸ Pro konkrétní příklady podobných předpisů není třeba z NJA chodit daleko. Již od roku 1896 museli mít Afričané vstupující do oblasti dolů v Kapské kolonii při sobě pasy, které jim dávaly možnost hledat až po tři dny zaměstnání.³²⁹ V JAU byla později pasová povinnost rozšířena téměř na všechna území mimo domorodé rezervace.³³⁰ V oblasti byly po roce 1910 taktéž v platnosti zákony zakazující nákup půdy Afričanům mimo „vymezená území“ bez povolení guvernéra apod.³³¹

Řada vyhlášek „příbuzných“ těm z NJA existovala i v dalších afrických koloniích, ale nařízení z NJA se „zásadně lišila svým rozsahem a radikálností“.³³² Tak třeba zatímco k vyvlastňování domorodé půdy a majetku docházelo v řadě kolonií, není mi znám případ, kdy by v době před první světovou válkou došlo k úplnému vyvlastnění domorodého obyvatelstva, tak jak tomu bylo v NJA. Stejně tak, zatímco povinnost nosit s sebou určitý druh pasů nebo pracovních knížek byla v koloniální Africe poměrně rozšířena, nepodařilo se mi identifikovat jiný případ, kdy by domorodé obyvatelstvo muselo nosit viditelné identifikační známky a kdy by Evropanům byly do rukou dány policejní funkce, tak jak tomu bylo v NJA.

³²² Iniciativy, které požadovaly trest i v opačném případě, tedy vztahu evropských mužů a domorodých žen, zůstaly neúspěšné.

³²³ Kundrus 2003, 221

³²⁴ Walgenbach 2005, 80

³²⁵ Walther 2004, 11

³²⁶ V Jihoafrické unii takový zákaz přišel v roce 1934 spolu se zákazem pohlavního styku mezi evropskými muži a domorodými ženami (Gosewinkel 2004, 245).

³²⁷ Gosewinkel 2004, 304

³²⁸ (Bley 1996, 171) Další inspirační zdroje vidí v severoamerickém osadnickém právu, právu jižanských států USA, pruském právu z roku 1810 vztahujícím se k právům a povinnostem služebníků nebo i Lippeho městských nařízeních z roku 1906.

³²⁹ Fage, Oliver 1985, 466

³³⁰ Fage, Oliver 1986, 553

³³¹ Fage, Oliver 1986, 549

³³² Bley 1996, 170

4.4 Shrnutí – německá koloniální politika jako extrémní příklad?

Jsem přesvědčen o obecné podobnosti politik a přístupu všech evropských koloniálních mocností k africkým domorodcům. Jsem dále přesvědčen o tom, že německá koloniální politika praktikovaná v Togu, Kamerunu a Německé východní Africe prakticky v žádném ohledu nevybočuje z řady politik ostatních evropských zemí a že obsahuje téměř stejnou kombinaci rasismu, diskriminace a brutality. Zároveň jsem však toho názoru, že německá politika vůči domorodcům v NJA během války Herero a po jejím skončení vybočuje jak z rámce německé domorodé politiky ve zbylých koloniích, tak z rámce domorodé politiky ostatních evropských zemí.

O tom nakolik z tohoto rámce NJA vybočuje, svědčí i závěry řady historiků. Souhlasím s autory směrodatné *The Cambridge History of Africa*, kteří německé domorodé zákonodárství v NJA hodnotí jako nejpřísnější v celé Africe.³³³ Souhlasím s nimi i v tom, že rozdíly mezi legislativou v NJA a v Jihoafrické Unii byly spíše kvantitativní než kvalitativní.³³⁴ Je však nutné zdůraznit slovo „spíše“, tedy že většina rozdílů byla spíše kvantitativních, ale že existovaly i odlišnosti kvalitativní. Kvalitativní diference jsou dobře charakterizovány následujícími dvěma, spíše anekdotickými, příklady. Zatímco v JAU existovalo zákonodárství omezující africký nákup půdy na „vymezená území“, v NJA nesměli domorodci půdu vlastnit vůbec. Zatímco se v JAU diskutovalo o tom, zda má být domorodým obyvatelům povoleno účastnit se voleb,³³⁵ v NJA se vedly diskuze o tom, jestli mají mít volební právo Němci žijící ve smíšených manželstvích s domorodkyněmi, respektive zda jim má být navraceno.

V žádné jiné africké kolonii nenalezneme, přinejmenším v období před první světovou válkou, tak extrémní domorodou politiku jako v NJA.³³⁶ Němečtí kolonisté jako by si pro své potřeby vypůjčili diskriminační nařízení a instituce z praxe ostatních koloniálních mocností a snažili se je, často v upravené a zpřísněné formě, přenést na jihozápad kontinentu. Vedle zahraniční inspirace přišli v některých případech i s vlastními novátorskými nápady. Výsledkem jejich kombinace byla totalitní opatření zbavující domorodce veškerého majetku, označující je identifikačními známkami, zakazující jim rasově smíšená manželství atd., která jinde v koloniální Africe této doby nenajdeme.

Někteří tvrdí, že to byl pozdní začátek německé koloniální éry, který způsobil, že se extremistické tendence v německých koloniích projevily výrazněji a byly také vědoměji prosazovány než v případě jiných koloniálních mocností.³³⁷ Jiní vysvětlují německou koloniální radikalitu velkou rolí armády a její převahou nad civilní sférou jak v koloniích, tak v samotném Německu.³³⁸ Přestože obě tato vysvětlení mohou přispět k částečnému pochopení radikální domorodé politiky v německých koloniích, neobjasňují, proč k největším radikalizaci došlo zrovna v NJA.

Za hlavní důvod a příčinu extremismu v NJA je podle mého názoru nutné považovat válku Herero, její genocidní záměr a její následky. Bez války Herero by tak rychlá a radikální přeměna poměrů v kolonii byla jen stěží představitelná. Nejenže pro samotné von Trothovo vyhlazovací vedení války těžko najdeme v ostatních koloniích paralelu, ale i dopady války a jejich rozsah budeme jen těžko adekvátně poměřovat. Zatímco ve většině ohledů jsou rozdíly mezi německým

³³³ I *General History of Africa* vydaná UNESCO roku 1985 označuje NJA spolu s Jihoafrickou Unií, za kolonii s nejvíce utlačovatelskou formou pracovních nařízeních. (Boahen 1985, 327)

³³⁴ Fage, Oliver 1985, 464

³³⁵ Fage, Oliver 1985, 491

³³⁶ Např. Zimmerer o systému kontrol hovoří jako o „pravděpodobně nejpřísnějším v historii kolonialismu.“ (Zimmerer 2005a, 57) Trutz von Trotha zase v NJA spatřoval „jediný důkaz teze Hannah Arendtové o kořenech totalitarismu v evropské koloniální politice.“ (von Trotha 1999, 434)

³³⁷ El-Tayeb 2003, 85

³³⁸ (Stoecker 1987, 125) Stoecker považuje německou koloniální praxi a politiku vůči domorodcům v subsaharské Africe před rokem 1914 za ojedinělou a srovnatelnou pouze s Kongem Leopolda II. (Stoecker 1968, 7)

kolonialismem a kolonialismem ostatních velmocí pouze kvantitativní, genocida Hererů v NJA představuje mezník a zlom kvalitativní.

Pakliže přijmeme tento závěr, že se alespoň v některých ohledech německá koloniální politika v NJA kvalitativně odlišuje od politiky ostatních koloniálních mocností, nabízí se otázka, jaké dopady tato odlišnost měla a zda určitým způsobem ovlivnila budoucí německý vývoj.

5 Historická kontinuita

Vztah mezi kolonisty a kolonizovanými byl dlouho vnímán jako jednostranný, jako asymetrický vztah akce a reakce, v němž všechny podstatné impulsy přicházely z koloniálního centra na koloniální periferii, kde měly obrovský dopad. O dopadu a vlivu kolonialismu na kolonizátory a jejich metropoli se příliš nehovořilo. Hannah Arendtová byla jedna z prvních, kdo si položil otázku nejen jak kolonialismus ovlivnil kolonizované, ale i jak působil a jaké dopady měl na kolonizátory. Tato otázka je zvláště relevantní u kolonialismu německého. V jeho případě se někdy hovoří „rolí předchůdce“ nacionálního socialismu či jeho „spojnice“ s ním, popřípadě o nacionálním socialismu jako o „extrémně radikalizované variantě“ německého kolonialismu.³³⁹

Na první pohled se srovnání německého kolonialismu a zejména německé politiky uplatňované v JZA s pozdější politikou nacistického Německa přímo nabízí. Očividný rasismus v německé Africe tak bývá srovnáván s rasismem ve Třetí říši; zákony, které zakazovaly smíšená manželství v NJA s norimberskými zákony; úplné vyvlastnění a značení domorodého afrického obyvatelstva s tím židovským; deportace a transfery Afričanů s metodami sociálního inženýrství užívanými o 30 let později; medicínské pokusy a podmínky v koncentračních táborech pro domorodce s těmi užívanými během druhé světové války atd.

Při takové komparaci je však na místě opatrnost. Je nutné vyvarovat se příliš rychlých srovnání a přehnaných simplifikací i teleologickému pohledu, tedy vidění vývoje jako nutně směřujícího k určitému předem danému a dopředu jasnému cíli. Není možné stát se „věštcem otočeným do minulosti“, který zvýhodněn možností pohledu do historie zpětně „předpovídá“ to, co se již událo a vidí kontinuity i tam, kde žádné nebyly. Takový pohled by byl značně ahistorický. Německý nacismus a totalitarismus Třetí říše nebyl historicky nevyhnutelným faktem, ke kterému by nezbytně německé dějiny šly. Při vědomí těchto úskalí je však možné ke komparaci přistoupit.

Jako vhodný rámec pro srovnání německé koloniální politiky v NJA se jeví ten užívaný Zimmererem. Zimmerer pojímá jak válku Herero, tak Hitlerovo tažení ve východní Evropě během let 1939-1945 jako koloniální války. Válku proti Polsku a Sovětskému svazu označuje za „bezpochyby největší dobovačnou koloniální válku v historii.“³⁴⁰ Německá politika ve východní Evropě skutečně měla svou podstatou a svým charakterem v řadě oblastí blíže politice koloniální než okupační. Jejím cílem bylo časově neomezené ovládnutí oblasti, její totální přeměna podle Hitlerových představ a zároveň dokonalé podřízení tamních obyvatel a jejich neúprosné využití. Nebyla tedy ani časově ani svými cíli omezenou politikou okupační. Jako koloniální byla válka vnímána i vysoce postavenými nacisty včetně Hitlera. Dobře tento postoj k válce na východě charakterizoval ve svém prohlášení z 1. září 1939 Edward Liedecke, oficiální německý plánovač pro východní Prusko, když řekl: „Co je třeba místo částečné politiky je totální kolonizace, která zabere celou oblast a přemění ji podle německých potřeb.“³⁴¹ Podobně se vyjádřilo říšské kancléřství v září 1940, když poznamenalo, že si politické vedení přeje zacházet s Poláky jako s „domorodci v kolonii“.³⁴²

Jsem přesvědčen o tom, že i když se nám nacistická politika a nacistické zločiny mohou kvůli svému rozsahu nebo brutalitě jevit jako jedinečné, je jejich srovnání možné. V případě německé koloniální politiky v NJA se za nejvhodnější pro srovnání jeví nacistické válečné tažení a válečná politika ve východní Evropě se speciálním zohledněním některých aspektů likvidace Židů, Romů a handicapovaných. Srovnání mezi oběma politikami bude probíhat ve dvou částech. Nejprve

³³⁹ Kundrus 2006, 48

³⁴⁰ Zimmerer 2005a, 49

³⁴¹ Zimmerer 2005c, 198

³⁴² Krüger 2006, 60

budu hledat paralely mezi oběma historickými událostmi v oblastech rasismu, genocidy a totalitarismu, abych poté přistoupil k diskuzi o otázce, zda se z těchto podobností dá skutečně usuzovat i na historickou kontinuitu.

5.1 Historické paralely

5.1.1 Od rasismu k totalitarismu

Hannah Arendtová o rasismu v Třetí říši píše: „Rasismus už pro ně nebyl spornou teorií pochybné hodnoty, nýbrž se denně realizoval ve fungující hierarchii politické organizace, v jejímž rámci by bylo bývalo velmi „nerealistické“ pochybovat.“³⁴³ Tak jako v Třetí říši byl rasismus i v NJA o pár desetiletí dříve hlavní ideologií. Ideologií realizující se „ve fungující hierarchii politické organizace“ a stavějící na konceptech rasy a prostoru.

5.1.1.1 Koloniální ideologie

Weltanschauung ovlivněný rasismem a biologizací sociálního, pohlížel na národ (*Volk*) jako na živoucí organismus, pro který platí zákony přírody. V takovém pojetí se musel národ buď neustále rozvíjet a růst, nebo jej čekal postupný úpadek a konečně zánik. Bylo tedy nutné zajistit mu podmínky pro přežití a růst. Jednou z možných cest k zabezpečení růstu byla kolonizace. Národ, zejména ten bez dostatečného prostoru (*Volk ohne Raum*³⁴⁴), si musel pro své přežití hledat nový životní prostor (*Lebensraum*³⁴⁵). Musel expandovat na nová a cizí území, do prostoru - ať již dříve obydleného, či nikoliv - který byl pojímán jako *tabula rasa* a který mohl být nově uspořádán a reorganizován podle představ kolonizátora bez ohledu na původní obyvatelstvo za použití sociálně inženýrských a dalších podobných metod.

Při skutečných výbojích však expandující národy nenacházely území, která by se dala označit jako *tabula rasa*, ale naopak teritoria často po staletí osídlená příslušníky jiných národů nebo kmenů. Oprávněnost vlastní expanze na cizí území a na úkor původního obyvatelstva byla ospravedlňována rasismem³⁴⁶ a interpretací světa jako hierarchicky uspořádaného. Jak expanze do Afriky, tak na východ Evropy byla proto nejen ospravedlnitelná, ale jevila se dokonce jako přirozená, jako v souladu s vývojem historie. Vyšší rasy, předurčené k vládnutí, přirozeně měly právo expandovat a ovládnout rasy nižší, předurčené k podřízení, či dokonce v krajním případě k likvidaci. Příklady tohoto výkladu světa v případě NJA byla uvedena celá řada (viz kapitola 1). Ani v případě německé expanze na východ Evropy nescházejí doklady o podobném stylu uvažování. Adolf Hitler se např. 17. září 1941 vyjádřil takto: „Slované se rodí otroky, toužícími po pánu.“³⁴⁷ Podobnou logiku uplatnil během války i generální guvernér okupovaných polských území Hans Frank, když prohlásil, že s regionem pod jeho správou „bude zacházeno jako s kolonií...Poláci se stanou otroky velkého německého impéria.“³⁴⁸ Bylo plným právem kolonizátorů původní obyvatelstvo, tyto „primitivní, zaostalé a neproduktivní“ lidi, využít podle svých představ. Ta lepší část z nich mohla být civilizována či převychována. Pro jedince, kteří však nebyli povzneseni na vyšší stupeň civilizace hodni, muselo být nalezeno jiné – někdy i konečné - řešení.

³⁴³ Arendtová 1996, 499

³⁴⁴ *Volk ohne Raum* byl román Hanse Grimma, jehož děj byl zasazen do Jižní Afriky. Grimm žil před vydáním románu patnáct let v NJA a jihoafrických koloniích. Název knihy později jako propagační heslo převzali nacisté.

³⁴⁵ První teorii *Lebensraumu*, při které se měl inspirovat i podmínkami v NJA, vytvořil Friedrich Ratzel v roce 1897. (Madley 2005, 432)

³⁴⁶ I když např. Kundrus se domnívá, že rasismus byl „možná spíše následkem než příčinou kolonialismu.“ (Kundrus 2006, 48)

³⁴⁷ Zimmerer 2005a, 55

³⁴⁸ Madley 2005, 438

Biologická interpretace světové historie a představa o nutnosti národní expanze pro přežití jsou jedněmi ze základních paralel mezi kolonialismem wilhelmského Německa a expanzionizmem nacionálně socialistického státu.

5.1.1.2 Koloniální praxe

Obdoby mezi oběma *situation coloniale* lze nalézt nejen v motivaci a ideologickém ospravedlnění, ale i v koloniální praxi, v metodách a technikách vládnutí a jejich dopadu na život kolonizovaných obyvatel. V obou případech tvořili - v porovnání s porobenou masou - vládnoucí elity jen velmi úzkou skupinu, sestávající zejména z úředníků a vojáků. V obou případech platila pro ovládané jiná pravidla a jiné standardy než pro vládnoucí.³⁴⁹ Pro duální koloniální zákonodárství v Africe najdeme obdoby v legislativě pro okupovanou východní Evropu.³⁵⁰

Kromě diskriminujících opatření, o kterých pojednává kapitola 3.4, museli domorodci v NJA například: salutovat při setkání s bělochem, nesměli jezdit na koních nebo používat chodníky atp.³⁵¹ Podobně na území okupovaného Polska měli Poláci povinnost při setkání s Němci sejmout klobouk a zdvořile pozdravit. Mimoto pro ně existovala řada dalších zákazů, *inter alia* nesměli chodit do kin, na koncerty, výstavy, do knihoven, muzeí a divadel, nemohli vlastnit kola, fotoaparáty nebo rádia.³⁵² Podobná diskriminační opatření by bylo možné najít i v jiných okupovaných zemích. O ještě širších zákazech a omezeních vztahujících se na židovské obyvatelstvo snad ani není třeba detailně pojednávat. Pro příklad postačí snad jen zmínit opatření nejznámější: povinnost všech Židů starších šesti let nosit židovskou hvězdu. Analogii v NJA k němu nalezneme v opatření, které všem domorodcům kmenů Herero a Nama starším sedmi let nařizovalo nosit viditelnou identifikační známku (viz kapitola 3.4.3). Za další podobnost by se dalo považovat i vyvlastnění domorodého obyvatelstva v NJA a Židů v Evropě.

Nebyla to však jen oficiální a formalizovaná legislativa, která upřednostňovala Němce před kolonizovanými, ale i celá řada neformalizovaných pravidel, která se diskriminačním způsobem projevovala prakticky ve všech sociálních vztazích mezi vládnoucími a ovládanými. I ten nejnižší postavený Němec tak stál vždy výše než neprivilegovanější domorodec, Východoevropan či Žid. Slovy Adolfa Hitlera ze 17. září 1941: „I ten poslední hoch od koní...[musí] stát výše než nějaký domorodec.“³⁵³

Logickým výsledkem takového pojetí vztahů mezi Němci a domorodci či kolonizovanými byla snaha co nejvíce jejich vzájemný styk omezit.³⁵⁴ Nejznámějšími projevy této snahy byly zákazy rasově smíšených manželství, ke kterým v NJA došlo roku 1905 a v Německu roku 1935. Madley při jejich srovnání dokonce tvrdí, že norimberské zákony byly „pouhou variací zákonů NJA proti smíšeným manželstvím a soužití“³⁵⁵, s čímž však nelze souhlasit bez výhrad.³⁵⁶ Přesto je příbuznost mezi nimi zřetelná, mimo jiné i v dopadu jejich a spřízněných opatření na Němce samotné. V obou případech byli trestáni nejen domorodci a Židé, tedy ti proti kterým byly zákazy primárně namířeny, ale i Němci, kteří je porušili.³⁵⁷ Podobné byly také diskuze a problémy týkající

³⁴⁹ „Prvním podstatným krokem na cestě k totální nadvládě je zabít v člověku právní osobu. Toho bylo docíleno na jedné straně postavením určitých skupin lidí mimo ochranu zákona...“ (Arendtová 1996, 604)

³⁵⁰ Hans Frank například v květnu 1940 hovořil o nutnosti „srovnat polskou jurisdikci s domorodou jurisdikcí (*Eingeborenengerichtsbarkeit*) v jiných částech světa.“ (Krüger 2006, 60)

³⁵¹ Zimmerer 2005a, 56

³⁵² Zimmerer 2005a, 56

³⁵³ (Krüger 2006, 59) „*der letzte Pferdebursche...höher stehen [muß] als einer der Eingeborenen.*“

³⁵⁴ Segregační snahy v německých koloniích a zejména plán na ustavení rezervací v NJA viz 1.2.3.

³⁵⁵ Madley 2005, 439

³⁵⁶ V NJA se jednalo „pouze“ o vyhlášku vydanou zástupcem guvernéra, zatímco norimberské zákony byly oficiálně vydanými zákony. S tím souvisel i jejich dopad na mnohem širší území a jejich daleko jednoznačnější interpretace. Na rozdíl od vyhlášky v NJA zakazovaly nejen uzavírání manželství, ale i sexuální styky mezi Židy a Němci nebo občany „příbuzné krve“. Fakt, že zároveň Židům odebraly občanství nelze pokládat za podstatný rozdíl. Afričanům v německých koloniích totiž občanství nebylo uděleno vůbec.

³⁵⁷ V NJA, tak Němci ve smíšených manželstvích např. přišli o volební právo a čelili i další diskriminaci (viz kapitola 3.4.1.3).

se definice domorodce, resp. Žida. Rozhodnutí windhoeckého soudu z roku 1907 o *Ein-Tropfen-Regel* vymezilo přitom nakonec domorodce ještě přísnějším způsobem než jak prováděcí vyhláška k norimberským zákonům definovala Žida. Jakýkoliv jedinec, mezi jehož předky se vyskytoval domorodec, byl podle ní označen za domorodce, zatímco v případě nacistické definice se určení odvíjelo od náboženské příslušnosti prarodičů. S definicí obou pojmů úzce souvisela i problematika *Mischlinge*, jejichž status zůstal v obou případech nevyjasněn.³⁵⁸

5.1.1.3 Lingvistické vazby

Kromě paralel v oblasti legislativní nalezneme i analogie v oblasti lingvistické. Jazyk a výrazivo, používané při diskuzích o smíšených svazcích v NJA, jsou prakticky shodné s těmi, jakých užívali nacisté. V obou periodách se hovořilo o rasových otázkách (*Rassenfragen*), rasovém míšení (*Rassenmischung*), rasovém boji (*Rassenkampf*), rasové ostudě (*Rassenschande*) nebo se rozebíral problém míšenců (*Mischlinge*). Přestože se význam těchto a podobných slov mohl během doby změnit, vypovídá kontext, ve kterém byly během koloniální doby nejčastěji používány, o poměrně stálosti jejich obsahu.³⁵⁹ Existuje ale i několik dalších příkladů u nichž se o původu během koloniální éry a jejich vztahu k ní, dá jen těžko pochybovat. Tak byli například ukrajinské strážce v distriktu Lublin příležitostně příslušníky SS nazývány jako *Askaris*, v jasné narážce na domorodé členy německé *Schutztruppe* v Německé východní Africe. V dubnu 1942 zase na kulturním oddělení říšského komisariátu pro Ukrajinu hovořili úředníci o tom, že „přesně vzato“ jsou „mezi negry (*Negern*)“.³⁶⁰ Říšský komisař pro Ukrajinu Erich Koch často hovořil o Ukrajincích jako o „bílých negrech“.³⁶¹

Omer Bartov považuje dehumanizaci a strach z Afričanů a antisemitismus v Německu na počátku 20. století za v „určitých ohledech velmi podobné“.³⁶² Jak v Africe, tak v Německu byly až již skutečné, domnělé či zcela vykonstruované rozdíly mezi lidmi zneužity k esencializaci a dehumanizaci těch, kteří byly považováni za odlišné či cizorodé. Byť toto vymezení probíhalo různě³⁶³, jeho výsledkem bylo podobné rozdělení světa ve dvojí. Rozdělení na my a vy, civilizované a divochy, árijce a Židy, bělochy a černochoy nebo Němce a Slovany, které umožnilo nepříteli jasně odlišit a vyčlenit ho ze „světa morálních závazků“. Tím se otevřela cesta ke genocidě.

5.1.2 Genocida

Nejradikálnějším následkem rasismu a expanzivní politiky se v NJA i Evropě pod nadvládou nacistů stala genocida. Ve Třetí říši se přitom dá hovořit o více genocidách, které probíhaly současně a z podobných pohnutek, ať již jejichmi obětmi byli Židé, Romové, handicapovaní nebo jiné skupiny obyvatel. Genocida byla tak významnou součástí politiky nacistického Německa, že holocaust je dnes slovem, které s ní často synonymně splývá. Holocaust se stal paradigmatickým genocidy a jejím archetypálním příkladem. Pro některé se stal natolik výjimečným, že začali hovořit o jeho „jedinečnosti“ (*uniqueness*) a nemožnosti srovnání s jinými genocidami lidské historie. Autor tohoto textu je přesvědčen o tom, že i když je každá historická událost v některých ohledech jedinečná, existuje zároveň řada oblastí, ve kterých je srovnatelná. Taková

³⁵⁸ Diskuze vztahující se k postavení míšenců v německých koloniích viz kapitoly 1.2.3.1 a 3.4.1.

³⁵⁹ Pro jeden z příkladů jejich použití během koloniálního období viz box Dopisová aféra.

³⁶⁰ Krüger 2006, 59

³⁶¹ Madley 2005, 438

³⁶² Bartov 2003, 84

³⁶³ Zatímco Židé byli po staletí součástí evropské společnosti a zvláště v Německu poměrně dobře integrovaní, Afričané v koloniích byli od začátku až do konce německé nadvlády vnímáni jako podřadní a k jejich integraci nikdy nedošlo. Tomu napomáhal i fakt, že byli od Evropanů na první pohled odlišní a bylo tak snazší se vůči nim vymezit.

komparace může napomoci lepšímu pochopení příčin, průběhu i následků strukturálně podobných událostí. V následujících pasážích bude předmětem zkoumání válka Herero a válka vedená Německem ve východní Evropě se zohledněním jejich genocidních cílů.

5.1.2.1 „Rasová válka“

Ani v jednom ze zkoumaných případů se nejednalo o standardně vedenou válku proti rovnocennému nepříteli. V obou případech šlo o to porazit rasově podřadného protivníka. Von Trotha od počátku pojímal boj proti Hererům jako „rasovou válku“ (viz kapitola 2.1.7) a podobný byl i pohled nacistického vedení na boje na východě. Např. Hitler sdělil v září 1939 Alfredu Rosenbergovi, že válka v Polsku „bude...brutální rasovou válkou, na kterou se nebudou vztahovat žádná zákonná omezení.“³⁶⁴ Na rasově inferiorního protivníka se nevztahovala základní pravidla vedení války ani v případě NJA, o čemž svědčí mezi jinými i von Trothova slova publikovaná 2. srpna 1904 v *Berliner Lokalanzeiger*, o tom, že „v žádném případě nemůže být válka proti nelidem vedena humánním způsobem“.³⁶⁵ V boji proti „divochům“ v koloniích nebo „divokým národům“³⁶⁶ ve východní Evropě nemohly ať již ženevské konvence nebo jiná válečná pravidla najít uplatnění a byly běžně a vědomě ignorovány a překračovány.

Výsledkem byla válečná realita, která logice „rasové války“ odpovídala. Boje byly vedeny brutálním způsobem bez ohledu na následky. Docházelo k hromadným masakrům, znásilňování, systematickému ničení a plenění obcí, rekvizicím potravin apod. V obou případech byli např. zajatci často bez soudu popravováni. Přestože zprvu v NJA neexistoval žádný explicitní rozkaz nebrat zajatce, informoval guvernér Leutwein pět měsíců po začátku války Herero Berlín o tom, že doposud nebyl zajat ještě ani jeden živý Herero. V případě druhé světové války na východě existovaly podobné rozkazy již od počátku. *Exempli gratia* tak v roce 1941 obdržely německé jednotky na východě příkaz popravovat bez soudu všechny, jak civilní tak vojenské, komunistické funkcionáře.³⁶⁷ Analogie se dají nalézt i pro některé zcela konkrétní rozkazy, jako příkladně von Trothův známý *Schießbefehl*, který nařizoval zastřelit všechny Herery, na které německé jednotky v NJA narazí (viz kapitola 2.1.5). Podobnost s Himmlerovým rozkazem z 1. srpna 1941, ve kterém slovy: „Všichni Židé musí být zastřeleni, židovské ženy zahnat do bažin.“³⁶⁸ nařídil masakr na Ukrajině, je zřejmá.

5.1.2.2 Likvidace

V obou případech přerostl *Rassenkrieg* do genocidních extrémů. V obou případech se jednalo o likvidační filosofii postavenou na rasismu, díky které bylo možné zdůvodnit nebo alespoň ospravedlnit nutnost likvidace určité skupiny lidí. V obou případech nezáleželo na chování obětí, na jejich skutcích nebo postojích, ale pouze na jejich etnické či rasové příslušnosti. Nezáleželo dokonce příliš ani na ekonomické roli a hospodářském významu obětí. Jejich likvidace šla v obou případech proti racionálním ekonomickým i strategickým úvahám. Válka navíc v obou případech pomohla částečně maskovat záměry *genocidairés* a usnadnila vývoj ke genocidě způsobem nemyslitelným v době míru.³⁶⁹

³⁶⁴ Madley 2005, 443

³⁶⁵ Madley 2005, 442

³⁶⁶ Slova německého vojáka z roku 1939 popisující houževnatý odpor polských vojáků jako charakteristický pro „divoké národy.“ (Krüger 2006, 60)

³⁶⁷ Madley 2005, 444

³⁶⁸ Zimmerer 2005b, 46

„*Sämtliche Juden müssen erschossen werden, Judenweiber in die Sümpfe treiben.*“

³⁶⁹ V tom tyto dvě genocidy nejsou ve 20. století v žádném případě ojedinělými. Nejinak tomu bylo v případě arménské genocidy, genocidy ve Rwandě nebo genocidy/genocidních masakrů v Bosně apod.

Obě genocidy byly systematicky provedeným zločinem. Zločinem, který byl posvěcen státem³⁷⁰ a spáchán v jeho jménu, jeho armádou, jeho občany a jejich pomocníky. Zločinem, který nebyl, dle mého názoru, plánován od počátku, ale který v průběhu válek vykrytalizoval jako cíl ve funkcionalistickém smyslu. Zločinem, v jehož provedení a iniciaci hrály v obou případech podstatnou roli lokální impulsy. Přesto není možné v případě holocaustu přehlížet rozhodnou roli Hitlera a úzkého okruhu vedoucích činitelů, kterými se obklopil, jakož i SS, jejichž obdobu v NJA nenajdeme. Také je nezbytné upozornit na diametrální rozdíl v ukončení obou likvidačních kampaní. Zatímco v případě genocidy Hererů bylo zastavení likvidace nařizováno císařem Wilhelmem, v případě nacionálně socialistických genocid ji ukončila až porážka ve válce.³⁷¹ Odlišný byl i následný postoj pachatelů ke zločinům. Vojáci koloniální *Schutztruppe* o nich po válce otevřeně hovořili, někteří se jimi přímo chlubili, zatímco nacionálně socialističtí zločinci se je ve velké většině snažili zamlčet.

Na první pohled se zdá značně rozdílná i funkce byrokratického aparátu státu v obou genocidních procesech. V jednom případě byla genocida společným dílem efektivně fungujícího moderního a téměř po celé Evropě rozšířeného byrokratického aparátu. Ve druhém případě armády v ne zcela moderním koloniálním státě. Při bližším pohledu a při zohlednění vývoje státního a úřednického aparátu během téměř 40 let, které mezi oběma událostmi uběhly, se však rozdíl již tak velké nejeví. I v NJA byla k zabíjení použita nejmodernější technika doby a zárodky moderní byrokratické organizace je možné zřetelně vidět i tam, mimo jiné na pečlivé registraci domorodců v koncentračních táborech, jejich přesném individuálním označení pomocí identifikačních známek apod. Navíc i během samotného vyhlazovacího procesu byla potřeba poměrně vysoká úroveň státní a vojenské organizace.

5.1.2.3 Koncentrační tábory

Jednou z nejzřejmějších paralel, kterou mezi válkou Herero a válkou vedenou nacisty ve východní Evropě najdeme, bylo ustavení sítě byrokraticky řízených koncentračních táborů. *Konzentrationslager*³⁷² v NJA se dají srovnat s koncentračními tábory typu Buchenwaldu nebo Dachau užívanými nacistickým Německem a také s tábory pro sovětské válečné zajatce. Nedostatek potravin, oblečení, lékařské péče a kruté pracovní podmínky si v případě NJA vyžádaly životy až 50 % zajatých. V případě východní fronty během druhé světové války pak životy milionů ruských válečných zajatců a dalších koncentrovaných. V obou případech docházelo v táborech k exploataci vězňů a jejich postupnému odumírání. Krüger vidí rozdíl v tom, že „likvidace prací“ (*Vernichtung durch Arbeit*), byla v nacionálně socialistických *Konzentrationslager* úmyslná, zatímco v koloniálních koncentračních táborech nebyla likvidace cílem, ale spíše výsledkem zanedbání.³⁷³ S touto interpretací však, ve světle faktů uvedených v kapitole 3.1.2, nelze souhlasit. Přinejmenším v některých koncentračních táborech v NJA byla likvidace domorodců taktéž zamýšlená.

³⁷⁰ Pro podrobnou diskuzi o roli státu a zodpovědnosti nejvyšších představitelů Německa za genocidu v NJA viz Weiser 2006, 41-43

³⁷¹ Výjimkou bylo pouze vyhlazování handicapovaných, které bylo, přinejmenším oficiálně, zastaveno v roce 1941.

³⁷² Koneckonců i samotné užití pojmu *Konzentrationslager* v obou kontextech ukazuje na určitou míru shody. Podobně byla v obou kontextech užívána např. i slova *Völkermord* nebo výrazy jako *Tod durch Entkräftung* či *abreitsfähig*. Dokonce i sousloví „konečné řešení“ (*Endlösung*), bylo v souvislosti s politikou vůči domorodcům v NJA opakovaně použito, byť jeho význam nebyl nutně shodný s významem, který se tomuto spojení dostal během druhé světové války. Pravděpodobně prvním kdo jej použil, byl vládní geolog Doctor Hartmann, který v roce 1904 napsal ve své knize *Die Zukunft Deutsch-Südwestafrikas* tato slova: „...konečným řešením domorodé otázky může být pouze úplné zlomení domorodých sil na věčné časy.“ (Madley 2005, 440) Do podobných úvah se ve svém pamfletu z roku 1906 *Südwest-Afrika. Wohin steuern wir? Ein nationaler Notschrei und anderes* pustil i Carl Otto, když přemýšlel o „přesných doporučeních týkajících se konečného řízení (*definitive Regelung*) domorodé otázky.“ (Dederling 1999, 215)

³⁷³ Krüger 1999, 134

Největším rozdílem v případě NJA proto zůstává absence industriálních vyhlazovacích táborů typu Belzec, Sobiboru či Treblinky, určených explicitně a jen k fyzické likvidaci. Madley sice označuje tábor na Haifischinsel za „první vyhlazovací tábor dvacátého století“ a za „hrubý model pro pozdější nacistické *Vernichtungslager*...jako Treblinka nebo Osvětim...“³⁷⁴ Takové pojmenování však tomuto táboru, dle mého, nepřísluší. Přes otřesné podmínky v táboře panující, brutalitu některých strážců a extrémně vysokou úmrtnost v něm (viz kapitola 3.1.2.2) nebyla jeho funkce shodná s funkcí industriálních „továren na smrt“ nacistického Německa. Sloužil totiž, nebo lépe řečeno, měl sloužit jako zásobárna nuceně pracujících a většina domorodců v něm zemřela nemocí nebo hladem, nikoliv však rukou Němců.

5.1.2.4 Další paralely

Dalšími oblastmi v nichž je možné identifikovat zřetelné paralely jsou např. nucené práce nebo sociální inženýrství. Byť se jejich skutečný rozsah a konkrétní uskutečnění srovnat nedají, stály za nimi v obou případech podobné myšlenky. V případě nucených prací jí byla relegace „rasově méněcenné“ části populace do role sluhy, popřípadě otroka. Nacisté ve svých plánech podstatné části slovanského obyvatelstva vymezili roli otroků (*Skaven*). Podobně i v NJA domorodci měli splynout v „jednu barevnou pracovní třídu“³⁷⁵ ve službách německých kolonistů. V obou případech se z kolonizovaného obyvatelstva měla stát a do značné míry i stala beztvářá masa, jejíž podstatné charakteristiky byly automaticky determinovány jejím původem. Masa, jejíž jednotlivé prvky mohly být snadno nahrazeny a podle toho s ní bylo i zacházeno. Za ideami sociálního inženýrství zase stálo přesvědčení o možnosti uměle řídit svět a regulovat lidský vývoj; smýšlení o světě jako o zahrádce, kterou je možno pomocí podobných opatření udržovat upravenou a v pořádku.

5.1.2.5 Rekapitulace

Genocida v NJA nebyla pouhou izolovanou událostí odehrávající se na africké periferii, ale významnou událostí namibijské i německé historie, kterou je nutné vidět v širším kontextu světové historie 20. století. Zařazena do tohoto kontextu, je využitelná ke srovnání s jinými událostmi tohoto „století genocidy“. Z komparace této genocidy s nacistickou „koloniální“ válkou ve východní Evropě vyplyne řada paralel, které nejsou pouze situační, ale strukturální. Přes jasné rozdíly v rozsahu a velikosti obou válečných kampaní, charakteru režimů, kterými byly vedeny a používaných prostředcích atd., je možné nalézt řadu shodných bodů, a to zejména v ideologii (rasismus, rasová válka), cílech (úplné porobení nebo dokonce likvidace protivníka) a některých metodách (hromadné popravy, koncentrační tábory, nucené práce, sociální inženýrství atd.).

V NJA vyústila genocida v totalitární pokus o ovládnutí domorodého obyvatelstva, v Německem ovládané Evropě našel totalitarismus své vyústění v genocidě. Ve svém jádru byly obě likvidačně vedené války podobné, i když ta koloniální byla „méně organizovaná, méně centralizovaná a méně byrokratická.“³⁷⁶ Tyto rozdíly však nespočívají v podstatě, ale ve stupni. Vyhlazovací válku nacistů ve východní Evropě během druhé světové války tak lze považovat za „extrémně radikalizovanou variantu“³⁷⁷ koloniální genocidy.

---

³⁷⁴ Madley 2005, 446

³⁷⁵ Paul Rohrbach citovaný ve Fage, Oliver 1985, 465

³⁷⁶ Zimmerer 2005a, 67

³⁷⁷ Zimmerer 2005a, 67

5.2 Přenos paralel

Historické paralely, identifikované v předchozí části, nemusí nutně svědčit o historické kontinuitě. Paralely neznamenají nezbytně kontinuitu. Podobnosti neznačí automaticky spojitost. Proto je nutné ptát se, zdali k přenosu paralel skutečně docházelo a pakliže ano, tázat se i po způsobu, jakým k němu docházelo.

Většina nových výzkumů se shoduje na tom, že kolonialismus měl mnohem větší a širší vliv na Německo a německou populaci, že určitým způsobem ovlivnil daleko více lidí než jen přibližně 20 000 Němců, kteří se v koloniích usídlili nebo 40 000 Němců, kteří NJA před první světovou válkou navštívili.³⁷⁸ Na čem se však již odborníci neshodují, je míra tohoto vlivu a jeho význam pro další německý vývoj. Např. podle Zimmerera by vzhledem k tomu, že jsou obě německé genocidy dělené méně než 40ti lety, „byla absence spojitosti pozoruhodnější než její přítomnost.“³⁷⁹ Naproti tomu třeba Barth tvrdí, že „přímá spojitost s nacionálním socialismem neexistuje“ a že teze o kontinuitě „není empiricky doložitelná“.³⁸⁰

Identifikace „přímých spojení“ mezi německým kolonialismem a nacionálním socialismem nebo určitých „vzorů chování“ v koloniální politice Německa je úlohou velmi složitou. Je třeba se ptát, jakým způsobem, jakými cestami a za pomoci jakých přenašečů k transferu paralel v čase i prostoru docházelo. Pokud se nám některé z těchto způsobů, cest či přenašečů „koloniální inspirace“ podaří odhalit, je nutné se tázat nakolik byly tyto cesty využívány a kolik inspirace jimi skutečně prošlo.

5.2.1 Média

Jedním z nejsnadněji identifikovatelných přenašečů části koloniálního myšlení, zejména rasistického paradigmatu a některých koloniálních konceptů, je literatura s koloniální tematikou. Oč snadnější je literaturu identifikovat jako jednu z cest přenosu, o to složitější je kvantifikovat její skutečný dopad na široké vrstvy populace a jejich názory. Faktem je, že koloniální literatura byla zejména v meziválečném období snadno dostupná a v Německu velmi populární. Oblíbené byly jak fiktivní příběhy, tak memoáry a vzpomínky koloniálních usedlíků nebo vojáků. Mezi nejprodávanější v tomto období patřily následující memoáry a literatura faktu: *Heia Safari* od Lettow-Vorbecka, *Was Afrika mir gab und nahm. Erlebnisse einer deutschen Frau in Südwestafrika* od Margarete von Eckenbrecherové, *Mit dem Hauptquartier in Südwestafrika* od Maximiliana Bayera³⁸¹, *Südwestafrika: einst und jetzt* od Huga Blumhagena nebo *Das Buch der deutschen Kolonien* od Paula Rohrbacha.³⁸² Prodávaly se po tisících a desetitisících a oslovily zástupy Němců. Ještě o několik úrovní populárnější byly fiktivní příběhy s koloniální tematikou. Těmi nejznámějšími byly: *Peter Moors Fahrt nach Südwest* od Gustava Frenssena a *Volk ohne Raum* od Hanse Grimma. První kniha byla bestsellerem mezi knihami pro mládež až do konce druhé světové války. Druhá se dokonce stala povinnou četbou na německých školách³⁸³ a prodalo se jí přes půl milionu výtisků.

Vzhledem k široké rozšíření koloniální literatury, její velké oblibě a jejímu převážnému zaměření jako propagátora myšlenek kolonialismu a glorifikace německé koloniální éry se zdá více než pravděpodobné, že se knihy staly jedním z významných přenašečů některých

---

³⁷⁸ Madley 2005, 450

³⁷⁹ Zimmerer 2003b, 60

³⁸⁰ Barth 2006, 136

³⁸¹ Zimmerer 2005c, 218

³⁸² Madley 2005, 457

³⁸³ Zimmerer 2005c, 218

rasistických a násilných koloniálních konceptů. Tím mohly do jisté míry „erodovat rezistenci proti brutalitě“ a uvést do německého prostředí „ideje a metody na kterých nacisté později stavěli.“³⁸⁴

Další z cest přenosu představovala periodika a zejména denní tisk, který bezpochyby zasáhl ještě širší vrstvy německé veřejnosti než koloniální literatura. Na stránkách tisku se neobjevovaly pouze informativní reportáže z kolonií, či zpravodajství o průběhu různých koloniálních bojů včetně války Herero. Větší prostor než tyto reportáže dostávalo pravidelné, prakticky každodenní, zpravodajství z debat v *Reichstagu*, jejichž nikoliv nepodstatnou součástí byly, především ke konci německé koloniální éry a zejména v letech 1912 a 1913, debaty o smíšených vztazích. V *Reichstagu* se po několik let intenzivně diskutovalo o otázkách míšenců, zákazu smíšených manželství nebo státního občanství. Šlo tedy o téma vnímané jako podstatné a veřejnosti známé. Je velmi dobře možné, že se řada německých občanů díky těmto debatám poprvé dozvěděla o problémech v NJA, o domorodcích Herero či Nama, o míšencích nebo „rasových otázkách“, o zákazu smíšených manželství apod.

Možná úplně nejširší okruh Němců zasáhly filmy s koloniální tematikou. Protože však byly většinou natáčeny až ve druhé polovině třicátých let nebo v průběhu druhé světové války, nelze jejich vliv přeceňovat. I tak je ale lze považovat za jedno z médií přenosu. Pravděpodobně nejnámějšími filmy s koloniální tematikou se staly propagandistické *Germanin* (1943) a *Carl Peters* (1941)³⁸⁵.

Ačkoliv se zdá zřejmé, že knihy, noviny i filmy byly jednou z cest přenosu některých rasistických a koloniálních myšlenek na široké vrstvy německé populace, jejich skutečný dopad lze jen stěží odhadnout. Nadšení pro kolonialismus nebo koloniální příběhy totiž neznamená automaticky nadšení pro nacionální socialismus a naopak.³⁸⁶ Závěry je tudíž zatím – v době, kdy chybí podrobnější výzkumy této tematiky - možné činit pouze provizorní. Okruhem, který je o trochu lépe prozkoumán, je oblast přenosů „inspiration“ po personální linii.

5.2.2 Osobní linie

Největší dopad na budoucí německý vývoj měla, podle mého názoru, osobní koloniální zkušenost, která se tak stala nejstabilnějším přenašečem a nejdůležitější spojnicí mezi koloniemi a Německem. Přímé zkušenosti z afrického prostředí během německé koloniální éry získaly řádově desetitisíce jedinců³⁸⁷, zejména: misionářů, obchodníků, vojáků³⁸⁸, úředníků a osadníků. Tyto skupiny lidí ovlivnil kolonialismus přímo a výrazně a měl s největší pravděpodobností i podstatný vliv na tvorbu jejich *Weltanschauung*. O tom, že by jejich pobyt v koloniích vedl ve většině případů k tvorbě takového „světového názoru“, který by byl vystavěn na respektu a toleranci, se dá ve světle faktů a myšlenkových konstrukcí charakterizovaných v předcházejících kapitolách s úspěchem pochybovat. Jako mnohem pravděpodobnější se jeví závěr, že přímá koloniální zkušenost vedla ke zvýšenému rasismu, větší toleranci násilí a brutality a v některých

³⁸⁴ Madley 2005, 437

³⁸⁵ Tento film se začal natáčet roku 1940 ve filmových studiích na Barrandově a stal se do té doby nejdražším německým filmem. Byl také jedním z oblíbených projektů ministra propagandy Goebbelse. (Baer, Schröter 2001, 92)

³⁸⁶ Avšak tomu, že by mezi oběma fenomény mohla být určitá korelace napovídá např. statistika podle které bylo 80 – 95 % německých osadníků v NJA během druhé světové války nacionálními socialisty. (Mamozai 1989, 272)

³⁸⁷ Další statisíce byly ovlivněny nepřímo, ať již jako členové rodin přímých aktérů, jejich přátelé, adresáti jejich dopisů nebo čtenáři jejich memoárů.

³⁸⁸ Hull je přesvědčena, že se jí hlavní spojnicí mezi oběma obdobími podařilo identifikovat v armádě, která díky určité kolektivní či institucionální paměti mohla na svou preferenci „konečných řešení“ z kolonií navázat i v první a druhé světové válce. (Hull 2003, 143)

případech možná i k imunitě proti utrpení a fyzické likvidaci. Jakkoliv se však druhý závěr jeví pravděpodobnější, je navýsost složité jej prokázat. Takové prokazování by si vyžádalo srovnání názorů individuálních aktérů před jejich odjezdem do kolonií, během jejich pobytu v nich, jakož i po návratu do vlasti. Zároveň by bylo nutné zkoumat, jakou úlohu hrála koloniální zkušenost při rozhodování těchto individuálních aktérů v jejich post-koloniálním životě. Břemeno takového důkazu na sebe autor této práce nevzal. Proto se v následujících odstavcích zaměří pouze na analýzu koloniálních zkušeností tří známých osobností, kterým připadla významná role v nacionálně socialistickém režimu.³⁸⁹

Jedním z nejzajímavějších a nejprominentnějších personálních pout mezi německým kolonialismem a nacismem je osoba antropologa a rasového biologa Eugena Fischera.³⁹⁰ Fischer okusil koloniální prostředí v roce 1908, kdy dorazil do NJA, aby tam provedl výzkum domorodé populace Bastardů. Pro svou eugenickou studii zkoumal fyzické parametry 310 bastardských dětí i jejich mentálních schopností. Údaje o velikosti jejich hlavy, barvě očí, nebo hloubce nosu poměřoval s jejich inteligencí a snažil se najít korelace a závislosti mezi fyziologií a intelektem. Výsledky svého výzkumu publikoval roku 1913 pod názvem „Bastardové z Rehobothu a problém bastardizace u lidí“³⁹¹. Studie měla v Německu velký dopad a podle Henryho Friedlandera dokonce „ovlivnila veškerou následující německou rasovou legislativu, včetně norimberských zákonů.“³⁹² Další knihu „Principy lidské dědičnosti a rasové hygieny“, které byl spoluautorem³⁹³, měl během svého pobytu v landsberské věznici číst i Hitler, který znal „znal nejdůležitější rasové teorie [včetně] ... Fischerova díla.“³⁹⁴ A byl to právě Hitler kdo Fischera v roce 1933 jmenoval rektorem Berlínské univerzity. Již o šest let dříve byl Fischer jmenován do čela nově vzniklého „Institutu císaře Wilhelma pro studium antropologie, lidské dědičnosti a eugeniky“³⁹⁵, tedy pozice, ve které vydržel až do roku 1942. Během těchto let se podílel na vytváření rasové legislativy pro nacistické Německo, pořádal přednášky o eugenice a rasové hygieně pro studenty medicíny, vzdělával doktory SS³⁹⁶ a úzce spolupracoval např. s Evou Justin.³⁹⁷ Norimberské zákony považoval za „praktickou realizaci svého životního díla, za což Hitlerovy otevřeně poděkoval.“³⁹⁸ Od roku 1934 sloužil u *Erbgesundheitsobergericht* v Berlíně, kde rozhodoval o nucených sterilizacích. Své zkušenosti uplatnil i o tři roky později, když se stal členem *Sonderkommission 3* Gestapa, jejíž odborná expertíza byla požadována při rozhodnutí o nucené sterilizaci „rýnských bastardů“ (*Rheinlandbastards*).

Život druhé osobnosti - Franze Rittera von Eppa – byl s kolonialismem spjat ještě výrazněji než životní osud Eugena Fischera. Von Epp nejenže v NJA pobýval přes dva roky, ale nadto tam byl během nejturbulentnějšího období její koloniální historie. Do NJA dorazil během první vlny posilování *Schutztruppe* dobrovolníky z metropole již krátce po začátku války Herero 1. března

³⁸⁹ Jimi výčet samozřejmě nekončí. Některými z dalších osobností, které představují personální spojnici mezi německým kolonialismem a nacismem byly: Hermann Ehrhardt, Ludwig Maercker, Wilhelm Faupel, Paul von Lettow-Vorbeck, Paul Rohrbach, Friedrich von Lindequist nebo Viktor Boettcher. (Zimmerer 2005c, 212)

³⁹⁰ Mezi dalšími vědci a doktory, kteří měli zkušenosti z koloniální Afriky a kteří se aktivně účastnili vyhlazovací politiky Třetí říše byli např.: Ernst Rodenwaldt, Otto Reche, Philalethes Kuhn nebo Theodor Mollison. (Zimmerer 2005c, 213) Jedním z těch, jehož mohli některé koloniální myšlenky ovlivnit, přestože kolonie nikdy nenavštívil, byl Walther Darré, později šéf SS *Rasse- und Siedlungshauptamt*, který studoval na koloniální škole ve Witzenhausenu. (Zimmerer 2005c, 214)

³⁹¹ *Rehobother Bastards und das Bastardisierungsproblem beim Menschen*

³⁹² Henry Friedlander, *The Origins of Nazi Genocide*, Chapel Hill, str. 11, citováno dle Madley 2005, 454

³⁹³ Dvěma dalšími autory knihy, jejíž název v originále zněl *Grundriß der menschlichen Erblichkeitslehre und Rassenhygiene* byly Erwin Baur a Fritz Lenz.

³⁹⁴ Burleigh a Wippermann, *The Racial State: Germany 1933-1945*, Cambridge, str. 37-8, citováno dle Madley 2005, 455

³⁹⁵ *Kaiser-Wilhelm Institut für Anthropologie, menschliche Erblehre und Eugenik*

³⁹⁶ Jedním ze studentů institutu byl i jistý Josef Mengele. (Madley 2005, 455)

³⁹⁷ Eva Justin se mimo jiné ve druhé polovině 30. let významně podílela na výzkumu německých Romů. Tým vedený doktorem Robertem Ritterem během něj zkoumal fyzické charakteristiky, na základě kterých rozdělil téměř 19 000 německých Romů do šesti skupin na: *Zigeuner*, *Zigeunermischling* + (znamenající spíše Rom než Němec), *Zigeunermischling*, *Zigeunermischling* – (spíše Němec než Rom), „nezařaditelné“ a „Němce, kteří se chovali jako Romové“. (Weiser 2007, 3)

³⁹⁸ Roller 2002, 130

1904 a zůstal v ní až do roku 1906. Během této doby byl jako aktivní voják přítomen všem významným válečným událostem. Jako velitel posádky se zúčastnil bitvy na Waterbergu i následného genocidního vedení války a byl v kolonii i v době zřizování koncentračních táborů. V Eppově oficiálním a propagandisticky zabarveném životopise z roku 1940 se o válce Herero píše: „Zkušenosti získané v tomto čase přetrvávají. Výsledkem možná malé, ale ve svém provedení ožehavé a ve svých následcích často krvavé [epizody] bylo zformování řady koloniálních cílů a plánů, které přetrvaly. Naplnění těchto cílů v německé koloniální politice, a v říši Adolfa Hitlera, bylo zajištěno díky *Reichsleiterovi* Ritter von Eppovi.“³⁹⁹ Po skončení první světové války měl von Epp, především ve funkci velitele *Reichswehr*, možnost předávat i některé ze svých koloniálních zkušeností okruhu lidí, který *inter alia* zahrnoval Rudolfa Hesse, Gregora Strassera, Ernsta Röhma nebo Adolfa Hitlera.

Třetím příkladem personální souvislosti mezi kolonialismem a nacismem je osoba Hermanna Göringa, byť se v tomto případě nejednalo o přímou koloniální zkušenost jeho samotného, ale jeho rodiny. Jeho matka žila v NJA během let 1885 až 1891 a Göringův bratr přišel v kolonii na svět. Jejich koloniální zkušenosti sice mohly na osobnost budoucího *Reichsmarschalla* podstatně působit, avšak největší vliv měla pravděpodobně koloniální praxe jeho otce. Heinrich Göring pobýval v NJA taktéž v letech 1885-1891 a po čtyři roky (1885-1888) byl v kolonii dokonce ve funkci nejvyšší, když sloužil jako první německý *Reichskommissar* v NJA.⁴⁰⁰ Z pozice své funkce byl Heinrich Göring zodpovědný i za domorodou politiku. Na jedné straně s domorodci vedl vyjednávání a podepisoval s nimi smlouvy, na straně druhé však okupoval jejich území, vedl proti nim vojenské výpravy a často je fyzicky trestal.⁴⁰¹ O tom, jak výrazný vliv na Hermanna Göringa měla koloniální zkušenost, svědčí i Göringova výpověď během norimberského procesu. Funkci svého otce jako prvního komisaře v NJA v ní označil za jeden ze čtyř nejdůležitějších „bodů, které jsou významné pro můj další vývoj.“⁴⁰²

5.3 Shrnutí

Mezi německým kolonialismem a nacismem existuje, v obecné rovině, celá řada paralel. Mezi válkou Herero a německým tažením ve východní Evropě i mezi genocidou Hererů a holocaustem nalezneme, v konkrétní rovině, mnoho analogií. Tyto paralely a analogie nejsou náhodné, ale ve většině případů strukturální. V některých případech se navíc nejedná pouze o paralely a analogie, ale i o spojitosti a kontinuity, byť mnohdy nesnadno doložitelné.

Přesto však není možné vývoj od německého kolonialismu k nacismu, od *Konzentrationslager* v NJA ke koncentračním táborům ve východní Evropě, od genocidy Hererů ke genocidě Židů, Romů a handicapovaných považovat za nutný či neodvratný. Tato cesta byla jednou z možných, nebyla však nevyhnutelná. Zločiny nacionálního socialismu včetně jeho válečné politiky ve východní Evropě a holocaust nelze odvodit pouze z tradice německého kolonialismu. Nacismus měl příliš mnoho různých kořenů a byl příliš eklektický na to, aby se dal takto monokauzálně vysvětlit. Navíc mezi érou německého kolonialismu a nacismu proběhla celá řada dalších událostí – mimo jiné první světová válka, hospodářská krize atd. - které vývoj nejen německých dějin výrazně ovlivnily.

Nicméně, i přes toto konstatování, je možné souhlasit s tvrzením, že německý kolonialismus a zejména „válka proti Hererům a Namům byla v tomto vývoji důležitým krokem“⁴⁰³, precedentem a v určitém smyslu předchůdcem nacistické politiky. Různými cestami a za pomoci

³⁹⁹ Madley 2005, 453

⁴⁰⁰ Až do roku 1994 nesla jedna z hlavních ulic ve Windhoeku jméno Heinrich Göring Straße.

⁴⁰¹ Madley 2005, 451

⁴⁰² Madley 2005, 451

⁴⁰³ Zimmerer 2003b, 60

řady spojnic umožnily tyto události přenést do německého prostředí expanzivní, rasistické, totalitární a genocidní myšlenky i některé konkrétní metody jejich užití. Expanzivní uvažování pomohlo ospravedlnit nutnost koloniálních výbojů. Rasistické smýšlení umožnilo vyčlenění určité skupiny lidí „mimo svět morálních závazků.“ Totalitární logika ospravedlnila jejich úplné podřízení. Genocidní myšlení učinilo vyvraždění určitého etnika, z důvodu pouhé příslušnosti k tomuto etniku, myslitelným a možným. Díky tomu, řečeno s Zimmererem, „nebylo vyhánění a přesídlování Židů a Slovanů a nakonec ani jejich vraždění vnímáno jako prolomení tabu.“⁴⁰⁴

Cesta německého vývoje k nacismu byla dlouhá a točitá. Byla lemována celou řadou odboček a slepých ulic. Cesta z Windhoeku nemusela nutně vést až do východní Evropy a pohledem z německé NJA nemohly být její kontury zřetelně viditelné. Avšak pohledem do zpětného zrcátka se jeví jako jedna z důležitých bočních cest, ze kterých se skládala ideologie a politika nacionálního socialismu. Řečeno jinak: německá koloniální politika v Africe se dá považovat za jeden z kořenů nacionálního socialismu.

---

⁴⁰⁴ Zimmerer 2005a, 68

Závěr

Na první pohled by se německá koloniální zkušenost na africkém kontinentu - i vzhledem k jejímu krátkému trvání nebo relativní ekonomické nevýznamnosti pro metropoli - mohla jevit jako nepodstatná epizoda koloniální historie nebo drobná poznámka pod čarou v encyklopedii německých dějin. Při bližším pohledu se však ukáže, že byla mnohem významnější a že by bylo nesprávné hovořit o „nepodstatné epizodě“ dějin. Pro kolonizované, ale i pro kolonisty se jednalo o důležité historické období s dopadem – byť nestejněho významu - na jejich budoucí vývoj.

Německá koloniální říše byla rozlohou třetí a počtem obyvatel pátá největší mezi evropskými mocnostmi. Německo během třiceti let své koloniální éry vládlo nad územím pětikrát rozsáhlejším než byla mateřská země. Pod její nadvládou se ocitlo přibližně dvanáct miliónů Afričanů.

Němci při své expanzi vpadli do tradičního běhu života kolonizovaných národů a obrátili jej naruby. Do kolonií přinesli své představy o světě, svá náboženství, svoji kulturu i nejmodernější vymoženky doby. V kolonizovaných zemích Afriky vystavěli přístavy, silnice, železnice, školy, kostely, nemocnice atd. Během krátké koloniální éry posunuli svá africká území „z doby železné do éry parní energie a spalovacího motoru.“⁴⁰⁵ Daň, kterou za tento skokový posun zaplatili Afričané, však rozhodně nebyla malá.

Německo expandující do kolonií bylo plné idejí a nápadů, které chtělo přenést do africké skutečnosti. Africká území však nebyla liduprázdná, nebyla onou *tabula rasa*, která by se dala utvářet zcela podle německých představ. Domorodí Afričané jako by byli jakousi překážkou „přirozeného“ koloniálního vývoje a komplikací při realizaci německých plánů. Němci, tak jako ostatní Evropané, jim to dávali hned od počátku zřetelně najevo. Zacházeli s nimi jako s lidmi rasově podřadnými, jako s malými dětmi a nezřídka dokonce jako se zvířaty. Nejprve se je pokusili „vychovat“. Když jejich „výchovné metody“ selhaly, zkusili je postupně podřídit a graduálně vyvlastnit, získat jejich půdu a dobytek. Když se ani to nepodařilo a domorodci se vzbouřili, sáhli Němci k řádově radikálnějším metodám. Místo „výchovy“ nebo podřízení přišla v NJA na řadu likvidace. Likvidace, která se stala předělem německé koloniální historie - předělem mezi autoritativním diskriminačním systémem a totalitním režimem.

V úvodu jsem naznačil tři základní otázky, na které tato diplomová práce hledala odpovědi:

1. Objevily se již v německé koloniální politice totalitární tendence a metody?
2. Pakliže ano, odlišují tyto tendence a metody nějak německou koloniální politiku od koloniální politiky ostatních evropských zemí?
3. Je možné německý kolonialismus považovat v určitých ohledech za předchůdce nacionálního socialismu?

Přestože předešlé kapitoly a zejména jejich shrnutí již na tyto otázky odpověděly, nebude stručná rekapitulace na překážku.

Na první otázku je možné dát poměrně stručnou odpověď. Ano, v německé koloniální politice je možné vysledovat a identifikovat totalitární tendence a metody. V domorodé politice v NJA se, především po válce Herero, objevila řada totalitárních myšlenek a plánů, z nichž se jich mnoho -

---

⁴⁰⁵ Gann a Duignan citovaní dle Baumgart 1987, 162

koncentrační tábory, nucené práce, sociálně-inženýrské pokusy, úplné vyvlastnění, označení, zákaz rasově smíšených manželství atd. - podařilo prosadit i do skutečnosti. Totalitní nárok sice nebyl vždy totožný s totalitní realitou, ale svědčí o snaze kontrolovat veškeré aspekty domorodého života, kontrolovat je v jejich celistvosti.

Podobnou odpověď jako na první otázku je možné dát i na tu druhou, byť nebude tak přímočará. V obecné rovině byly politiky koloniálních mocností vůči domorodcům velmi podobné, inspirované značně obdobnými myšlenkami a úvahami. Nicméně v konkrétní rovině je možné identifikovat některé podstatné rozdíly. Německá domorodá politika v NJA se v této rovině od politik ostatních evropských zemí odlišuje svou rigiditou, komplexností a totálním zacílením. Rozdíly, které je v některých případech možné označit nejen za kvantitativní, ale i kvalitativní.

Jsou to právě tyto kvalitativní rozdíly odlišující německý kolonialismus od koloniální politiky ostatních zemí, které jej v mnoha ohledech sblížují s nacionálním socialismem. Je možné identifikovat řadu paralel mezi domorodou politikou v NJA a německou politikou ve východní Evropě během druhé světové války i německou židovskou politikou. Některými z nich jsou rasismus, rasová válka, genocida, totalitární opatření, nucené práce nebo koncentrační tábory. Řada z těchto paralel není náhodných, ale strukturálních. V tomto smyslu je možné hovořit o německém kolonialismu jako o předchůdci nacionálního socialismu. Konkrétní přesun paralel je sice složité dokázat – a v tomto ohledu bude třeba detailnějších výzkumů -, ale je velmi pravděpodobné, že si některé z nich našly, za pomoci různých módů přenosu, cestu z kolonií do Německa.

Německou koloniální politiku vůči domorodcům, tak jak se rozvinula během války Herero a po ní, lze proto považovat za potvrzení slov Hannah Arendtové o kořenech totalitarismu v evropské koloniální politice.

Epilog

„Dobývání země, které nejčastěji spočívá v jejím odebírání těm, kteří mají jinou barvu pleti nebo o něco plošší nosy než my, není pěknou věcí, když na něj hledíte příliš zblízka.“⁴⁰⁶

---

⁴⁰⁶ Joseph Conrad, *Heart of Darkness*

„The conquest of the earth, which mostly means the taking it away from those who have a different complexion or slightly flatter noses than ourselves, is not a pretty thing when you look into it too much.“

Použitá literatura

Primární zdroje:

Auswärtiges Amt (1905): *Denkschrift über die Entwicklung der deutschen Schutzgebiete in Afrika und in der Südsee im Jahre 1903/1904*, Ernst Siedfried Mittler und Sohn, Berlin

Auswärtiges Amt (1904): *Denkschrift über die Entwicklung der deutschen Schutzgebiete in Afrika und in der Südsee Berichtsjahr 1903/1904*, Berlin

Estorff, L. von (1968): *Wanderungen und Kämpfe in Südwestafrika, Ostafrika und Südafrika 1894 – 1910*, Privatdruck des Herausgebers, Wiesbaden

Kolonial-Abteilung des Auswärtigen Amtes (1904): *Deutsches Kolonialblatt XV. Jahrgang, 1904*, Ernst Siegfried Mittler und Sohn, Berlin

Leutwein, T.G. (1906): *Elf Jahre Gouverneur in Deutsch-Südwestafrika*, Ernst Siegfried Mittler und Sohn, Berlin

Müller, F.F. (1962): *Kolonien unter der Peitsche: eine Dokumentation*, Rütten & Loening, Berlin

Sonnenberg, E. (2004): *Wie es am Waterberg zuring: Ein Originalbericht von 1904 zur Geschichte des Herero-Aufstandes in Deutsch-Südwestafrika*, Verlag Uwe Krebs, Wendeburg

Witbooi, H. (1982): *Afrika den Afrikanern! Aufzeichnungen eines Nama-Häuptlings aus der Zeit der deutschen Eroberung Südwestafrikas 1884 bis 1894*, J.H.W. Dietz, Berlin

Dobová periodika:

Frankfurter Zeitung, ročník 1904

The Times, ročník 1904

Sekundární zdroje:

Dějiny koloniální Afriky:

Ansprenger, F. (1999): *Politische Geschichte Afrikas im 20. Jahrhundert*, C.H. Beck, München

Baumgart, W. (1987): *German imperialism in historical perspective* in Knoll, A.J., ed. *Germans in the tropics: essays in German colonial history*, Greenwood Press, New York

Boahen, A.A., ed. (1985): *General History of Africa VII: Africa under Colonial Domination 1880-1935*, UNESCO, Paris

Burns, J.M., Collins, R.O. (2007): *A History of Sub-Saharan Africa*, Cambridge University Press, Cambridge

Conrad, S. (2004): „Eingeborenenpolitik“ in *Kolonie und Metropole* in Conrad, S., Osterhammel, J., ed. *Das Kaiserreich transnational: Deutschland in der Welt 1871 – 1914*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen

Curtin, P., Feierman, S., Thompson, L., Vansina, J. (1992): *African History*, Longman, London and New York

Duignan, P., Gann, L.H. (1977): *The Rulers of German Africa 1884 – 1914*, Stanford University Press, Stanford

Eckert, A. (2006): *Kolonialismus*, Fischer, Frankfurt am Main

El-Tayeb, F. (2003): *Verbotene Begegnungen – unmögliche Existenzen. Afrikanisch-deutsche Beziehungen und Afro-Deutsche im Spannungsfeld von race und gender* in Bechhaus-Gerst, M., Klein-Arendt, R., ed., *Die (koloniale) Begegnung: AfrinakerInnen in Deutschland 1880 – 1945 Deutsche in Afrika 1880 – 1918*, Peter Lang, Frankfurt am Main

Fage, J.D. (2006): *A History of Africa*, Routledge, London and New York

Fage, J.D., Oliver, R., ed., (1986): *The Cambridge History of Africa. Volume 7 from 1905 to 1940*, Cambridge University Press, Cambridge

Fage, J.D., Oliver, R., ed., (1985): *The Cambridge History of Africa. Volume 6 from 1870 to 1905*, Cambridge University Press, Cambridge

Ferguson, N. (2003): *Empire: How Britain Made the Modern World*, Penguin Books, London

- Fröhlich, M. (1994): *Imperialismus: Deutsche Kolonial- und Weltpolitik 1880 – 1914*, dtv, München
- Gosewinkel, D. (2004): *Rückwirkungen des kolonialen Rassenrechts?* in Conrad, S., Osterhammel, J., ed. *Das Kaiserreich transnational: Deutschland in der Welt 1871 – 1914*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen
- Grosse, P. (2000): *Kolonialismus, Eugenik und bürgerliche Gesellschaft in Deutschland 1850 – 1918*, Campus Verlag, Frankfurt
- Gründer, H. (2003): *Eine Geschichte der europäischen Expansion*, Theiss, Stuttgart
- Gründer, H. (2000): *Geschichte der deutschen Kolonien - 4. Auflage*, Ferdinand Schöningh, Paderborn
- Gründer, H. (1982): *Christliche Mission und deutscher Imperialismus 1884 – 1914*, Schöningh, Paderborn
- Hart, J. (2008): *Empires & Colonies*, Polity, Cambridge
- Heyden, van der, U., Zeller, J., ed., (2002): *Kolonialmetropole Berlin. Eine Spurensuche*, Berlin Edition, Berlin
- Iliffe, J. (1997): *Geschichte Afrikas*, C.H. Beck, München
- Jacob, E.G. (1940): *Deutsche Kolonialkunde, mit vielen Abbildungen, Tabellen, Statistiken, und einer Karte*, L. Ehlermann, Dresden
- Jacob, E.G., ed., (1938): *Deutsche Kolonialpolitik in Dokumenten*, Dieterich'sche Verlagsbuchhandlung, Leipzig
- Kaiser, K. (1994): *„Kongogreuel“ – Zur Kongoreformbewegung in England und Deutschland vor dem Ersten Weltkrieg* in Gründer H., ed. *Geschichte und Humanität*, Lit, Münster
- Keese, A., Windler, C. (2007): *Eine große französische Familie?: Kolonialideologie kontra Herrschaftspraxis – Frankreich in Afrika* in *Das Zeitalter des Kolonialismus*, WBG, Darmstadt
- Kienitz, E. (1941): *Zeittafel zur Deutschen Kolonialgeschichte*, Fichte-Verlag, München
- Kundrus, B. (2003): *Moderne Imperialisten: Das Kaiserreich im Spiegel seiner Kolonien*, Böhlau Verlag, Köln
- Lewin, E. (1915): *The Germans and Africa*, Cassell and Company, London

- Loth, H. (1976): *Geschichte Afrikas: Von den Anfängen bis zur Gegenwart*, Teil II, Akademie-Verlag, Berlin
- Mamozai, M. (1989): *Schwarze Frau, weiße Herrin: Frauenleben in deutschen Kolonien*, Rowohlt, Reinbek bei Hamburg
- Melber, H. (2002): „...dass die Kultur der Neger gehoben werde!“ – Kolonialdebatten im deutschen Reichstag in Heyden, U. van der, Zeller, J., ed., *Kolonialmetropole Berlin: Eine Spurensuche*, Berlin Edition, Berlin
- Nagl, D. (2007): *Grenzfälle: Staatsangehörigkeit, Rasismus und nationale Identität unter deutscher Kolonialherrschaft*, Peter Lang, Frankfurt am Main
- Osterhammel, J. (2006): *Europe, the "West" and the Civilizing Mission*, The German Historical Institute, London
- Osterhammel, J. (2002): *Kolonialismus*, C.H.Beck, München
- Schnee, H. (1926): *German Colonization Past and Future: The Truth About the German Colonies*, George Allen & Unwin, London
- Schnee, H., ed. (1920): *Deutsches Koloniallexikon Band I, II, III*, Quelle & Meyer, Leipzig
- Schultz-Ewerth, E., ed., (1930): *Das Eingeborenenrecht*, Strecker und Schröder, Stuttgart
- Sebald, P. (2003): *Koloniale oder europäische Begegnung?* in Bechhaus-Gerst, M., Klein-Arendt, R., ed., *Die (koloniale) Begegnung: AfrinakerInnen in Deutschland 1880 – 1945 Deutsche in Afrika 1880 – 1918*, Peter Lang, Frankfurt am Main
- Sippel, H. (2003): *Koloniale Begegnung im rechtsfreien Raum? Die Jurisdiktion der „Eingeborenenrichter“ in den afrikanischen Kolonien des Deutschen Reiches* in Bechhaus-Gerst, M., Klein-Arendt, R., ed., *Die (koloniale) Begegnung: AfrinakerInnen in Deutschland 1880 – 1945 Deutsche in Afrika 1880 – 1918*, Peter Lang, Frankfurt am Main
- Sobich, F.O. (2006): *„Schwarze Bestien, rote Gefahr“: Rasismus und Antisemitismus im deutschen Kaiserreich*, Campus Verlag, Frankfurt am Main
- Stoecker, H., ed. (1991): *Drang nach Afrika: die deutsche koloniale Expansionspolitik und Herrschaft in Afrika von den Anfängen bis zum Verlust der Kolonien*, Akademie Verlag, Berlin
- Stoecker, H. (1987): *The position of Africans in the German colonies* in Knoll, A.J., ed. *Germans in the tropics: essays in German colonial history*, Greenwood Press, New York

Stoecker, H., ed. (1986): *German Imperialism in Africa*, C.Hurst & Company, London

von Albertini, R. (1997): *Europäische Kolonialherrschaft 1880 – 1940*, Steiner Verlag, Stuttgart

von Trotha, T. (1999): "The Fellows Can Just Starve": On Wars of "Pacification" in the African Colonies of Imperial Germany and the Concept of "Total War" in Boemeke, M.F., Chickering, R., Förster, S., ed. *Anticipating Total War: The German and American Experiences, 1871-1914*, Cambridge University Press, Cambridge

Walgenbach, K. (2005): „Die weiße Frau als Trägerin deutscher Kultur“: Koloniale Diskurse über Geschlecht, „Rasse“ und Klasse im Kaiserreich, Campus Verlag, Frankfurt

Wesseling, H.L. (1999): *Teile und herrsche: Die Aufteilung Afrikas 1880-1914*, Franz Steiner Verlag, Stuttgart

Wildenthal, L. (2001): *German Women for Empire, 1884-1945*, Duke University Press, Durham & London

Zimmerman, A. (2004): *Ethnologie im Kaiserreich* in Conrad, S., Osterhammel, J., ed. *Das Kaiserreich transnational: Deutschland in der Welt 1871 – 1914*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen

Jednotlivé německé kolonie:

Baer, M., Schröter, O. (2001): *Eine Kopffagd: Deutsche in Ostafrika*, Ch. Links Verlag, Berlin

Bald, D. (1970): *Deutsch-Ostafrika 1900 – 1914: Eine Studie über Verwaltung, Interessengruppen und wirtschaftliche Erschließung*, Weltforum Verlag, München

Becher, J. (1961): *Dar es Salaam, Tanga und Tabora: Stadtentwicklung in Tansania unter deutscher Kolonialherrschaft (1885-1914)*, Humboldt-Universität zu Berlin (nepublikovaná disertační práce)

Bley, H. (1996): *Namibia under German Rule*, Lit, Hamburg

Bley, H. (1967): *Social Discord in South West Africa 1894 – 1904*, in (ed.) Gifford, P., Louis, R., "Britain and Germany in Africa", Yale University Press, New Haven

Bückendorf, J. (1998): „Schwarz-Weiss-Rot über Ostafrika!": deutsche Kolonialpläne und afrikanische Realität, LIT, Münster

- Calvert, A.F. (1969): *South-west Africa during the German occupation 1884 – 1914*, Negro Universities Press, New York
- Dove, K. (1903): *Deutsch-Südwest-Afrika*, Wilhelm Süsserott, Berlin
- Gewald, J.-B., Silvester, J (2003): *Words Cannot Be Found. German Colonial Rule in Namibia: An Annotated Reprint of the 1918 Blue Book*, Brill, Leiden
- Gewald, J.-B. (2000): *"We Thought we would be Free ..." Socio-Cultural Aspects of Herero History in Namibia 1915 – 1940*, Rüdiger Köppe Verlag, Köln
- Gewald, J.-B. (1999): *Herero Heroes*, James Currey, Oxford
- Gewald, J.-B. (1996): *Towards Redemption: A socio-political history of the Herero of Namibia between 1890 and 1923*, CNWS Publications, Leiden
- Herzog, J. (1986): *Geschichte Tansanias*, Deutscher Verlag der Wissenschaften, Berlin
- Iliffe, J. (1969): *Tanganyika under German rule 1905-1912*, Cambridge University Press, Cambridge
- Katjavivi, P.H. (1988): *A History of Resistance in Namibia*, Unesco Press, Paris
- Kaulich, U. (2001): *Die Geschichte der ehemaligen Kolonie Deutsch-Südwestafrika (1884-1914)*, Peter Lang, Frankfurt am Main
- Kerina, M. (1981): *Namibia. The Making of a Nation*, Books in Focus, New York
- Koponen, J. (1995): *Development for Exploitation: German colonial policies in Mainland Tanzania, 1884-1914*, Lit Verlag, Helsinki/Hamburg
- Loth, H. (1968): *Griff nach Ostafrika*, Deutscher Verlag der Wissenschaften, Berlin
- Mbuende, K. (1986): *Namibia, the Broken Shield: Anatomy of Imperialism and Revolution*, Liber, Malmö
- Melber, H. (1986): *Apartheid in Namibia – eine deutsche Kulturleistung in Weiss auf Schwarz: Kolonialismus, Apartheid und afrikanischer Widerstand*, Elefanten Press, Berlin
- Nuhn, W. (1998): *Flammen über Deutschost*, Bernard & Graefe Verlag, Bonn
- Nussbaum, M. (1962): *Togo - eine Musterkolonie?*, Rütten & Loening, Berlin

- Oloukpona-Yinnon, A.P. (2003): *Zur Begegnung zwischen Weiß und Schwarz in Deutschland im kolonialen Kontext. Das Beispiel von Togoern im kaiserlichen Deutschland* in Bechhaus-Gerst, M., Klein-Arendt, R., ed., *Die (koloniale) Begegnung: AfrinakerInnen in Deutschland 1880 – 1945 Deutsche in Afrika 1880 – 1918*, Peter Lang, Frankfurt am Mein
- Pesek M. (2005): *Koloniale Herrschaft in Deutsch-Ostafrika*, Campus, Frankfurt
- Sebald, P. (1988): *Togo 1884-1914: Eine Geschichte der deutschen „Musterkolonie“ auf der Grundlage amtlicher Quellen*, Akademie-Verlag, Berlin
- Seeberg, K.-M. (1989): *Der Maji-Maji-Krieg gegen die Deutsche Kolonialherrschaft*, Dietrich Reimer Verlag, Berlin
- Smith, H.W. (1998): *The Talk of Genocide, the Rhetoric of Miscegenation: Notes on Debates in the German Reichstag Concerning Southwest Africa, 1904 – 1914*, in (ed.) Friedrichsmeyer, S., Lennox, S., Zantop, S., *The Imperialist Imagination*, 107 – 123
- Soggot, D. (1986): *Namibia the Violent Heritage*, Rex Collings, London
- Stoecker, H., ed. (1968): *Kamerun unter deutscher Kolonialherrschaft – Band 2*, Deutscher Verlag der Wissenschaften, Berlin
- Stoecker, H., ed. (1960): *Kamerun unter deutscher Kolonialherrschaft – Band 1*, Rütten und Loening, Berlin
- Sudholt, G. (1975): *Die deutsche Eingeborenenpolitik in Südwestafrika. Von den Anfängen bis 1904*, Georg Olms Verlag, Hildesheim
- Vedder, H. (1938): *South West Africa in Early Times*, Barnes & Noble, New York
- von Trotha, T. (1994): *Koloniale Herrschaft: Zur soziologischen Theorie der Staatsentstehung am Beispiel des „Schutzgebietes Togo“*, J.C.B. Mohr, Tübingen
- Wellington, J.H. (1967): *South West Africa and its Human Issues*, Clarendon Press, Oxford
- Zimmerer, J. (2001): *Deutsche Herrschaft über Afrikaner. Staatlicher Machtanspruch und Wirklichkeit im kolonialem Namibia*, Lit, Hamburg

Válka Herero:

Beuke, A., Norris, E.G. (1995): *Kolonialkrieg und Karikatur in Deutschland: Die Aufstände der Herero und Nama und die Zeichnungen der deutschen satirischen Zeitschriften in Studien zur Geschichte des deutschen Kolonialismus in Afrika*, Centaurus, Pfaffenweiler

Böhlke-Itzen, J. (2005): *Die bundesdeutsche Diskussion und die Reparationsfrage. Ein „ganz normaler Kolonialkrieg“?* in Melber, H., ed., *Genozid und Gedenken: Namibisch-deutsche Geschichte und Gegenwart*, Brandes & Apsel, Frankfurt am Main

Bridgman, J.M. (1981): *The Revolt of the Hereros*, University of California Press, Berkeley

Bühler, A.H. (2003): *Der Namaaufstand gegen die deutsche Kolonialherrschaft in Namibia von 1904 – 1913*, Verlag für Interkulturelle Kommunikation, Frankfurt am Main

Dedering, T. (1999): *'A Certain Rigorous Treatment of All Parts of the Nation': The Annihilation of the Herero in German South West Africa, 1904* in Levene, M., Roberts, P., ed., *The Massacre in History*, Berghahn Books, New York

Drechsler, H. (1984): *Aufstände in Südwestafrika*, Dietz, Berlin

Drechsler, H. (1980): *"Let Us Die Fighting" The Struggle of the Herero and Nama against German Imperialism (1884 – 1915)*, ZED Press, London

Eckert, A. (2003): *Namibia – ein deutscher Sonderweg in Afrika?: Anmerkungen zur internationalen Diskussion in Völkermord in Deutsch-Südwestafrika: Der Kolonialkrieg (1904-1908) in Namibia und seine Folgen*, Ch. Links, Berlin

Erichsen, C.W. (2003): *Zwangsarbeit im Konzentrationslager auf der Haifischinsel in Völkermord in Deutsch-Südwestafrika: Der Kolonialkrieg (1904-1908) in Namibia und seine Folgen*, Ch. Links, Berlin

Gewald, J.-B. (2004): *Imperial Germany and the Herero of Southern Africa: Genocide and the Quest for Recompense*, in Jones, A., ed., *Genocide, War Crimes & The West*, 59 - 77

Gewald, J.-B. (2003): *The Herero genocide: German unity, settlers, soldiers, and ideas* in Bechhaus-Gerst, M., Klein-Arendt, R., ed., *Die (koloniale) Begegnung: AfrinakerInnen in Deutschland 1880 – 1945 Deutsche in Afrika 1880 – 1918*, Peter Lang, Frankfurt am Main

Glocke, N. (1997): *Zur Geschichte der Rheinischen Missionsgesellschaft in Deutsch-Südwestafrika unter besonderer Berücksichtigung des Kolonialkrieges von 1904 bis 1907*, Universitätsverlag Dr. N. Brockmeyer, Bochum

Hull, I. V. (2003): *Military Culture and the Production of "Final Solutions" in the Colonies: The Example of Wilhelminian Germany* in Gellately, R., Kiernan, B., ed. *The Specter of Genocide: Mass Murder in Historical Perspective*, Cambridge University Press, Cambridge

Jaguttis, M. (2005): *Koloniales Unrecht im Völkerrecht der Gegenwart* in Melber, H., ed., *Genozid und Gedenken: Namibisch-deutsche Geschichte und Gegenwart*, Brandes & Apsel, Frankfurt am Main

Krüger, G. (1999): *Kriegsbewältigung und Geschichtsbewußtsein: Realität, Deutung und Verarbeitung des deutschen Kolonialkriegs in Namibia; 1904 bis 1907*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen

Krüger, G. (1998): *Der Deutsche Kolonialkrieg 1904-1907: Unterwerfung und Eigen-Sinn der Herero* in Bley, H., Krüger, G., ed., *Überleben in Afrika*, Leipziger Universitätsverlag, Leipzig

Melber, H. (2005): *Ein deutscher Sonderweg? Einleitende Bemerkungen zum Umgang mit dem Völkermord in Deutsch-Südwestafrika* in Melber, H., ed., *Genozid und Gedenken: Namibisch-deutsche Geschichte und Gegenwart*, Brandes & Apsel, Frankfurt am Main

Nuhn, W. (1989): *Sturm über Südwest. Der Hereroaufstand von 1904 – Ein düsteres Kapitel der deutschen kolonialen Vergangenheit Namibias*, Bernard & Graefe Verlag, Koblenz

Weiser, M. (2006): *The Herero war – the first genocide of the 20th century?*, GRIN Verlag, München

Zimmerer, J. (2003a): *Der koloniale Musterstaat?: Rassentrennung, Arbeitszwang und totale Kontrolle in Deutsch-Südwestafrika* in Zeller, J., Zimmerer, J., ed. *Völkermord in Deutsch-Südwestafrika: Der Kolonialkrieg (1904-1908) in Namibia und seine Folgen*, Ch. Links, Berlin

Zimmerer, J. (2003b): *Krieg, KZ und Völkermord in Südwestafrika: Der erste deutsche Genozid* in Zeller, J., Zimmerer, J., ed. *Völkermord in Deutsch-Südwestafrika: Der Kolonialkrieg (1904-1908) in Namibia und seine Folgen*, Ch. Links, Berlin

Ostatní literatura:

Andreopoulos, G.J. (1994): *Genocide: Conceptual and Historical Dimensions*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia

Arendtová, H. (1996): *Původ totalitarismu I-III*, OIKÚMENÉ, Praha

Aron, R. (1993): *Demokracie a Totalitarismus*, Atlantis, Brno

Barth, B. (2006): *Genozid*, C.H. Beck, München

- Bartov, O. (2003): *Seeking the Roots of Modern Genocide: On the Macro- and Microhistory of Mass Murder* in Gellately, R., Kiernan, B., ed. *The Specter of Genocide: Mass Murder in Historical Perspective*, Cambridge University Press, Cambridge
- Cocker, M. (1998): *Rivers of Blood, Rivers of Gold*, Jonathan Cape, London
- Dobkowski, M.N., Wallimann, I., ed., (1987): *Genocide and the modern age*, Greenwood Press, Westport
- Eberspächer, C. (2006): „*Albion zal hier ditmaal zijn Moskou vinden!*“ *Der Burenkrieg (1899-1902)* in Klein, T., Schumacher, F., ed., *Kolonialkriege: Militärische Gewalt im Zeichen des Imperialismus*, Hamburger Edition, Hamburg
- Eze, E.C., ed., (1997): *Race and the Enlightenment – a Reader*, Blackwell Publishers, Malden
- Fort, W.E., Vetterli, R. (1997): *The essence of totalitarianism*, University Press of America, Lanham
- Fredrickson, G.M. (2002): *Racism. A Short History*, Princeton University Press, Princeton
- Gellately, R., Kiernan, B. (2003): *The Study of Mass Murder and Genocide* in Gellately, R., Kiernan, B., ed. *The Specter of Genocide: Mass Murder in Historical Perspective*, Cambridge University Press, Cambridge
- Hinton, A.L., ed., (2002): *Annihilating Diferrence. The Anthropology of Genocide*, University of California Press, Berkeley
- Hull, I. V. (2005): *Absolute Destruction*, Cornell University Press, Ithaca and London
- Kuper, L. (1981): *Genocide: Its political use in the twentieth century*, Penguin Books, Middlesex
- LeBlanc, S.A., Register, K.E. (2003): *Constant Battles. The Myth of the Peaceful, Noble Savage*, St. Martin's Press, New York
- Levene, M. (2005): *Genocide in the Age of the Nation-State, Vol. I.*, I.B. Tauris, London
- Midlarsky, M.I. (2005): *The Killing Trap. Genocide in the Twentieth Century*, Cambridge University Press, Cambridge
- Mosse, G.L. (1990): *Die Geschichte des Rassismus in Europa*, Fischer, Frankfurt am Main

- Novák, M. (2007): *Mezi demokracií a totalitarismem: Aronova politická sociologie industriálních společností 20. století*, Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, Brno
- N'dumbe III, K. (1993): *Was wollte Hitler in Afrika?: NS-Planungen für eine faschistische Neugestaltung Afrikas*, IKO, Frankfurt
- Power, S. (2003): *"A Problem From Hell": America and the Age of Genocide*, Harper Perennial, New York
- Roller, K. (2002): *Der Rassenbiologe Eugen Fischer* in Heyden, U., Zeller, J., ed. *Kolonialmetropole Berlin. Eine Spurensuche*, Berlin Edition, Berlin
- Rubinstein, W.D. (2004): *Genocide: A History*, Pearson, Harlow
- Říchová, B. (2000): *Přehled moderních politologických teorií*, Portál, Praha
- Tatz, C. (2003): *With Intent to Destroy. Reflecting on Genocide*, Verso, London
- Ternon, Y. (1996): *Der verbrecherische Staat*, Hamburger Edition, Hamburg
- Weikart, R. (2004): *From Darwin to Hitler: Evolutionary Ethics, Eugenics, and Racism in Germany*, Palgrave, New York
- Weiser, M. (2007): *Roma Holocaust*, GRIN Verlag, München
- Weitz, E.D. (2003): *The Modernity of Genocides: War, Race, and Revolution in the Twentieth Century* in Gellately, R., Kiernan, B., ed. *The Specter of Genocide: Mass Murder in Historical Perspective*, Cambridge University Press, Cambridge
- Zeller, J. (2003): *„Ombepera i koza – Die Kälte tötet mich“: Zur Geschichte des Konzentrationslager in Swakopmund (1904 – 1908) in Völkermord in Deutsch-Südwestafrika: Der Kolonialkrieg (1904-1908) in Namibia und seine Folgen*, Ch. Links, Berlin
- Zimmerer, J. (2005a): *Colonialism and the Holocaust: Towards an Archeology of Genocide* in Moses, A.D., ed., *Genocide and Settler Society*, Berghahn, New York
- Zimmerer, J. (2005b): *Rassenkrieg und Völkermord: Der Kolonialkrieg in Deutsch-Südwestafrika und die Globalgeschichte des Genozids* in Melber, H., ed., *Genozid und Gedenken: Namibisch-deutsche Geschichte und Gegenwart*, Brandes & Apsel, Frankfurt am Main
- Zimmerer, J. (2004): *Colonialism and the Holocaust. Towards an Archeology of Genocide*, in Moses, A.D., ed. *Genocide and Settler Society*, Berghahn Books, New York

Odborné časopisy:

Anderson, R. (2005): *Redressing Colonial Genocide Under International Law: The Herero's Cause of Action Against Germany*, California Law Review, Vol. 93

Bernstein, R.J. (2002): *The Origins of Totalitarianism: Not History, but Politics*, Social Research, Vol. 69, No. 2, Summer

Dederling, T. (1993): *The German-Herero War of 1904: Revisionsm of Genocide or Imaginary Historiography?*, Journal of Southern African Studies, Vol. 19, Issue 1

Deutsch, J.G. (2002): *Celebrating power in everyday life: the administration of law and the public sphere in colonial Tanzania, 1890-1914*, Journal of African Cultural Studies, Vol. 15, Number 1, June, 93-103

Erichsen, C. W. (2003): *Namibia's Island of Death*, New African, August/September

Fein, H. (1990): "Genocide: A Sociological Perspective.", Current Sociology 38, No. 1

Gewald, J.-B. (1999): *The Road of The Man Called Love and The Sack of Sero: The Herero-German War and The Export of Herero Labour to The South African Rand*, Journal of African History, 40, 21 - 40

Grosse, P. (2006): *From colonialism to National Socialism to postcolonialism: Hannah Arendt's Origins of Totalitarianism*, Postcolonial Studies, Vol. 9, No. 1, 35 - 52

Hirschman, C. (2004): *The Origins and Demise of the Concept of Race*, Population and Development Review, Vol. 30, No. 3., 385-415

Kohn, J. (2002): *Arendt's Concept and Description of Totalitarianism*, Social Research, Vol. 69, No. 2, Summer

Kundrus, B. (2006): *Kontinuitäten, Parallelen, Rezeptionen: Überlegungen zur „Kolonialisierung“ des Nationalsozialismus*, Werkstatt Geschichte 43, 45-62

Lefort, C. (2002): *Thinking with and against Hannah Arendt*, Social Research, Vol. 69, No. 2, Summer

Madley, B. (2005): *From Africa to Auschwitz: How German South West Africa Incubated Ideas and Methods Adopted and Developed by the Nazis in Eastern Europe*, European History Quarterly, Vol. 35(3), 429-464

Madley, B. (2004): *Patterns of frontier genocide 1803 – 1910: the Aboriginal Tasmanians, the Yuki of California and the Herero of Namibia*, Journal of Genocide Research, 2, 167 - 192

Maier, H. (2001): *Potentials for Violence in the Nineteenth Century: Technology of War, Colonialism, 'the People in Arms'*, Totalitarian Movements and Political Religions, Vol. 2, No. 1 (Summer), 1-27

Mazower, M. (2002): *Violence and the State in the Twentieth Century*, The American Historical Review, Vol. 107, No. 4, 1158-1178

New African (2003): *How the Germans exterminated the Hereros*, Issue 418

New African (2001): *Hereros now sue German government*, Issue 401

Palmer, A. (1998): *Colonial and modern genocide: explanations and categories*, Ethnic and Racial Studies, Volume 21, No. 1

Prein, P. (1994): *Guns and Top Hats: African Resistance in German South West Africa, 1907-1915*, Journal of Southern African Studies, Vol. 20, No. 1, 99-121

Schaller, D.J. (2004): *"Ich glaube, das die Nation als solche vernichtet werden muss": Kolonialkrieg und Völkermord in „Deutsch-Südwestafrika" 1904 – 1907*, Journal of Genocide Research, 3, 395 - 430

Shigwedha, A. (2001): *Hereros v Germany*, New African, Issue 392

Tsao, R.T. (2002): *The Three Phases of Arendt's Theory of Totalitarianism*, Social Research, Vol. 69, No. 2, Summer

Villa, D. (2007): *Genealogies of Total Domination: Arendt, Adorno, and Auschwitz*, New German Critique 100, Vol. 34, No. 1, Winter

Walther, D.J. (2004): *Gender Construction and Settler Colonialism in German Southwest Africa, 1894-1914*, The Historian, Vol. 66

Zimmerer, J. (2005c): *The birth of the Ostland out of the spirit of colonialism: a postcolonial perspective on the Nazi policy of conquest and extermination*, Patterns of Prejudice, Vol. 39, No. 2

Seznam příloh

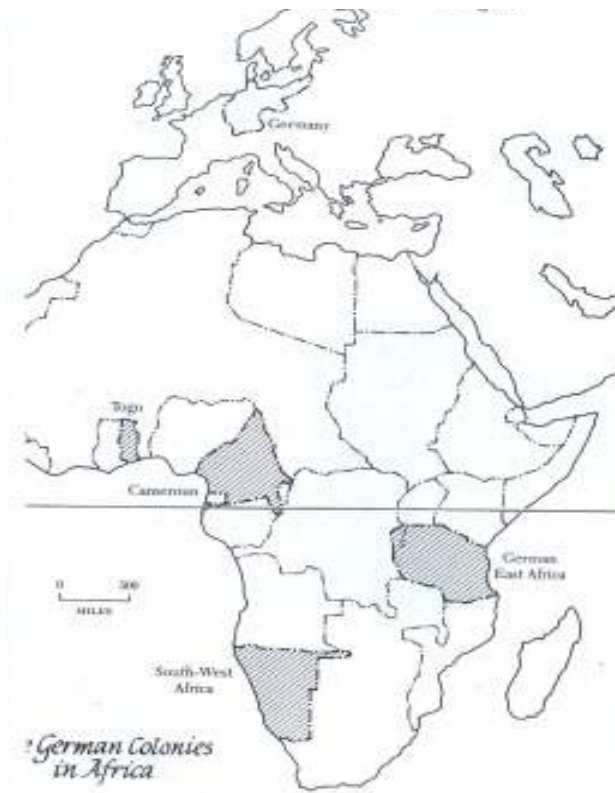
Příloha 1:	Německé kolonie v Africe	96
Příloha 2:	Německá jihozápadní Afrika, Německá východní Afrika, Kamerun, Togo.....	96
Příloha 3:	Pohlednice z řady „Německé protektoráty“ zobrazující NJA jako téměř liduprázdné území (vydána po roce 1898)	97
Příloha 4:	Pamětní mince vydaná <i>Reichskolonialbund</i> požadující „více prostoru“ pro německý národ (1933)	97
Příloha 5:	Německá říkanka pro děti (přibližně 1910)	98
Příloha 6:	<i>Zivilisierungsmission</i>	98
Příloha 7:	Soudní proces s domorodci v Kamerunu (1906).....	99
Příloha 8:	Následky <i>Prügelstrafe</i> (1912)	99
Příloha 9:	Karikatura „Německé kolonie jak je líčí Dernburg a jak Bebel“ (1906)	100
Příloha 10:	Karikatura „Jak si černoši v našich koloniích představují d'ábla“ ze satirického časopisu <i>Simplicissimus</i> (1904)	100
Příloha 11:	Karikatura válečného vyznamenání udělovaného vojákům zúčastnivším se války Herero ze satirického časopisu <i>Lustige Blätter</i> (1904)	100
Příloha 12:	Německá jihozápadní Afrika před válkou Herero (1902)	101
Příloha 13:	Skupina Hererů v tradičním oděvu	102
Příloha 14:	Samuel Maharero – náčelník kmene Herero	102
Příloha 15:	Hendrik Witboii – náčelník kmene Nama	102
Příloha 16:	Typická osada Hererů	102
Příloha 17:	Lothar von Trotha	103
Příloha 18:	Změna vedení – Lothar von Trotha a Theodor Leutwein (třetí zprava)	103
Příloha 19:	Bitva na Waterbergu.....	103
Příloha 20:	Jedna z pevností v řetězci německého opevnění	104
Příloha 21:	Němečtí vojáci hledající vodu během pronásledování Hererů	104
Příloha 22:	Výsledky politiky nebrání zajatců - popravení Hererové	105
Příloha 23:	Němečtí vojáci se nechávají fotografovat s popravenými Herery	105
Příloha 24:	Karikatura <i>Pardon wird nicht gegeben</i> ze satirického časopisu <i>Der Wahre Jacob</i> (1905)... ..	106
Příloha 25:	Karikatura <i>Aus unseren Kolonien</i> ze satirického časopisu <i>Der Wahre Jacob</i> (1906)	106
Příloha 26:	Hererové, kteří přežili utrpení v poušti Omahake	107
Příloha 27:	Spoutaní hererští vězňové	107
Příloha 28:	Transport skupiny zajatých Hererů	108
Příloha 29:	Německý voják dohlížející na domorodé ženy v koncentračním táboře na Haifischinsel.....	108
Příloha 30:	Nuceně nasazené domorodé ženy na Haifischinsel.....	109
Příloha 31:	Hererští zajatci s identifikačními známkami	109
Příloha 32:	Dopis farmáře Beckera dožadujícího se navrácení svého volebního práva.....	110
Příloha 33:	Kresba zobrazující německé vojáky při nakládání lebek mrtvých Hererů z koncentračního tábora ve Swakopmundu (1905/1906).....	112

Příloha 34: Fischerova studie <i>Die Rehobother Bastards</i>	112
Příloha 35: Eugen Fischer s fotkami „bastardů“ (1938)	112

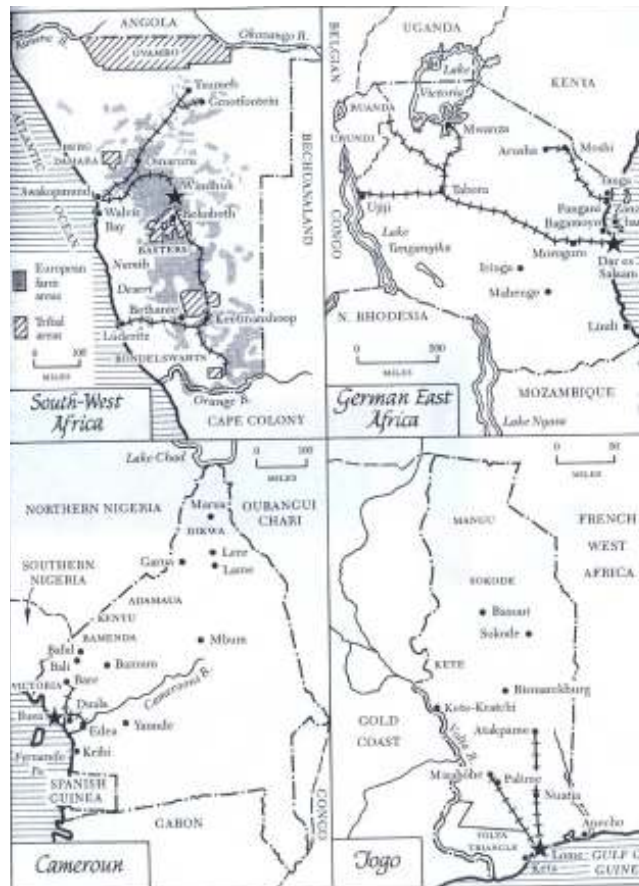

Přílohy

Příloha 1: Německé kolonie v Africe

Příloha 2: Německá jihozápadní Afrika, Německá východní Afrika, Kamerun, Togo

Příloha 3: Pohlednice z řady „Německé protektoráty“ zobrazující NJA jako téměř liduprázdné území (vydána po roce 1898)

Příloha 4: Pamětní mince vydaná Reichskolonialbund požadující „více prostoru“ pro německý národ (1933)

Příloha 5: Německá říkanka pro děti (přibližně 1910)

Als unsre Kolonien vor Jahren
noch unentdeckt und schutzlos waren,
schuf dort dem Volk an jedem Tage
die Langeweile große Plage,
denn von Natur ist nichts wohl träger
als so ein faultierhafter Neger.
Dort hat die Faulheit, das steht fest,
gewütet fast wie eine Pest.
Seit aber in den Kolonien
das Volk wir zu Kultur erziehen
und ihm gesunde Arbeit geben
herrscht dort ein muntres, reges Leben.
Seht hier im Bild den Negerhaufen
froh kommen die herbeigelaufen,
weil heute mit dem Kapitän
sie kühn auf Löwenjagden gehn ...

Příloha 6: Zivilisierungsmission

Příloha 7: Soudní proces s domorodci v Kamerunu (1906)

Příloha 8: Následky *Prügelstrafe* (1912)

Příloha 9: Karikatura „Německé kolonie jak je líčí Dernburg a jak Bebel“ (1906)

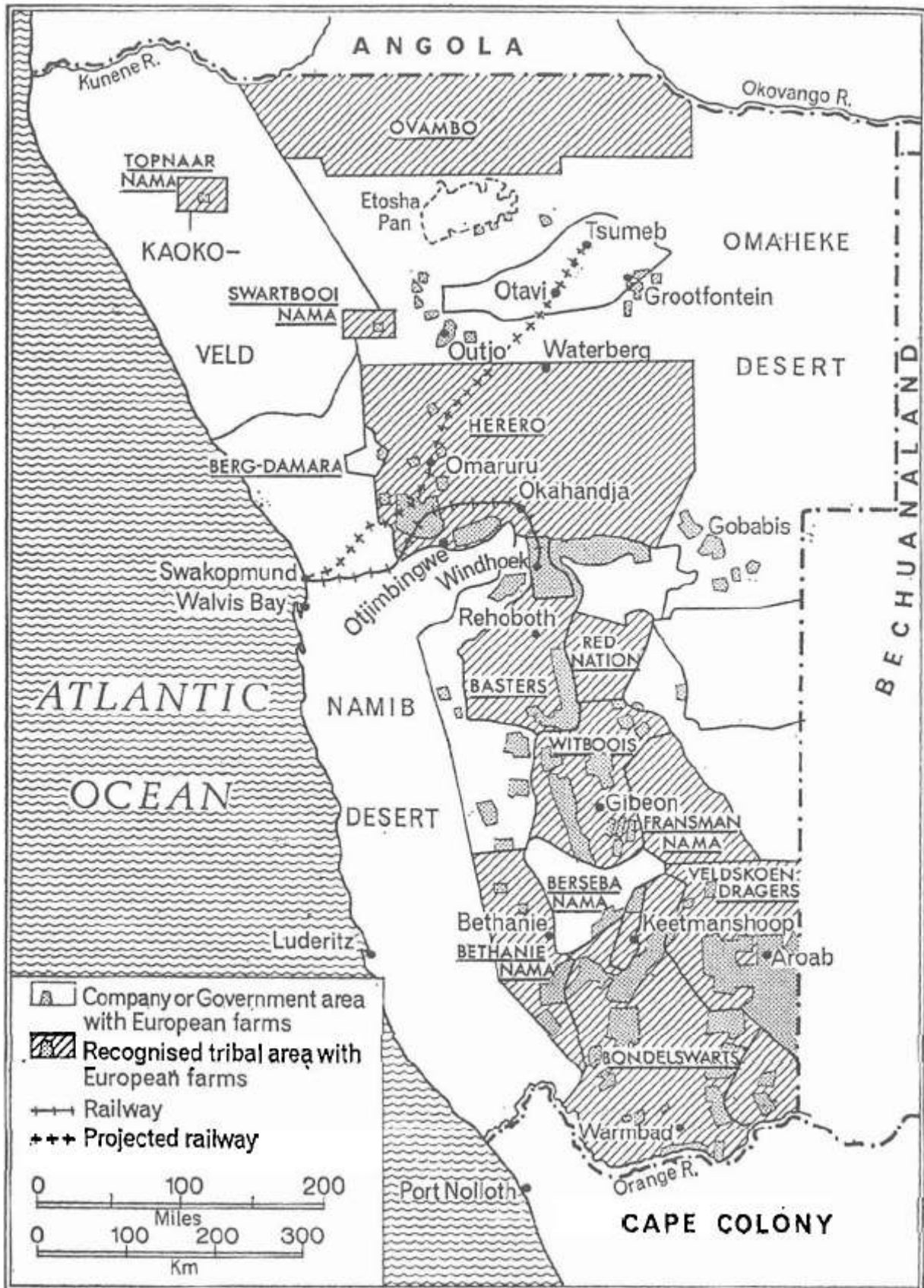
Příloha 10: Karikatura „Jak si černoši v našich koloniích představují d'ábla“ ze satirického časopisu *Simplicissimus* (1904)

Příloha 11: Karikatura válečného vyznamenání udělovaného vojákům zúčastnivším se války Herero ze satirického časopisu *Lustige Blätter* (1904)

Příloha 12: Německá jihozápadní Afrika před válkou Herero (1902)

Příloha 13: Skupina Hererů v tradičním oděvu

Příloha 14: Samuel Maharero – náčelník kmene Herero

**Příloha 15: Hendrik Witboii
– náčelník kmene Nama**

Příloha 16: Typická osada Hererů

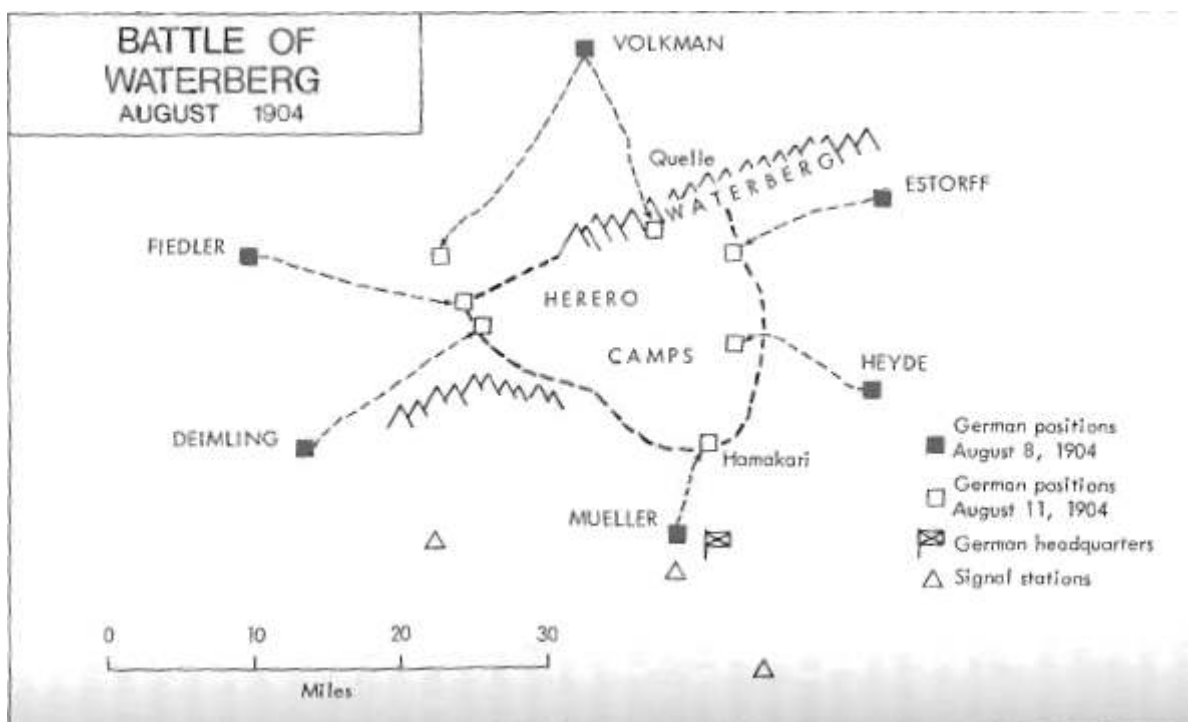
Příloha 17: Lothar von Trotha

Příloha 18: Změna vedení – Lothar von Trotha a Theodor Leutwein (třetí zprava)

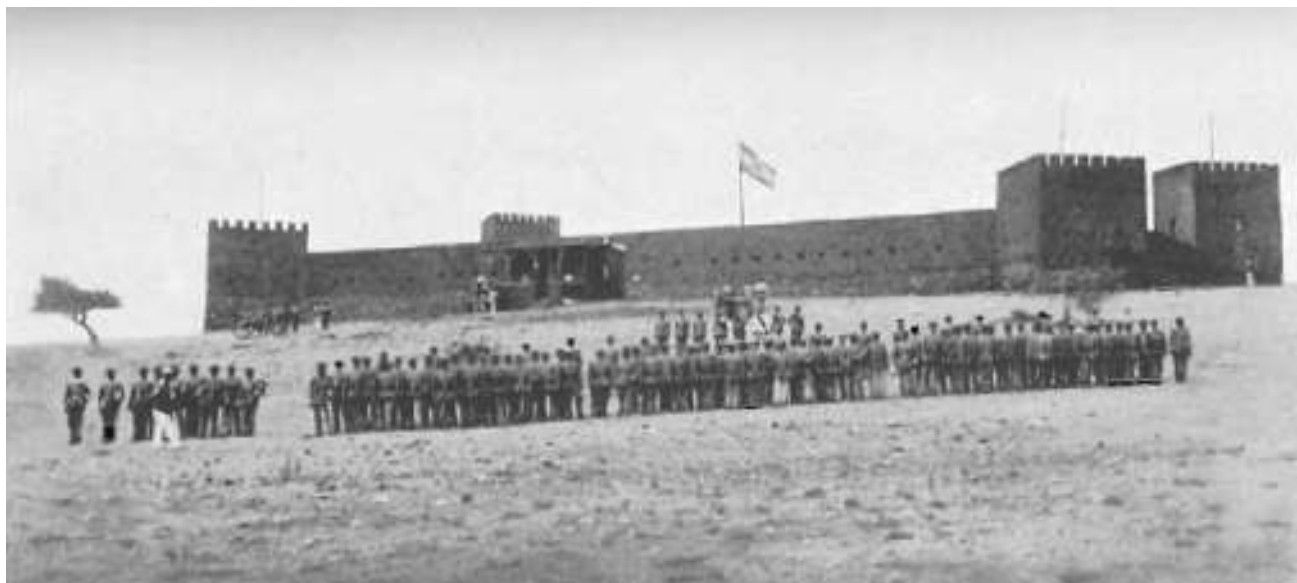

Příloha 19: Bitva na Waterbergu

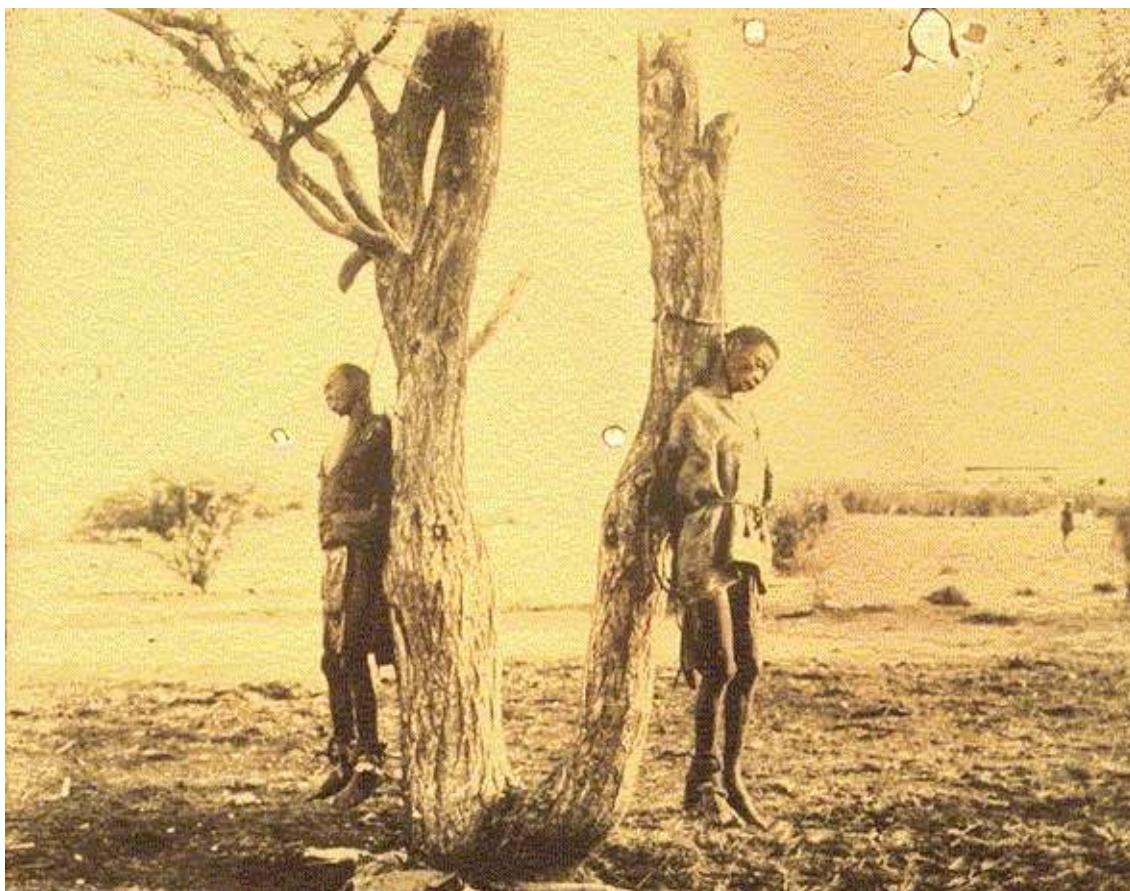
Příloha 20: Jedna z pevností v řetězci německého opevnění

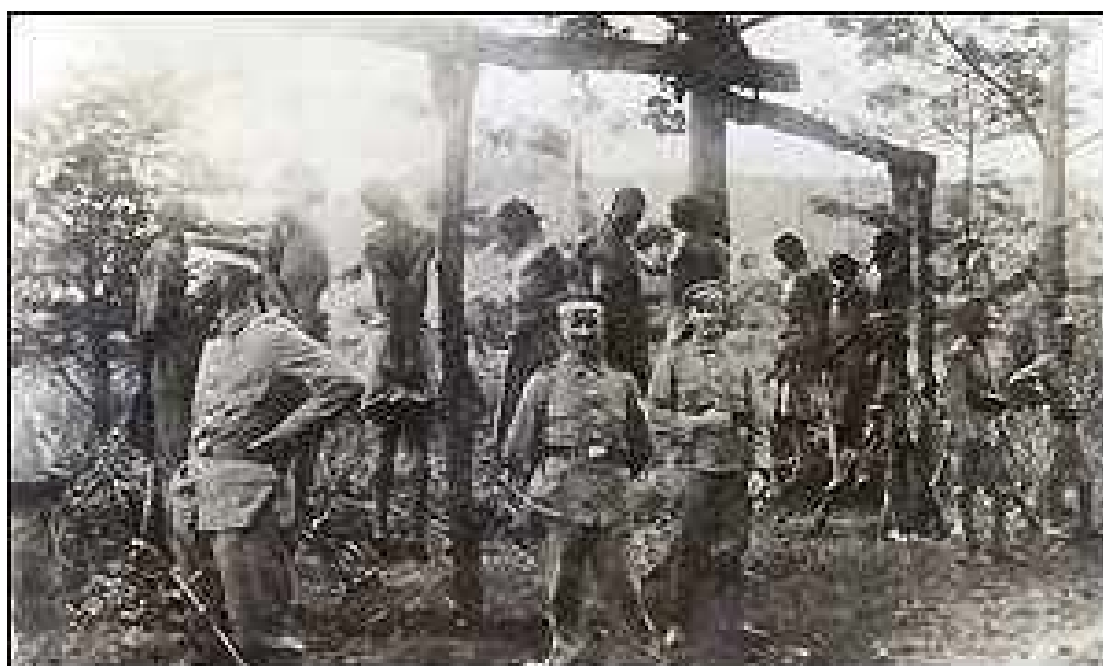
Příloha 21: Němečtí vojáci hledající vodu během pronásledování Hererů

Příloha 22: Výsledky politiky nebrání zajatců - popravení Hererové

Příloha 23: Němečtí vojáci se nechávají fotografovat s popravenými Herery

Příloha 24: Karikatura *Pardon wird nicht gegeben* ze satirického časopisu *Der Wahre Jacob* (1905)

Příloha 25: Karikatura *Aus unseren Kolonien* ze satirického časopisu *Der Wahre Jacob* (1906)

Příloha 26: Hererové, kteří přežili utrpení v poušti Omahake

Příloha 27: Spoutaní hererští vězňové

Příloha 28: Transport skupiny zajatých Hererů

Příloha 29: Německý voják dohlížející na domorodé ženy v koncentračním táboře na Haifischinsel

Příloha 30: Nuceně nasazené domorodé ženy na Haifischinsel

Příloha 31: Hererští zajatci s identifikačními známkami

Příloha 32: Dopis farmáře Beckera dožadujícího se navrácení svého volebního práva

«Ew. Exzellenz!

beehere mich nachstehend erneut meine Bitte um Wiederverleihung meiner bürgerlichen Ehrenrechte zu unterbreiten. Ich bin überzeugt, daß Ew. Exzellenz, wenn Sie wohlwollend und gerecht über meine Ausführungen nachdenken, nicht zögern werden, meiner Bitte zu entsprechen.

Durch den § 17f der Gemeindeverordnung wird mir als Mann einer Bastardfrau das Wahlrecht entzogen. Der § 17f ist aus dem Gedanken geboren: Südwestafrika ist weißen Mannes Land: Dagegen will ich als weißer Mann nichts sagen, denn der weiße Mann hat jetzt die Macht, und die letzte Quelle des Rechts ist die Gewalt. Beim Verfolg der Preußischen Geschichte findet man aber, daß dieser Staat bei seinen vielen Annexionen im Einzelnen stets mit größter Schonung und Achtung des historisch Gewordenen verfuhr. Und er wusste warum! Ich glaube, die Anwendung dieses bewährten Prinzips wird sich auch hier empfehlen. Meine Ehe ist durch Mithilfe der sittlichen und rechtlichen Faktoren des Staates zustande gekommen, bevor der § 17f erschien.

Es ist meine feste Überzeugung: Ich kann nicht durch einen rückwirkenden § entrechtet werden.

Die Folgen des § 17f sind für mich geradezu niederschmetternd. Für meine 5 Kinder, wovon 2 in Deutschland, zahle ich jährlich 5000,- M Erziehungskosten. Ein Mann mit gleicher Kinderzahl aber rein weißer Frau, erhält von der Regierung als Beitrag zu den Erziehungskosten jährlich 1500,- M in Form von Pensionsbeihilfen. Ich habe nichts.

Will ich eine Farm, eine Baustelle oder eine Lizenz haben, so wird mir das auf Grund § 17f verweigert. Baue ich einen Damm, so tue ich das auf meine Kosten, während andere Leute Beihilfe bekommen.

Komme ich mit meiner Frau, die fast weiß ist (ein Bild meiner Familie liegt bei) und sich in sittlicher und intellektueller Beziehung getrost mit jeder weißen Frau im Schutzgebiet messen kann, so kann ich auf Unangenehmlichkeiten gefaßt sein.

Das alles geschieht mir, obwohl ich 13 000 ha Farmland musterhaft in Ordnung habe, obwohl ich die damit verbundenen Lasten trage, obwohl ich die Steuern und Abgaben, die der Haushalt von 8 Weißen und 40 Eingeborenen mit sich bringt, willig auf mich nehme. Das ist der Dank dafür, daß ich als alter Schutztruppler mit dazu beigetragen habe, dieses Land für Deutschland zu erwerben und zu sichern. Und warum geschieht mir das? Weil ich es nicht so gemacht habe wie viele (ich kann Namen nennen), die hier im Lande mit eingeborenen Weibern gelebt und Kinder in die Welt gesetzt haben. Nachher sind sie ihrer Wege gegangen und sind heute teils in Ansehen und Würde, teils Lumpen, aber alle üben unbehindert ihr Wahlrecht aus.

<Den schlechten Mann muß man verachten, der nie bedenkt, was er vollbringt>, sagt der Dichter. Ew. Exzellenz. Ich will kein schlechter Mann sein. Ich will wissen, für wen ich arbeite. Werden meine Kinder, die alle deutsch erzogen werden, meine Erben sein, werden meine Jungens Soldat werden und später ihr Wahlrecht ausüben?

Das sind die Fragen, die ich mit ja beantwortet sehen muß, wenn mir nicht alle Lebensfreude und Lust zum Arbeiten schwinden soll. Keine Macht der Welt soll mich trotzdem zwingen, mich von meiner Frau, die mir bisher (12 Jahre) eine wahrhafte Lebensgefährtin gewesen ist, zu trennen.

Bleiben mir meine bürgerlichen Rechte versagt und wird meine Ehe nicht als rechtmäßig anerkannt, so muß damit meine Freude und das Interesse an diesem Land, dem ich jahrelang meine besten Kräfte geopfert habe, erlöschen. Darum, Ew. Exzellenz, bitte ich Sie nochmals dringend, sprechen Sie das erlösende Wort für mich. Stellen Sie bitte die eingehendsten

Ermittlungen an über mich und meine Frau, ja ich beehre mich, Ew. Exzellenz einzuladen, hierherzukommen, um mit eigenen Augen zu sehen, daß meine Wirtschaft nicht rückständig ist. Sie werden auch hier sehen, daß Sie mir meine Ehre wiedergeben können, ohne jemand zu schädigen, ohne sich und der Regierung etwas zu vergeben. Sie würden damit nur eine rechtliche Handlung Ihres Herrn Vorgängers bestätigen und somit dem Recht zu seinem Recht verhelfen.

Einer gütigen Antwort entgegensehend zeichnet

Hochachtungsvoll

Becker - Farmer»

Příloha 33: Kresba zobrazující německé vojáky při nakládání lebek mrtvých Hererů z koncentračního tábora ve Swakopmundu (1905/1906)

Příloha 34: Fischerova studie *Die Rehobother Bastards*

Příloha 35: Eugen Fischer s fotkami „bastardů“ (1938)

